

SVEUČILIŠTE U ZADRU

ODJEL ZA EKONOMIJU

IVONA MIKULANDRA VOLIĆ, viši predavač

EKONOMIKA PODUZEĆA

HANDOUTI ZA PREDAVANJA

ZADAR, 2017.

EKONOMIKA KAO DRUŠTVENA ZNANOST

Ekonomika poduzeća

- ***Ekonomika poduzeća*** – znanstvena i nastavna disciplina koja se bavi gospodarskim problemima poduzeća i njihovim ponašanjem na domaćem i svjetskom tržištu.

- Ekonomika poduzeća je istovremeno:
 - *Teorijska disciplina* – jer nastoji proširiti postojeće i doći do novih spoznaja ali i
 - *Praktična disciplina* – jer polazi od postojećih gospodarskih problema poduzeća, ali u praksi provjerava ispravnost vlastitih pretpostavki i spoznaja.

PREDMET EKONOMIKE PODUZEĆA

□ Bavi se problemima:

- poslovne orijentacije poduzeća
- izbora potrebnih resursa,
- razvojem i rastom poduzeća,
- učincima primjene novih tehnologija i radnih metoda,
- problemima obračuna i smanjenja troškova,
- vanjskim i unutrašnjim odrednicama veće djelotvornosti poduzeća i dr.

Dakle, predmet ekonomike poduzeća je:

- Proučavanje **ostvarenih rezultata** reprodukcije u poduzeću
- **Ulaganja** u reprodukciju radi ostvarenja poslovnih rezultata
- Odnos između **ulaganja i ostvarenih rezultata** na temelju ulaganja
- **Čimbenici** koji uvjetuju odnose između rezultata reprodukcije i ulaganja za ostvarenje tih rezultata

ZADAĆA EKONOMIKE PODUZEĆA

- ▣ da pruži osnovna znanja za uspješno poslovanje poduzeća
- ▣ da objašnjava ekonomske pojave u tom poslovanju
- ▣ da omogući djelotvornije odlučivanje

CILJ EKONOMIKE PODUZEĆA

- ▣ da kao znanstvena disciplina potiče i razvija istraživački rad na području gospodarenja u poduzećima
- ▣ da školuje i stvara ekonomiste i menadžere za potrebe poduzeća i drugih organizacija i ustanova

ORIJENTACIJA EKONOMIKE PODUZEĆA

□ *Poduzetnička orijentacija*

- inicijativa da se uđe u gospodarski proces
- uložiti kapital i druge resurse
- snosi odgovarajući rizik
- postigne odgovarajući uspjeh

□ *Marketinška orijentacija*

- okrenuta tržištu i njegovim potrebama
- odnosima ponude i potražnje
- prisutnosti/odsutnosti konkurencije
- nabavni/prodajni kanali
- ekonomska propagande

□ *Sistemska orijentacija*

- poduzeće kao cjelina (gosp., tehnička, društvena)
- nadcjelina prema vani (grupacija, grana, gospodarstvo)
- podcjelina (pogoni, sektori, odjeli)

ORIJENTACIJA EKONOMIKE PODUZEĆA

- ❑ *Poslovno-politička orijentacija* ili orijentacija na odlučivanje
 - strateške odluke izbora i predmeta poslovanja
 - taktičke i operativne odluke (ugovaranje poslova, izvršavanje preuzetih obveza)
- ❑ Poslovna i menadžerska orijentacija
 - dolazi od postavljenih ciljeva poduzeća i
 - donesenih strateških odluka sa tehnološkom i organizacijskom orijentacijom
- ❑ *Biološka orijentacija* (poduzeće je živi organizam)
 - upravljanje, rukovođenje, izvršavanje

ORIJENTACIJA EKONOMIKE PODUZEĆA

□ *Psiho-sociološka orijentacija*

- vještine i sposobnosti za izvršenje rada
- profesionalna orijentacija i selekcija
- teorija motivacije i zadovoljstva
- gospodarski ali i društveni ciljevi

□ *Ekološka orijentacija*

- zaštita čovjekova okoliša, zdravlja i sigurnosti ljudi

□ *Etička orijentacija*

- etičke norme, očuvanje zdravlja i života radnika
- interesi kupaca i potrošača

PODJELA EKONOMIKE PODUZEĆA

- *Opća ekonomika poduzeća* – bavi se:
 - gospodarskim problemima s kojima se suočavaju sva poduzeća, bez obzira na vrstu

- *Posebna ekonomika poduzeća* – bavi se:
 - problemima poduzeća pojedinih vrsta djelatnosti ili
 - ekonomikom određenih funkcija poduzeća ili
 - gospodarskim problemima poduzeća određenog oblika vlasništva

- Razlikujemo ove posebne ekonomike poduzeća kao:
 - rudarskih, poljoprivrednih, šumarskih, građevinskih, industrijskih, transportnih, turističkih, ekonomika banaka, izdavačka itd.

PODJELA EKONOMIKE PODUZEĆA

□ *Prema poslovnim funkcijama*

- ekonomika nabave/uvoza
- ekonomika proizvodnje
- ekonomika prodaje/izvoza
- ekonomika transporta
- ekonomika uskladištenja

□ *Prema karakteru vlasništva*

- ekonomika privatnih poduzeća
- ekonomika državnih (javnih) poduzeća
- ekonomika mješovitih poduzeća

POVEZANOST I ODNOS EKONOMIKE PODUZEĆA S DRUGIM ZNANSTVENIM DISCIPLINAMA

- *S makroekonomskim disciplinama*
 - političkom ekonomijom
 - ekonomikom nacionalnog gospodarstva
 - ekonomikom regija
 - ekonomikom industrije

- *Ostale makroekonomske discipline*
 - ekonomski sustav
 - ekonomska politika
 - teorija tržišta i novca

POVEZANOST I ODNOS EKONOMIKE PODUZEĆA S DRUGIM ZNANSTVENIM DISCIPLINAMA

□ *S mikroekonomskim disciplinama*

- poslovna politika – ciljevi poduzeća
- organizacija poduzeća – optimalna realizacija
- računovodstvo – računovodstvene informacije
- marketing
- poslovne financije
- analiza poslovanja
- revizija i kontroling

□ *S neekonomskim disciplinama*

- tehnologija – proizvodni i radni postupci
- medicina rada – tjelesno i mentalno znanje
- psihologija rada – profesionalna orijentacija, selekcija kadrova
- sociologija rada – odnosi među ljudima
- trgovačko pravo
- radno pravo – ekonomska i druga prava zaposlenih

METODE EKONOMIKE PODUZEĆA

- Metoda opće ekonomske teorije
- Komparativno-analitička metoda
- Ekonomsko-projektna metoda

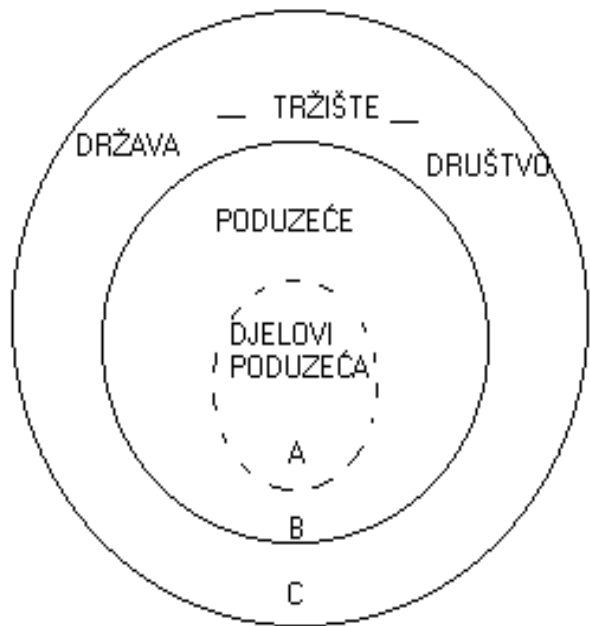
POJAM I VRSTE PODUZEĆA

- Poduzeće je **samostalna** gospodarska, tehnička i društvena cjelina u **vlasništvu** određenih subjekata, koja **proizvodi** dobra ili usluge za potrebe tržišta koristeći se odgovarajućim **resursima** i snoseći poslovni **rizik** radi ostvarivanja **dobiti** i **drugih** ekonomskih i društvenih **ciljeva**.

SAMOSTALNOST PODUZEĆA

- Samostalnost poduzeća ogleda se u dva vida i to:
 - **ekonomska samostalnost** poduzeća je u tome što slobodno bira predmet svojeg poslovanja, potrebne resurse i poslovne partnere, te donosi poslovne odluke.
 - **pravna samostalnost** očituje se u činjenici da je ona pravna osoba i da na toj osnovi stječe prava i obveze, snosi odgovornost i pojavljuje se kao punopravni subjekt svim odnosima. Poduzeće ima svoju tvrtku (firmu) pod kojom vodi svoje poslovanje.
 - Pravna osoba (postaje upisom u sudski registar)

PODUZEĆE I NJEGOVO OKRUŽENJE

- Poduzeće je cjelina u višestrukom smislu, ali je ono i podcjelina u odnosu na tržište, državu, društvo i nadcjelina u odnosu na svoje dijelove (pogone, sektore i druge organizacione jedinice)

$B \longleftrightarrow A$ odnos poduzeća i njegova unutarnjeg okruženja

$B \longleftrightarrow C$ odnos poduzeća i njegova vanjskog okruženja

VLASNIČKA STRUKTURA PODUZEĆA

■ **OSNIVAČI** PODUZEĆA MOGU BITI:

- Pravne osobe
- Fizičke osobe

■ S OBZIROM NA **VLASNIŠTVO**:

1. U privatnom vlasništvu
2. U javnom vlasništvu
3. U mješovitom vlasništvu

PREDUVJETI ZA OSNIVANJE PODUZEĆA I USPJEŠNO POSLOVANJE

- Postojanje poduzetnika i poduzetničke inicijative
- Odgovarajući gospodarski i društveni uvjeti
- **PODUZETNIK JE:**
 - Osoba spremna da svoje sposobnosti i sredstva, uz rizik, usmjeri u poduzetničku aktivnost.

PREDUVJETI ZA OSNIVANJE PODUZEĆA I USPJEŠNO POSLOVANJE

■ **PODUZETNIŠTVO:**

- ❑ Poduzetništvo je djelatnost poduzetnika usmjerena na pokretanje, organiziranje i inoviranje poslovanja poduzeća s temeljnom svrhom stvaranja novog tržišta
- ❑ time se učvršćuje položaj poduzeća na tržištu, osigurava njegova budućnost i poboljšava poslovni rezultat kroz nova razdoblja.

TEMELJNI GOSPODARSKI PREDUVJETI ZA OSNIVANJE I RAD PODUZEĆA

1. VANJSKI PREDUVJETI

- ❑ potrebe tržišta
- ❑ postojanje i dostupnost resursa

2. UNUTARNJI PREDUVJETI

- ❑ predmet poslovanja
 - ❑ potreban kapital, kadrovi, sredstva i predmeti rada
-

CILJEVI ORGANIZACIJE PODUZEĆA

- Svako poduzeće pri svojem osnivanju mora postaviti **cilj i svrhu** postojanja
 - Moraju se postaviti **realni i ostvarivi** ciljevi
 - Mogu se postaviti ciljevi za poduzeće kao **cjelinu** i za njegove **pojedine** dijelove
 - Moraju se **jasno definirati** ciljevi na svim razinama
 - Svi ciljevi moraju biti **jednako usmjereni**

CILJEVI PODUZEĆA SU JASNO DEFINIRANI KAD ODGOVARAJU NA PITANJA:

- Je li formuliran cilj opstanka?
- Je li cilj stalni rast?
- Je li cilj biti velik?
- Je li cilj biti efikasan?
- Je li cilj ostvarenje profita?
- Je li cilj uvijek biti profitabilan?
- Je li cilj zadovoljenje svih interesnih partnera (vlasnik, zaposlenici, kupci, dobavljači i šira društvena zajednica)?

VRSTE PODUZEĆA SA STAJALIŠTA DRUŠTVENO-EKONOMSKIH SUSTAVA

- ❑ **Individualno vlasništvo** (privatno, osobno)
- ❑ **Kolektivno** (obiteljska, općinska, zadružna, poduzetnička, državna)
- U Hrvatskoj, kao zemlji u tranziciji, sa stajališta vlasništva poduzeća mogu biti:
 - privatna, državna, javna, zadružna, mješovita
- Poduzeća danas uglavnom djeluju kao:
 - društva s ograničenom odgovornošću (d.o.o.)
 - dionička društva (d.d.)

VRSTE PODUZEĆA S OBZIROM NA BROJ ZAPOSLENIH RADNIKA:

- U ekonomskoj literaturi najčešće je prisutna ovakva podjela:

Vrsta poduzeća	Broj radnika
Mikro poduzeće	do 5
Malo poduzeća	do 50
Srednje poduzeće	do 500
Veliko poduzeća	do 5000
Gigantsko poduzeće	preko 5000

VRSTE PODUZEĆA S OBZIROM NA LOKACIJU

1. **Monolokacija** (djelatnost se obavlja samo na jednoj lokaciji)
 2. **Polilokacija** (kada poduzeće posluje na više lokacija), a može značiti da poduzeće posluje na:
 - ❑ nekoliko lokacija na jednom mjestu
 - ❑ nekoliko lokacija u jednoj državi
 - ❑ nekoliko lokacija u više država
-

UPRAVLJANJE I DONOŠENJE ODLUKA U PODUZEĆIMA KOJA POSLUJU U VIŠE DRŽAVA (multinacionalne kompanije)

1. **Etnocentrično** (moć upravljanja u državi matici)
 2. **Policentrično** (upravljanje i odlučivanje decentralizirano u okviru određenog stupnja autonomije)
 3. **Geocentrično** (upravljanje internacionalno – menadžment iz svih lokacija)
-

UDRUŽIVANJE PODUZEĆA

- To je proces njihova slabijeg ili čvršćeg, užeg ili šireg, privremenog ili trajnog, dobrovoljnog ili obveznog povezivanja ili spajanja u svrhu promicanja zajedničkih interesa i ostvarivanja određenih gospodarskih i društvenih ciljeva.
- Udruživanje je dobrovoljno, ali može biti zakonom propisano u obvezujuće (npr. gospodarske komore)
- Najčešći oblici udruživanja jesu:
 - *Organizacije prema propisanim organizacijskim oblicima:*
 - dioničko društvo
 - komanditno društvo
 - društvo s ograničenom odgovornošću
 - holding društvo

UDRUŽIVANJE PODUZEĆA

- *Grupacije prema propisanim organizacijskim oblicima, ali bliske neformalnim grupacijama:*
 - javno trgovačko društvo
 - obično društvo (societàsemplice)
 - partnersko društvo

- *Neformalne grupacije bez organizacionog oblika*
 - prigodno ili privremeno udruživanje
 - konzorcij – izvozne ili prodajne grupe
 - zajednički poslovi po ugovoru (joint venture contract)
 - kartel, pool, trust
 - inženjering

Kooperacija poduzeća

- Kooperacija je suradnja poduzeća u ugovorenim okvirima, bez ikakva gubitka njihove samostalnosti ili pak uz stanovita ograničavanja ili odricanja gospodarske samostalnosti članica i zadržavanje njihove pravne samostalnosti.
- Zaključuje se
 - ugovorom o **povremenoj** poslovnoj suradnji i
 - ugovorom o **trajnoj** poslovnoj suradnji.

Kooperacija poduzeća

■ **POVREMENA POSLOVNA SURADNJA**

- **KONZORCIJ** - povezuju se radi zajedničkih ali privremenih interesa npr. za izgradnju ceste, tunela, broda, robne kuće i uopće realizaciju nekog opsežnog programa.
 - U tu se svrhu konzorcij koristi udruženim kapitalom, vrsnim radnim silama i suvremenim tehnološkim i poslovnim metodama.

Kooperacija poduzeća

- **TRAJNO UDRUŽIVANJE** predstavljaju
- **KARTELI** – Udruženja dvaju ili više istovrsnih poduzeća koja ugovorom nastoje utjecati na tržište u vlastitom interesu i do zakonom dopuštene granice.
 - Pristupanjem kartelu poduzeće se djelomično ili potpuno odriče svoje gospodarske, ali zadržava pravnu samostalnost.
 - Vrste kartela:
 - Karteli cijena
 - Karteli područja
 - Karteli kvota
 - Kondicijski karteli
 - Racionalizacijski karteli
 - Specijalizirani karteli
 - Ostali karteli

Koncentracija poduzeća

- Koncentracija ili okrupnjivanje poduzeća njihovo je udruživanje u znaku sve tješnje međusobne povezanosti pri čemu ona gube ne samo svoju gospodarsku, već i pravnu samostalnost.
 - Rezultat je tih procesa da se na tržištu, umjesto više manjih prodavalaca i kupaca, pojavljuje sve manji broj velikih i jakih tržišnih subjekata s naglašenom tendencijom stvaranja monopola ili monopsona što je međutim, ponajčešće zakonom zabranjeno.

- Najpoznatiji su oblici koncentracije poduzeća:
 1. **KONCERN** (udruživanje više samostalnih poduzeća, gube gospodarsku samostalnost)
 2. **HOLDING KOMPANIJA** (udruženje koje kontrolira jednu ili više drugih poduzeća, najčešće putem dionica)
 3. **TRUST** (složeno udruživanje, najviši oblik koncentracije poduzeća, gube i pravnu i gospodarsku samostalnost. Glavni cilj im je ovladavanjem tržištem ili podjela rizika)

Gospodarske komore

- Gospodarske komore su javno pravne organizacije u koje se obavezno (ili dobrovoljno) udružuju poduzeća svih ili samo pojedinih gospodarskih grana.
- Osnivaju se s temeljnom svrhom zaštite i usklađenja interesa njihovih članova i javnih interesa.
- Između ostalih, imaju i sljedeće zadaće:
 - unapređenje djelatnosti za koju su osnovane
 - prijedlozima pomažu kod kreiranja ekonomske politike zemlje
 - članovima pružaju tehničku, organizacijsku i drugu stručnu pomoć
 - osnivaju ili daju prijedloge za osnivanje stručnih, obrazovnih i istraživačkih ustanova i biroa, škola, instituta, centara, velesajmova i dr.

Poslovanje poduzeća

POSLOVANJE PODUZEĆA

- Obuhvaća djelatnost za koju je **registrirano**
- Usmjerava se **poslovnom politikom**
- Teži ostvarenju zacrtanih **ciljeva**

1. NAČELA POSLOVANJA
2. POSLOVNA POLITIKA
3. PLANIRANJE
4. FINANCIRANJE PODUZEĆA

NAČELA POSLOVANJA

- a) Načelo poslovnosti
 - b) Načelo ekonomske efikasnosti
 - ❑ proizvodnosti rada
 - ❑ ekonomičnosti
 - ❑ rentabilnosti
 - c) Načelo održavanja kontinuiteta poduzeća
-

NAČELO POSLOVNOSTI

- traži da poduzeće svojom poslovnom politikom:
 - teži osiguranju i jačanju **položaja** na tržištu
 - da poštuje “**dobre poslovne običaje**”i **zakonske propise**
 - da na vrijeme i kvalitetno izvršava **obveze**
 - da zaračunava realne (stvarne) **cijene**
 - da ne stvara **nelojalnu** konkurenciju
 - da ne iskorištava eventualni **monopolski** položaj na tržištu
 - da **poštuje** poslovne partnere

NAČELO EKONOMSKE EFIKASNOSTI

- **Djelotvornosti** tj. racionalnosti poslovanja
 - Racionalnost (omjer učinaka i ulaganja)
- **SVRSISHODNOST** – da se u poslovanje **ulaže** i **troši** samo ona sredstva, i u **količini** koja je potrebna i opravdana za ostvarenje korisnih rezultata.
- Racionalnost - se svodi na postizanje **IZDAŠNOSTI** i **ŠTEDLJIVOSTI**.

-
- **IZDAŠNOST** – ostvariti što veću količinu učinaka iz konkretne količine elemenata radnog procesa.
 - **ŠTEDLJIVOST**- je recipročna izdašnosti, a znači ostvarivanje jedinice učinka uz smanjeni utrošak elemenata radnog procesa po jedinici učinka.
 - **SMISAO** - je težnja poduzeća **maksimaliziranju** rezultata (proizvoda ili usluga) uz **minimaliziranje** ulaganja (troškova).
-

-
- **PROIZVODNOST RADA:** da se određenom količinom rada ostvari što veća količina učinaka.
 - **EKONOMIČNOST:** da se određenom količinom svih elemenata proizvodnje (rada, sredstava za rad, predmeta rada) ostvari što veća količina odnosno vrijednost učinaka.
 - **RENTABILNOST:** da se određenom vrijednošću kapitala uloženog u poslovanja ostvari što bolji poslovni rezultat (vlastitog i ukupnog kapitala)
-

NAČELO ODRŽAVANJA KONTINUITETA PODUZEĆA

- Održati **opstanak** na tržištu
- Održati **supstanciju** poduzeća tj. održati tehnički kapacitet i prometnu vrijednost sredstava (tj. načelo reprodukcije)
- Načelo **permanentnog razvoja** (ne biti **statičan** već stalno pratiti opći razvoj znanosti, tehnike i tehnologije, te konkurencije na tržištu)

POSLOVNA POLITIKA PODUZEĆA

- Ukupnosti **ODLUKA** kojima poduzeće utvrđuje svoje **ciljeve** i načine njihova **ostvarenja**
- “Poslovna politika obuhvaća “ izbor i određivanje koncepcija i ciljeva koje poduzeće želi postići u određenom razdoblju, određivanje načina i sredstava za njihovo ostvarivanje, te organizaciju i kontrolu njezine realizacije”. (Gorupić,1963)

■ CILJEVI poslovne politike:

- **ekonomski** (razvoj i uspješnost)
- **društveni** (zadovoljenje potreba ljudi, zaposlenost stanovništva)

■ PROCES SE UTVRĐUJE

- postavljanjem ciljeva
- planiranjem poslovanja
- organiziranjem poslovanja
- praćenjem poslovanja (kontrola i analiza)
- ponovnim utvrđivanjem ciljeva

OSNOVNI CILJEVI PODUZEĆA

- U literaturi se najčešće spominju dva cilja poduzeća:
 - Ostvarivanje što **veće dobiti**
 - Održanje **financijske ravnoteže** (obveza i sredstava)
- U skladu s iznesenim, osnovni ciljevi poduzeća su:
 - Održavanje **pravne samostalnosti**
 - Održavanje vlastite **reproduktivne sposobnosti**
 - Zadržavanje barem već ostvarenog **položaja** tj. mjesta i udjela na tržištu
 - Ostvarivanje barem već dostignute razine **uspješnosti** poslovanja
- **Svako poduzeće svojom poslovnom politikom utvrđuje konkretne, mjerljive i nemjerljive dugoročne, srednjoročne, a i kratkoročne ciljeve, a da bi ciljevi poduzeća bili ostvarivani što uspješnije, nužno je poznavati načela poslovanja i po njima poslovati.** —→ *Nadopunite svoje znanje o ciljevima poduzeća proučavajući primjenu **BALANCED SCORECARD** pristupa kod konkretnih poduzeća*

PODJELA POSLOVNE POLITIKE:

1. Po **razdobljima** koja obuhvaća:

- a) dugoročna
- b) srednjoročna
- c) kratkoročna

1. Po **sadržajima**:

- a) opća politika poduzeća
 - b) više posebnih politika (nabavna, prodajna, kadrovska, proizvodna...)
-

Poslovna politika po razdobljima

- **dugoročna**- utvrđuje ciljeve i zadatke za vrijeme od 5 i više godina (razvitak obujma poslovanja, širenja na nova tržišta)
- **srednjoročna**- polazi iz dugoročne poslovne politike, ima razvojni karakter, traje od 1 do 5 godina, u funkciji je ciljeva dugoročne politike
- **kratkoročna** – ciljevi i zadatci koji se utvrđuju u kraćem vremenskom razdoblju, obično 1 godina, odluke imaju **operativni** karakter

POSLOVNA POLITIKA PO SADRŽAJIMA

- opća poslovna politika – obuhvaća **cjelokupnost** poduzeća
 - posebne poslovne politike- utvrđuju se i vode **za svaku** od bitnih funkcija u poduzeću (razvojna, prodajna, nabavna, proizvodna, financijska, kadrovska)
-

UVJETI ZA FORMIRANJE POSLOVNE POLITIKE

1. VANJSKI UVJETI

- koji postoje i djeluju izvan poduzeća
- na koje poduzeće direktno ne može utjecati
 - prirodni uvjeti
 - razvitak znanosti i tehnologije
 - organizacija društva tj. društveno- ekonomski sustav
 - tržište
 - ostali vanjski uvjeti (lokacija, energetska osnova, prometnice)

UVJETI ZA FORMIRANJE POSLOVNE POLITIKE

2. UNUTRAŠNJI UVJETI:

- na koje poduzeće može djelovati svojim odlukama
 - izbor djelatnosti i predmeta poslovanja
 - izbor lokacije
 - sastav sredstava
 - unutrašnja organizacija
 - kadrovski sastav
 - ostali unutrašnji uvjeti
-

PLANIRANJE

- Planiranje je aktivnost kojom se unaprijed zacrtavaju zadaci koje treba ostvariti u budućem razdoblju.
- Kod planiranja treba uključiti planiranje konkretnih akcija koje treba poduzeti i sredstva kojima treba djelovati da se razvoj i poslovanje odvijaju na način koji dovodi do ostvarenja utvrđenih zadataka na optimalan način i uz najpovoljniji mogući rezultat.
- Planiranje je svjesno prikupljanje i obrada svih informacija te njihovo sagledavanje u svrhu racionalnog ostvarivanja ciljeva
- Zadatak je planiranja da na osnovi raspoloživih informacija procjeni uvjete poslovanja u budućnosti.

PLANIRANJE

- **Funkcija** koja se nastavlja na poslovnu politiku
 - Uvijek je okrenuto prema **budućnosti**
 - Smisao je:
 - da se zadatci iz usvojene poslovne politike **precizno definiraju**
 - da se zadatci **rangiraju po važnosti i redoslijedu** obavljanja
 - da se složeni zadatci razrade na sastavne **elemente i izvršitelje**
 - da se planovima **utvrde efekti** koje je moguće postići
-

POSLOVNA POLITIKA vs. PLANIRANJE

POSLOVNA POLITIKA

- dugoročna politika
- srednjoročna politika
- kratkoročna politika

PLANIRANJE

- strateško planiranje
 - taktičko planiranje
 - operativno planiranje
-

PLANIRANJE

- Planovi su **instrumenti MENADŽMENTA**:
 - ❑ služe za utvrđivanje mogućnosti optimalnog **ostvarivanja** poslovnih ciljeva
 - ❑ služe kao osnova za donošenje konkretnih poslovnih **odluka**
 - ❑ čine osnovu za kontroliranje odvijanja poslovanja tj. **izvršavanja** planiranih zadataka
 - ❑ čine osnovu za **analiziranje** poslovanja
 - ❑ čine osnovu za utvrđivanje **buduće** poslovne politike

PLANIRANJE

EKONOMSKO-TEHNIČKA ANALIZA

- Utvrđivanje plana znači **utvrđivanje odluka** kako postupati u budućem razdoblju.
 - Izradi plana prethodi detaljna **ekonomsko-tehnička analiza**.
 - Analiziraju se **efekti** koji su postignuti u prethodnom razdoblju i tijekom tekućeg razdoblja
 - Na temelju analize raznih faktora utvrđuje se kako će oni **djelovati** na poslovanje u idućem poslovnom razdoblju.
-

PLANOVI PODUZEĆA

1. S obzirom na vremensko **razdoblje**:
 - **dugoročni**: za razdoblje duže od 5 godina, imaju strateško značenje
 - **srednjoročni**: za razdoblje od 1 - 5 god.
 - **kratkoročni**: za razdoblje od 1 godine,
 - operativni planovi za kraća razdoblja (tromjesečni, mjesečni, dnevni)

PLANOVI PODUZEĆA

2. S obzirom **na sadržaj** koji obrađuju:
 - **Količinski** (naturalni)
 - **Vrijednosni** (financijski)
- Poduzeće izrađuje UKUPAN PLAN poduzeća
- POJEDINAČNI planovi su sadržani u ukupnom planu (plan realizacije proizvoda i usluga, plan investicija, plan financiranja, plan nabave, plan rasporeda dobiti)

PLAN FINANCIRANJA POSLOVANJA

- Financijski plan sadržava proračun rashoda, prihoda i financijskog rezultata
 - Financijski plan sadržava:
 - Plan **potreba kapitala** za financiranje poslovanja (osnovna i obrtna sredstva)
 - Plan načina i uvjeta **pribavljanja** kapitala
 - Plan vezivanja i obrtanja **obrotnih sredstava**
 - Plan pritjecanja i odljeva **novčanih sredstava** (“cash-flow”)
 - Plan raspoređivanja **poslovnog rezultata**
-

Izvršenje planova

- Planove treba izvršavati kvantitativno i kvalitativno i sve to po planiranim rokovima:
 - za isto je potrebno razraditi i raščlaniti svaki plan po dinamici, tako da budu precizno određeni termini početka i završetka svakog planskog zadatka
 - terminiranje plana i određivanje nositelja po izvršitelju; preduvjet je da se pristupi izvršavanju planskih zadataka
 - ostvariti zacrtane promjene u cilju ostvarenja plana kao što su npr.:
 - investicijska ulaganja, promjena strukture kadrova i dr.
 - treba utvrditi i jasnu tehniku praćenja izvršavanja plana kako po rokovima tako i po nosiocima zaduženih za izvješćivanje i dr.

Izvršenje planova

- Praćenje izvršavanja planova vrši se:
 - Operativnim evidencijama
 - Statistikom
 - Knjigovodstvenom evidencijom

- Sve evidencije moraju biti organizirane da omogućuju:
 - praćenje **izvršavanja** planova
 - **analize** izvršenja planova
 - **izvještavanje** organa poduzeća
 - utvrđivanje **uzroka** koji uvjetuju način izvršenja planova
 - **uspoređivanje** plana s planskim zadatcima
(naturalno i vrijednosno)

REBALANSIRANJE PLANOVA

- **Rebalans** - ponovna uravnoteženost plana
 - Kad planovi postanu **nerealni** potrebno je prići njihovom rebalansu.
 - Rebalansu se prilazi kad se izmjene uvjeti privređivanja.

- Rebalans se može vršiti:
 - Kad se poboljšaju uvjeti privređivanja
 - Kad se pogoršaju uvjeti privređivanja

FINANCIRANJE PODUZEĆA

■ **Financiranje je:**

1. Pribavljanje kapitala
2. Korišćenje kapitala
3. Obnavljanje kapitala (za pokretanje i kontinuirano poslovanje poduzeća)

□ **Kapital može biti:**

- U obliku novca
- U obliku stvari
- U obliku prava

■ KAPITAL:

- Potencijal koji poduzeće može koristiti za pribavljanje sredstava u potrebnim oblicima, vrstama i količinama.

■ **Iznos kapitala** potreban za obujam poslovanja može omogućavati:

1. Normalno financiranje
2. Prefinanciranje
3. Potfinanciranje

- Izvori sredstava i sredstva su uvijek u **ravnoteži**
- Svako povećanje ili smanjenje sredstava ujedno je i povećanje ili smanjenje izvora sredstava
- **Transformiranje** vrijednosti iz jednog pojavnog oblika u drugi ne mijenja vrijednost sredstava ni izvora u poduzeću (obračunavanje amortizacije)
- **Revaloriziranje** vrijednosti sredstava zbog inflacije mijenja vrijednost sredstava i izvora
- **Definanciranje:** kad se kapital vraća ulagačima, mijenja vrijednost sredstava

IZVORI SREDSTAVA

- Sredstva kojima se koristimo u poslovanju potječu iz nekog izvora (pravne, fizičke osobe, korisnik tuđih sredstava – banka)
- Izvori sredstava se razvrstavaju prema slijedećim pristupima:
 - Prema načinu pribavljanja sredstava
 - Prema namjeni
 - S obzirom na mogućnost raspolaganja kapitalom

Prema načinu pribavljanja sredstava

a) Vanjsko ili eksterno financiranje

■ Poduzeće se koristi kapitalom koji pritječe kao:

- ❑ Ulaganje kapitala vlasnika ili više suvlasnika
- ❑ Prirast kapitala na osnovi izdanih dionica
- ❑ Prirast kapitala na osnovi primljenih dotacija bez obveze vraćanja
- ❑ Prirast kapitala za potrebe sanacija poduzeća
- ❑ Prirast kapitala na osnovi ugovora o zajmu
- ❑ Prirast kapitala na osnovi izdanih obveznica, blagajničkih zapisa i drugih vrijednosnih papira
- ❑ Ne preuzimanje dividendi od strane dioničara (postaje trajni kapital poduzeća)

Unutrašnje financiranje

- Poduzeće ostvaruje u uvjetima kada samo poveća iznos trajnog kapitala iz ostvarene dobiti
 - “Tiho samofinanciranje” ima karakter internog financiranja.
 - Poduzeće ostvaruje povećanje realne vrijednosti sredstava, a to nije iskazano u poslovnim knjigama, odnosno iskazuje podcijenjenju vrijednost (ubrzano otpisivanje sredstava, nepotrebno otpisivanje nenaplativih potraživanja, preuranjeno otpisivanje alata i sitnog inventara).
-

S OBZIROM NA MOGUĆNOST RASPOLAGANJA KAPITALOM

- Trajni izvori sredstava, tj. kapital poduzeća (predstavlja obvezu prema vlasnicima kapitala)
- Dugovi, tj. izvori sredstava s obvezom vraćanja (predstavljaju obvezu prema privrednim subjektima čija su sredstva korištena)

KAPITAL PODUZEĆA

- Trajni izvor sredstava
 - Izvor po kojemu nemamo obvezu povrata
 - Dijeli se na:
 - a) nominirani kapital
 - b) nenominirani kapital
-

NOMINIRANI KAPITAL

- Uloženi (upisani) tajni kapital
 - Povećanje trajnog kapitala iz poslovnog rezultata
 - Trajni ulози pravnih i fizičkih osoba
 - Prema vlasništvu osnovni kapital mogu činiti:
 - Inokosni kapital vlasnika (jednog ili više)
 - Javni kapital (države, općine, grada)
 - Dionički kapital (većeg broja dioničara)

NENOMINIRANI KAPITAL

- Revalorizacijske rezerve
 - Rezerve poduzeća
 - Zadržana dobit (ili preneseni gubitak) iz prethodnog razdoblja
 - Neraspoređena dobit (ili gubitak) iz tekuće godine
-

IZVORI SREDSTAVA S OBVEZOM VRAĆANJA

- Obveze poduzeća obuhvaćaju:
 - DUGOROČNA REZERVIRANJA
 - potrebno obnavljanje prirodnih bogatstava
 - investicijsko održavanje sredstava za rad
 - dugoročni rizici zbog garantnog roka koji je duži od godine dana, danih kaucija i depozita
-

DUGOROČNE OBVEZE

- dospijevaju u roku dužem od godine dana
 - Obveze:
 - po prodanim obveznicama
 - primljenim oročenim ulaganjima
 - primljenim zajmovima s rokom vraćanja dužim od jedne godine dana
-

KRATKOROČNE OBVEZE

- Dospijevaju u roku do jedne godine dana
- Obveze mogu biti:
 - **Kratkoročne obveze iz poslovanja** (obveze prema dobavljačima, obveze prema kupcima za primljene avanse, obveze prema izvršiocima usluga koje nisu plaćene, obveze po ispostavljenim vrijednosnim papirima)
 - **Kratkoročne financijske obveze** (primljeni zajmovi, kratkoročni ulози)
 - **Ostale kratkoročne obveze** (obveze za poreze, doprinose i druge pristojbe, obveze za poreze i doprinose iz poslovnog rezultata, obveze po osnovi udjela drugih u godišnjem rezultatu poslovanja, obveze prema zaposlenima za neisplaćene plaće)

PASIVNA VREMENSKA RAZGRANIČENJA

- Kratkoročni izvor financiranja
- Obuhvaća prihode budućeg razdoblja, unaprijed plaćeni troškovi za buduće razdoblje

EKONOMSKI ASPEKTI RAZLIČITIH IZVORA SREDSTAVA

- Koristiti kapital bez ili sa obvezom vraćanja?
 - Obveze za vlastiti kapital - sačuvati realnu vrijednost kapitala (trošak amortizacije, osiguranja, održavanja)
 - Obveze za tuđi kapital - dugove (kamate, zatezne kamate, sudske tužbe, prisilne naplate)
-

-
- Ekonomično je **raspolagati trajnim** kapitalom u ovisnosti o obujmu poslovanja
 - Poslovanje s **tuđim kapitalom** je isplativo ako su nam troškovi manji od koristi
 - Prednosti poslovanja s vlastitim kapitalom:
 - a) manja je **ovisnost** o uvjetima nabave na tržištu kapitala
 - b) sigurnija je **solventnost**
 - c) manji je utjecaj **kreditora** na poslovnu politiku
 - d) lakše se prilagođava **nepovoljnim** uvjetima na tržištu (politika nabave, politika cijena)
-

- Struktura izvora sredstava se prati određenim POKAZATELJIMA:

1. **Financijska nezavisnost**

- (odnos trajnog kapitala i ukupnih izvora)

2. **Financijska zaduženost**

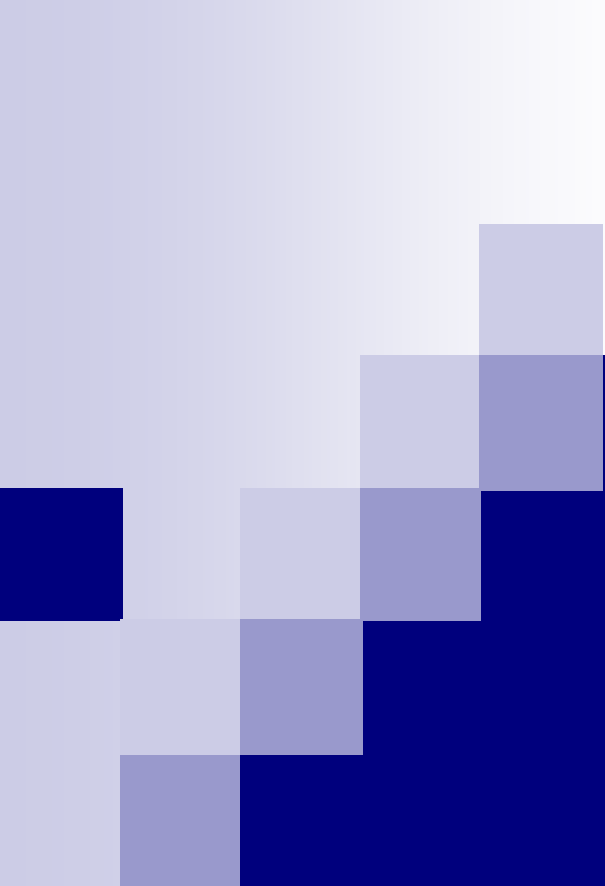
- (odnos dugova i trajnih izvora sredstava)

3. **Cijena financiranja**

- (odnos troškova financiranja i prosječno angažiranih sredstava)

- **SLUŽE ZA OCJENU FINANCIJSKOG BONITETA**

→ **NAPOMENA STUDENTIMA:** navedeni pokazatelji detaljnije će se obrađivati kod obrađivanja analize uspješnosti poslovanja poduzeća

SREDSTVA REPRODUKCIJE U PODUZEĆU

Pojam i podjela sredstava

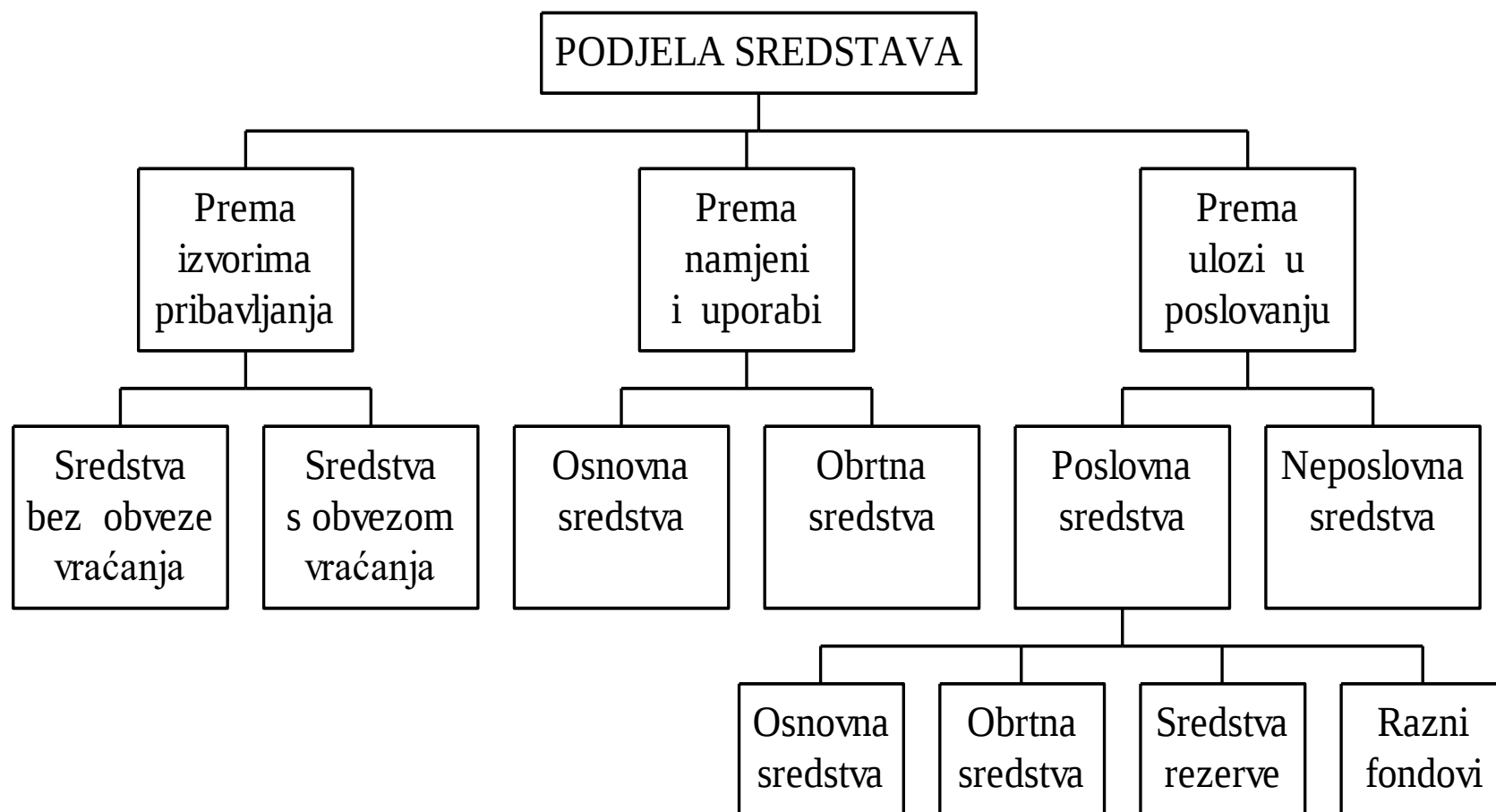
- Nijedna se gospodarska djelatnost ne može zamisliti bez upotrebe sredstava.
 - Poduzeće pored radne snage, prirodnih i društvenih uvjeta, mora raspolagati i sredstvima za proizvodnju kao materijalnim čimbenicima reprodukcije.
 - Kako je proces reprodukcije stalan, tako postoji i stalna potreba za sredstvima reprodukcije.
- Svako poduzeće, bez obzira kojom se djelatnošću bavi, ima određeni zadatak u procesu reprodukcije i taj zadatak ostvaruje tako da uključi i poveže sve čimbenike procesa rada.
- Čimbenici procesa rada jesu: rad, sredstva rada i predmeti rada.

-
- Da bi otpočelo svoju djelatnost, poduzeće prethodno mora pribaviti sredstva, a pribavlja ih na razne načine i iz raznih izvora.
 - Sredstva koja poduzeće dobije od drugih i sredstva koja stječe tijekom poslovanja čine imovinu poduzeća.
 - Imovina pretpostavlja ukupnu vrijednost svih sredstava s kojim poduzeće raspolaže, ali kako dio poduzeće mora vratiti ulagaču, onda se samo onaj dio koji ostaje u trajnom vlasništvu poduzeća naziva "čistom imovinom".

-
- Tijekom procesa rada sredstva se **troše** i temeljni je zadatak poduzeća da sredstva **obnavlja**, a po mogućnosti i stalno **povećava** jer je to uvjet povećanja obujma poslovanja i kontinuiteta poduzeća.
 - Prema pojavnim oblicima sredstva poduzeća mogu biti:
 - ☐ sredstva u obliku novca, (odnosno vrijednosnih papira)
 - ☐ sredstva u obliku stvari, i
 - ☐ sredstva u obliku prava.
 - Prema trajanju korištenja sredstava imovina poduzeća razvrstava se na:
 - ☐ dugotrajnu imovinu
 - ☐ kratkotrajnu imovinu.

-
- **Dugotrajnu imovinu čine osnovna sredstva, a kratkotrajnu imovinu čine obrtna sredstva.**
 - Ako su zadani uvjeti (društveni i čimbenici subjektivne prirode), onda će dinamika razvitka poduzeća ponajprije ovisiti o vrijednosti dugotrajne imovine, odnosno osnovnih sredstava.
 - Kratkotrajna imovina ili obrtna sredstva imaju manji značaj, ali proces reprodukcije ne može se odvijati bez istodobna sudjelovanja temeljnih čimbenika procesa rada, pa otuda proizlazi i značenje svih čimbenika toga procesa.
 - Osim što poduzeće mora raspolagati sredstvima, ono mora raspolagati i **sredstvima u dovoljnoj količini i potrebnim vrstama** jer samo tako može ostvariti predviđeni obujam poslovnih učinaka i rezultata.

Prema svom sastavu, obliku, namjeni i uporabi, zatim prema ulozi u poslovanju i izvorima pribavljanja, sredstva se razlikuju ovisno o vrsti djelatnosti kojom se poduzeće bavi

- U poduzećima se sredstva, prema namjeni, dijele na:

- ☐ osnovna sredstva,
- ☐ obrtna sredstva, i
- ☐ sredstva rezerve.

- I osnovna i obrtna sredstva, poduzeće može pribavljati na različite načine pa se razlikuju ove izvori pribavljanja sredstava:

- ☐ izvori sredstava bez obveze vraćanja, i
- ☐ izvori sredstava s obvezom vraćanja.

- Bez obzira na koji način poduzeće stječe sredstva, **temeljni je zadatak i obveza koristiti ta sredstva pažnjom dobrog gospodarstvenika.**

- Tu funkciju dobrog gospodarenja sredstvima poduzeće ostvaruje tako da se procesom reprodukcije i sama sredstva reproduciraju.
- Ciklus reprodukcije osnovnih sredstava višestruko duži od ciklusa proizvoda čiju proizvodnju sredstva omogućuju.
- Ciklus reprodukcije obrtnih sredstava uklapa se u ciklus reprodukcije proizvoda.

- Ciklus reprodukcije sredstava razlikuje se od ciklusa reprodukcije proizvoda: proces reprodukcije sredstava znatno je duži od procesa reprodukcije proizvoda.
 - **Osnovna sredstva** se troše (amortiziraju) u više reprodukcijskih ciklusa proizvoda.
 - Ciklus reprodukcije **obrnih sredstava** u cijelosti se poklapa s ciklusom reprodukcije proizvoda i ona se u tom ciklusu u potpunosti reproduciraju.

- Najvažniji kriterij za razvrstavanje sredstava je njihovo "ponašanje" u proizvodnom procesu.
- U tom procesu jedna sredstva mogu sudjelovati višekratno, a druga samo jedanput. **Ako u proizvodnom procesu sredstva sudjeluju samo jedanput, onda su to obrtna sredstva, a ako sudjeluju više puta, onda se takva sredstva nazivaju osnovnim.**
- Međutim, ni taj kriterij nije dovoljan za razlikovanje osnovnih od obrtnih sredstava, već se mora voditi računa i o činjenici **ostaju li ta sredstva u procesu proizvodnje u svom prvobitnom obliku ili se taj oblik mijenja.**
 - I ona sredstva koja mijenjaju svoj oblik također su obrtna sredstva, a ona koja ga ne mijenjaju jesu osnovna sredstva.
 - Isto tako, važno je radi potpunog razlikovanja osnovnih i obrtnih sredstava, utvrditi u kojem stupnju sudjeluju u procesu proizvodnje. Ako se potpuno prenose (materijalno i vrijednosno) u novi proizvod, to su obrtna sredstva, a ako se samo jedan dio prenosi na novi proizvod to su osnovna sredstva.

-
- Sredstva u poduzeću, po svom obliku, mogu biti:
 - ☐ u naturalnom obliku
 - ☐ u vrijednosnom obliku.

 - U naturalnom obliku sredstva poduzeća mogu biti:
 - ☐ sredstva za rad u izgradnji,
 - ☐ sredstva za rad u pričuvi,
 - ☐ sredstva za rad u uporabi,
 - ☐ zalihe sirovina i materijala,
 - ☐ zalihe nedovršene proizvodnje,
 - ☐ zalihe poluproizvoda,
 - ☐ zalihe gotovih proizvoda,
 - ☐ zalihe trgovačke robe,
 - ☐ sredstva u prometu.

-
- Sredstva poduzeća u vrijednosnom (novčanom) obliku mogu biti:

- ☐ novčani dio osnovnih sredstava,
- ☐ novčani dio obrtnih sredstava, i
- ☐ novčana sredstva rezerve.

- Sredstva poduzeća po svojoj funkciji mogu biti:

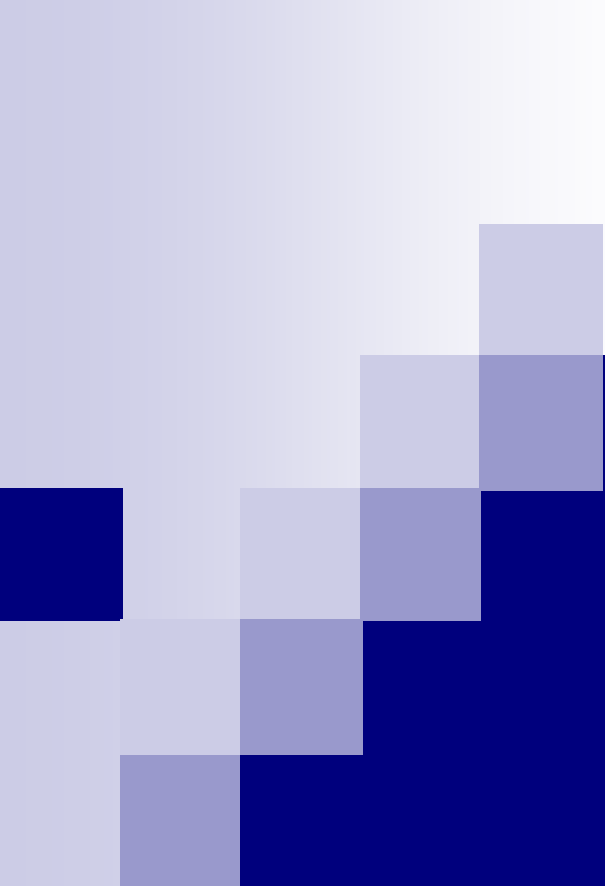
- ☐ sredstva (oruđa) za rad, i
- ☐ predmeti rada.

- Često se pojam osnovnih sredstava poistovjećuje s pojmom sredstava za proizvodnju.

- ☐ Ipak treba razlikovati ta dva pojma jer se među osnovnim sredstvima nalaze i ona sredstva koja ne čine sredstva za rad (novac, investicijski materijal i slično) i ona će to postati tek kada se, po unaprijed određenoj namjeni, pretvore u sredstva rada.
- ☐ Osim toga i sam pojam sredstava za proizvodnju, govori o tome da sredstva za proizvodnju čine sva sredstva proizvodnje, a to znači i sredstva rada i predmeti rada.

- Predmeti rada pronalaze se u tri oblika:

- ☐ predmete rada dane od prirode,
- ☐ sirovine, i
- ☐ poluproizvode.

Osnovna sredstva

Osnovna sredstva

- Osnovna su sredstva dobila svoj naziv po tome što čine **trajnu osnovu za rad poduzeća**, i to od trena pribavljanja pa sve do potpune neupotrebljivosti, odnosno kada se obavlja njihovo rashodovanje.
- Za osnovna sredstva nije bitan njihov pojavni oblik, već zahtjev da se ona angažiraju u procesu reprodukcije da bi se tako osigurala njihova funkcija u procesu reprodukcije.
- Osnovna sredstva su ona sredstva koja ostaju dulje u poduzeću i **traju duže od jedne godine dana**.
- U vremenu upotrebe osnovna se sredstva troše i umanjuje im se vrijednost, a ta se vrijednost neizravno ili izravno unosi u vrijednost učinaka proizvodnje.

-
- U procesu proizvodnje osnovna sredstva zadržavaju svoju naturalnu formu i ne ulaze materijalno u novi proizvod, ali prenose na novi proizvod svoju vrijednost koja se troši tijekom proizvodnoga procesa.
 - Osnovna sredstva služe za više proizvodnih procesa, vrlo često i dugi niz godina, a to znači da se ona troše postupno te da će neka ranije a neka kasnije postati neupotrebljiva.
 - To trošenje osnovnih sredstava nije vidljivo jer ne mijenjaju svoj vanjski oblik.
 - Međutim, kako se osnovna sredstva u procesu rada ipak troše, a česti kvarovi, lošiji rezultati i slično ukazuju kako se postupno približava kraj vijeku trajanja osnovnih sredstava.

-
- Sva sredstva poduzeća koja čine osnovna sredstva mogu se podijeliti u četiri kategorije:

- ☐ stvari koje već funkcioniraju kao osnovna sredstva,
- ☐ stvari koje još ne funkcioniraju kao osnovna sredstva ali su namijenjena za osnovna sredstva,
- ☐ prava i potraživanja koja su nastala na bazi osnovnih sredstava, i
- ☐ novčana sredstva namijenjena za pribavljanje osnovnih sredstava.

- Stvari koje već funkcioniraju kao osnovna sredstva čine:

- ☐ oruđa za rad,
- ☐ sredstva za rad,
- ☐ građevinski objekti gospodarskoga karaktera,
- ☐ zemljišta gospodarskoga karaktera, i
- ☐ dugogodišnji nasadi.

-
- Stvari koje još ne funkcioniraju kao osnovna sredstva ali su namijenjena za osnovna sredstva čine:

- ☐ vrijednost investicijskih radova u tijeku,
- ☐ investicijski materijal koji je pripremljen za investicije (građevinski materijal i sl.), i
- ☐ sredstva za rad koja još nisu u uporabi.

- Prava i potraživanja koja su nastala na bazi osnovnih sredstava čine:

- ☐ patenti,
- ☐ licence,
- ☐ prava iz zakupa,
- ☐ prava iz prodaje osnovnih sredstava, i
- ☐ prava iz predujma na osnovna sredstva i druga.

-
- Osnovna klasifikacija osnovnih sredstava vrši se po njihovoj ekonomskoj ulozi koju imaju u procesu proizvodnje.
 - Tako se osnovna sredstva u poduzeću razvrstavaju u:
 - ☐ zemljište,
 - ☐ zgrade,
 - ☐ uređaje,
 - ☐ strojeve,
 - ☐ transportna sredstva,
 - ☐ alate, i
 - ☐ inventar.

Vrijednost osnovnih sredstava

- Razlikujemo tri vrijednosti osnovnih sredstava:
 - nabavnu vrijednost,
 - revaloriziranu vrijednost (ispravku vrijednosti), i
 - sadašnju vrijednost.
- **Nabavna vrijednost osnovnih sredstava je vrijednost po kojoj je osnovno sredstvo pribavljeno.** Ona obuhvaća fakturnu vrijednost osnovnog sredstva, troškove prijevoza i troškove montaže, a kada je u pitanju uvozna oprema, onda još i carinu.
- **Nabavna vrijednost služi kao osnovica za obračun amortizacije.**

- Da bi se utvrdila realna osnovica amortizacije nije dovoljno utvrditi samo nabavnu vrijednost, već je potrebno izračunati i vrijednost investicijskog održavanja osnovnih sredstava tijekom predviđena vijeka trajanja.
- **Dakle, kada se nabavnoj vrijednosti doda vrijednost investicijskog održavanja dobiva se osnovica za amortizaciju.**
- Kada se iz bilo kojih razloga obavlja naknadno utvrđivanje vrijednosti osnovnih sredstava, onda to nazivamo ispravkom vrijednosti sredstava, ***a nova se vrijednost naziva revalorizirana vrijednost osnovnih sredstava.***

- Nabavna se vrijednost osnovnih sredstava može tijekom vremena promijeniti (na više ili niže) zbog djelovanja različitih ekonomskih ili drugih čimbenika.
 - Najvažniji čimbenik koji utječe na promjenu nabavne vrijednosti osnovnih sredstava jest kretanje cijena na tržištu.
 - U slučaju značajnije promjene cijena vrši se revalorizacija osnovnih sredstava, odnosno ponovna procjena vrijednosti osnovnih sredstava.
 - ***Utvrđena revalorizirana vrijednost čini sadašnju vrijednost osnovnih sredstava.***
 - Cilj revalorizacije vrijednosti osnovnih sredstava je usklađivanje njihove vrijednosti s tržišnim cijenama radi realnoga prikazivanja njihove vrijednosti.

- S obzirom na veliku vrijednost osnovnih sredstava u poduzeću nije svejedno kojim se intenzitetom koriste.
 - I kada se uopće ne koriste ipak nastaju troškovi koji se nazivaju **fiksni troškovi**.
 - Cilj je racionalnoga poslovanja da se kapaciteti maksimalno koriste kako bi stalni (fiksni) troškovi po jedinici proizvoda ili usluge bili što niži.

- Čim je gospodarski objekt sagrađen on stvara troškove - **troškovi kapaciteta ili apsolutno fiksni troškovi**, a proizlaze iz troškova izgradnje, opreme i pribavljena kadra.

-
- Postoje troškove pripreme, a oni ovise o programu planiranoga poslovanja za određeno razdoblje.
 - **I apsolutno fiksni troškovi i troškovi pripreme jesu prvenstveno vremenski troškovi i nezavisni su o opsegu proizvodnje ili usluga.**
 - Ovi su troškovi vrlo visoki i zato zaslužuju posebnu pažnju. Osnovni ekonomski princip poslovanja je nastojanje da se kapaciteti maksimalno koriste i tako smanje troškovi po jedinici proizvoda ili usluge i ujedno poveća dobit.
 - Poslovni rezultat je moguće povećati s pomoću povećanoga korištenja kapaciteta na dva načina:
 - *preko povećanoga opsega proizvodnje i ostvarenih prodajnih kapaciteta i tako ostvarenih prihoda, te*
 - *preko degresije fiksnih troškova.*

-
- Ako je opseg proizvodnje, odnosno prodaja kapaciteta zadovoljavajuća, ako su ostvarene povoljne cijene onda je i količina ostvarena prihoda zadovoljavajuća.
 - Realizacija proizvoda i usluga te njihov obujam u uskoj je vezi s korištenjem kapaciteta.
 - To znači da treba postići optimum u svim elementima poslovanja da bi isplativost korištenja kapaciteta rezultirala i povoljnim poslovnim rezultatom - većim ukupnim prihodom.

- Kako je korištenje kapaciteta (uz ostale elemente poslovanja) jedan od ključnih čimbenika rentabilnog poslovanja, potrebno ih je permanentno pratiti i uspoređivati efekte i rezultate iskoristivosti. Korištenje kapaciteta prati se s pomoću pokazatelja pojedinih vrsta kapaciteta:

- ☐ *brojem sati rada strojeva, npr. u industriji,*
- ☐ *brojem proizvedenih jedinica,*
- ☐ *brojem ležaja, u hotelijerstvu,*
- ☐ *brojem mjesta u restoranu, i*
- ☐ *brojem obroka koje je moguće pripremiti, u ugostiteljstvu itd.*

- Kapacitet se može koristiti 100%, no to je tek teorijska pretpostavka.
- Zatim se govori o maksimalnom korištenju kapaciteta pri čemu se podrazumijeva maksimalno korištenje proizvodnih ili uslužnih kapaciteta, što je moguće ostvariti i maksimalnim korištenjem instaliranih osnovnih sredstava. No i to je tek teorijska pretpostavka.
- **Češće se koriste realni ili radni kapaciteti, a oni se ostvaruju tako da se uzimaju u obzir vremenski zastoji zbog održavanja, zastoji kod smjene gostiju ili radnika kada tehnološki proces nije tako usklađen da se rad ne mora prekidati.**
- Ipak, kod svake usporedbe pokazatelja korištenje kapaciteta vrijedno je postavljati u odnos korištenje (realno ili radno) u odnosu na maksimalni kapacitet.

AMORTIZACIJA OSNOVNIH SREDSTAVA

- Tijekom poslovanja poduzeća, stvari koje mu služe u procesu rada kao osnovna sredstva postupno se troše.
 - Taj utrošeni dio, ali vrijednosni dio, osnovnih sredstava prenosi se na nove proizvode i usluge.
 - Kada se novi proizvod ili usluga proda i naplati, onda se utrošeni dio osnovnih sredstava, a prenesen na nove proizvode ili usluge, izdvaja u obliku amortizacije u sredstva iz kojih će se obnavljanjem izvršiti zamjena istrošenih osnovnih sredstava.
 - Poduzeće je obavezno, u obliku amortizacije, nadoknađivati utrošenu vrijednost osnovnih sredstava jer je to uvjet opstanka poduzeća.

AMORTIZACIJA OSNOVNIH SREDSTAVA

- Tri su osnovne funkcije amortizacije:
 - amortizacija odražava trošenje sredstava i smanjenje njihove vrijednosti
 - amortizacija služi za određivanje dijela vrijednosti sredstava koji se prenosi na ostvarene proizvode
 - amortizacija služi za obnavljanje odnosno zamjenu dotrajalih osnovnih sredstava

- **Amortizacija - novčani izraz trošenja materijalnih sredstava, a sama je riječ latinskoga porijekla i označuje proces u kojemu nešto popušta ili postupno slabi.**
- Često se u ekonomskoj teoriji susreće i pojam otpisivanje, kao zamjenu za amortizaciju. To su dva različita pojma, **a otpisivanje nije nikakav ekonomski pojam.**
 - Otpisivanje je knjigovodstveni (tehnički) pojam koji označuje radnju koja nešto otpisuje, a to se otpisivanje može odnositi na brojne događaje u poduzeću (otpis spornih potraživanja, otpis vrijednosti robe i sl.).

-
- **Otpis je knjigovodstvena metoda**, dok je **amortizacija ekonomska pojava** koja se javlja tijekom procesa rada i ima dvojak karakter: smanjenje (sve do nestanka) vrijednosti osnovnih sredstava i njihovo transformiranje (putem naplate) u novčana sredstva amortizacije.
 - Temeljna funkcija amortizacije je osiguranje reprodukcije u poduzeću.
 - **Trošenje sredstava** ima dvojaki karakter i to kao:
 - ☐ fizičko trošenje, i
 - ☐ ekonomsko trošenje.

- ***Fizičko trošenje*** nastaje zbog korištenja sredstava u procesu poslovanja ili zbog oštećenja, neispravna korištenja i održavanja ili zbog prirodnoga propadanja. Fizičkim se trošenjem smanjuje upotrebna vrijednost sredstava, a to je trošenje veće i brže ukoliko se sredstva više koriste. Ovo trošenje, ma koji da je razlog, ne može se izbjeći.
- ***Ekonomsko trošenje***, a pravilniji je izraz ekonomsko zastarijevanje, nastaje kada se razvitkom tehnike i tehnologije proizvedu nova, bolja i ekonomičnija sredstva i poduzeće ima ekonomski interes da postojeća sredstva zamijeni novim, mada se postojeća nisu fizički istrošila.

-
- Poduzeća trebaju nastojati maksimalno koristiti postojeća sredstva tako da se njihovo fizičko zastarijevanje preduhitri ekonomskim zastarijevanjem te će tako stalno obnavljati sredstva s tehnološki novijim, znači rentabilnijim sredstvima.
 - Zamjena osnovnih sredstava zbog ekonomske zastarjelosti ima svoje opravdanje samo onda ako dovodi do povećanja ekonomičnosti.
 - Ako poduzeće ranije obavlja zamjenu osnovnih sredstava prije njihove fizičke istrošenosti, a to znači da nije "prikupilo" dovoljno sredstava iz procesa amortizacije, onda tu razliku neamortizirane vrijednosti mora nadoknaditi poslovnim sredstvima rezerve iz dobiti.
 - Bilo bi idealno i ekonomski najisplativije kada bi poduzeće uspjelo koristiti sredstva tako da se što više približi fizičko i ekonomsko trošenje osnovnih sredstava.

SUSTAV I METODE OBRAČUNA AMORTIZACIJE

- Sustav obračuna amortizacije svodi se na dva temeljna sustava:
 - *sustav vremenske amortizacije, i*
 - *sustav funkcionalne amortizacije.*
- **Sustav vremenske amortizacije** temelji se na pretpostavci da trošenje sredstava ovisi o vijeku trajanja, pa se sredstva moraju amortizirati kroz pretpostavljeni broj godina trajanja.
- Radi realizacije ovoga sustava amortizacije koriste se tri metode amortizacije: **linearna, progresivna i degresivna metoda.**

-
- **Linearna metoda** polazi od pretpostavke da se sredstva ravnomjerno troše kroz cijelo vrijeme trajanja.
 - **Metoda progresivne amortizacije** polazi od pretpostavke da je vijek trajanja unaprijed predviđen, ali da se sredstvo troši progresivno (sve više) prema kraju vijeka trajanja, pa se tako u početku amortizacija obračunava u manjem, a kasnije u sve većem iznosu.
 - **Metoda degresivne amortizacije** polazi od obrnute postavke nego kod progresivne amortizacije. Kod ove se metode u početku trošenja sredstava amortizacija obračunava u većem iznosu, a prema kraju trajanja sredstava u sve manjem iznosu.

-
- **Amortizacija** se najčešće obračunava **godišnje**. Taj se godišnji iznos amortizacije naziva **amortizacijska kvota**.
 - Za obračun amortizacije po vremenskom sustavu razlikuju se sljedeći elementi:
 - osnovica za amortizaciju,
 - prosječan vijek trajanja osnovnog sredstva, i
 - amortizacijska kvota.

- **Osnovicu za amortizaciju** čini nabavna vrijednost, odnosno nabavna cijena osnovnoga sredstva s dodatkom troškova opreme i montaže.
- **Prosječan vijek trajanja** osnovnoga sredstva iskazuje se u godinama.
 - Ako je npr. prosječan vijek trajanja nekoga osnovnog sredstva pet godina, onda se ono u tih pet godina treba amortizirati.
- Svaka od navedenih metoda vremenske amortizacije ima svoje prednosti i nedostatke.
- **Najjednostavnija i najčešća u uporabi je linearna metoda**, no ova metoda ima i znatne nedostatke.
 - Najvažniji nedostatak je u tome što se sredstva ne upotrebljavaju ravnomjerno tijekom obračuna amortizacije, pa u određenom vremenskom razdoblju troškovi amortizacije mogu nerealno opterećivati cijenu proizvoda ili usluge.
 - Čest je slučaj da osnovno sredstvo brže ekonomski zastari nego li se amortizira i nije više u funkciji, a još nije amortizirano.

-
- **Progresivna metoda obračuna amortizacije** ima smisla kada se sredstvo u početku nedovoljno koristi (na primjer kada se krene novim sredstvom u proizvodnju novoga proizvoda) i kada se odluči da se visokom amortizacijom ne opterećuje cijena koštanja proizvoda ili usluge.
 - Kako se proizvod ili usluga budu "uhodavali" na tržištu tako će se i amortizacija progresivno povećavati.

 - **Prednost degresivne metode** je u postupnom smanjenju amortizacije i njenim sve manjim udjelom u cijeni proizvoda ili usluge.
 - Kod ove se metode obračuna amortizacija sredstva se u početku moraju i maksimalno koristiti.

- **Godišnja amortizacijska kvota** izračunava se primjenom **godišnje amortizacijske stope**.
 - Da bi se sačuvao integritet sredstava u poduzeću, utvrđuje se stopa amortizacije za pojedine grupe osnovnih sredstava.
 - **Kada poduzeće želi ubrzati amortizaciju svojih sredstava, ono povećava stopu amortizacije.**
 - **preniske stope** amortizacije ne osiguravaju dovoljno sredstava ni za jednostavnu reprodukciju,
 - **previsoke stope** amortizacije mogu toliko povećati cijenu koštanja proizvoda ili usluga da oni postaju nekonkurentni.
- **Što je gospodarstvo razvijenije to su i amortizacijske stope više** jer se visokim stopama ubrzava zamjena osnovnih sredstava, a to znači da se omogućava i primjena novih tehničkih i tehnoloških dostignuća.

- Stopa amortizacije utvrđuje se prema formuli:

$$S_a = \frac{100}{N}$$

- gdje je S_a - stopa amortizacije, a N - vijek trajanja osnovnoga sredstva iskazan u godinama.
- Na primjer, ako je vijek trajanja osnovnoga sredstva 10 godina, onda će stopa amortizacije biti:

$$S_a = \frac{100}{10} = 10\% \text{ godišnje}$$

- Zatim, primjenom dobivene stope amortizacije (10%) na nabavnu ili revaloriziranu vrijednost osnovnoga sredstva dobiva se amortizacijska kvota, odnosno godišnji iznos amortizacije.

- Za ilustraciju, neka je nabavna vrijednost osnovnoga sredstva 10 000 novčanih jedinica, a stopa amortizacije 10% (iz ranijeg primjera), amortizacijska kvota izračunava se:

$$Ak = \frac{Nv \times Sa}{100}$$

Odnosno:

$$Ak = \frac{10000 \times 10}{100} = 1000$$

Ak = amortizacijska kvota

Nv = nabavna vrijednost osnovnog sredstva

Sa = stopa amortizacije

- U ranijem primjeru, godišnja amortizacijska kvota za navedeno osnovno sredstvo iznosit će 1000 novčanih jedinica godišnje.

■ Sukladno metodama izračuna vremenske amortizacije:

- **Linearna** amortizacija bit će za svaku godinu 1000 novčanih jedinica.
- Po **progresivnoj** metodi u prvoj godini amortizacijska kvota bit će 100 novčanih jedinica, u drugoj 300, u trećoj 500, u četvrtoj 700, u petoj 900, u šestoj 1100, u sedmoj 1300, u osmoj 1500, u devetoj 1700 i u desetoj godini 1900 novčanih jedinica.
- Kod **degresivne** metode obračun amortizacije bit će potpuno obrnut od progresivne metode tako da će u prvoj godini amortizacijska kvota iznositi 1900, a u 10. godini 100 novčanih jedinica.

-
- **Funkcionalni sustav obračuna amortizacije** zasniva se na kriteriju da se obračun amortizacije obavlja prema stupnju korištenja osnovnih sredstava, odnosno da iznos amortizacijske stope, a to znači i kvote ovisi o učinku ostvarenom upotrebom osnovnoga sredstva.
 - To znači da će i stupanj amortizacije ovisiti o stupnju korištenja, odnosno trošenja sredstava.

 - Funkcionalni sustav predviđa obračun amortizacija po dvije osnove:
 - osnovi količine ostvarenih učinaka, i
 - osnovi sati rada sredstava.

- Odluka o tome po kojoj će se osnovi vršiti obračun amortizacije ovisit će o **asortimanu proizvoda ili usluga poduzeća**, a odabrat će se ona koja je moguća i jednostavnija.
- Tako je poduzeće npr. nabavilo autobus čija je nabavna vrijednost 500 000 novčanih jedinica. Vijek trajanja tog autobusa je 8 godina, a koristan učinak toga sredstva je u prijeđenih 400000 kilometara.
- Amortizaciju po jedinici korisnog učinka izračunava se po formuli:

$$\text{Amortizacija po jedinici korisnog učinka} = \frac{\text{nabavna vrijednost}}{\text{koristan učinak}}$$
$$\text{odnosno } \frac{500000}{400000} = 1,25$$

- To znači da autobus po svakom prijeđenom kilometru gubi vrijednost u iznosu od 1,25 novčanih jedinica.

- Funkcionalni sustav obračuna amortizacije korisniji je za poduzeće jer se približava stvarno prenesenoj vrijednosti osnovnih sredstava na nove proizvode ili usluge.
- Ipak i vremenski i funkcionalni sustav obračuna amortizacije imaju svoje prednosti i nedostatke.
- - Prednost **vremenskoga sustava** je u jednostavnosti postupka, a nedostatak je u tome što visina amortizacije nije odraz stvarnoga trošenja sredstava.
 - Prednost **funkcionalnog sustava** ogleda se u tome što je amortizacija uvjetovana stvarnim trošenjem sredstava i omogućuje utvrđivanje realne amortizacije, a nedostatak je ovoga sustava u tome što postoji mogućnost da sredstvo brže ekonomski zastari nego fizički (naročito kada se koristi metoda obračuna prema satima rada).

-
- Najkorisnije je za poduzeće, kada je to moguće, **kombinirati** jedan i drugi sustav obračuna amortizacije upravo da se izbjegnu nedostaci, a koriste prednosti svakog od sustava.
 - Tako je najbolje da poduzeće za sredstva koja se ne koriste dovoljno intenzivno (npr. zgrade, razna postrojenja i sl.) obračunava amortizaciju linearnom vremenskom metodom, a za sredstva koja se intenzivno koriste u neposrednoj proizvodnji (koja stvaraju ekonomske učinke) da koristi sustav funkcionalne amortizacije.

ODRŽAVANJE OSNOVNIH SREDSTAVA

- Tijekom korištenja sredstva se troše.
 - Pojedini dijelovi sredstava potroše se i znatno ranije nego cijelo sredstvo.
 - Da bi sredstva trajno, do potpune amortizacije, služila svojoj namjeni, potrebno ih je održavati.
 - Održavanje sprječava prijevremeno trošenje sredstava i omogućuje njihovu sposobnost za obavljanje zadataka u procesu rada.
- Održavanje osnovnih sredstava provodi se:
 - investicijskim i
 - tekućim održavanjem.

- **Investicijsko održavanje** predstavlja sve značajnije radove na sredstvima kojima se produžava njihova funkcionalna sposobnost.
 - Ovo održavanje naziva se još i **velikim popravcima** jer su uz investicijsko održavanje vezana i velika financijska sredstva, odnosno to održavanje predstavlja za poduzeće veliki trošak.
 - Kada se na postrojenjima poduzimaju radovi većeg opsega, takvo održavanje nazivamo **generalnim popravcima**.
- Za veće radove koji nose obilježje investicijskoga održavanja karakteristično je da su uvijek većega opsega, relativno su skupi, vrlo često zahtijevaju prekid rada (proizvodnje) te se obavljaju u dužem vremenskom razdoblju

-
- **Investicijskim održavanjem** osigurava se normalno funkcioniranje cjelokupnoga poslovnog procesa.
 - Investicijsko održavanje može se podijeliti u dvije grupe:
 - ono koje povećava vrijednost osnovnih sredstava, i
 - ono koje ne povećava vrijednost osnovnih sredstava ali je neophodno za njihovo održavanje i radnu sposobnost.
 - **Tekuće održavanje** čine manji popravci na osnovnim sredstvima.
 - Oni su manjega opsega, manje koštaju i obavljaju se u kraćem vremenskom razdoblju.
 - Ne zahtijevaju, za razliku od investicijskog održavanja, duži prekid rada.
 - Tekuće održavanje moglo bi se nazvati i **preventivnim održavanjem** jer se ovim održavanjem sprječavaju veći kvarovi i veće štete.

- I investicijsko i tekuće održavanje za poduzeće predstavljaju **trošak**. Zato se ovi troškovi moraju planirati i ravnomjerno raspoređivati po vremenskom i obračunskom razdoblju, i to ravnomjerno tijekom korištenja sredstava.
- A da bi se ovi troškovi ravnomjerno rasporedili potrebno je utvrditi i stopu investicijskog održavanja, i to tako da se planirani iznos sredstava za održavanje stavi u odnos prema osnovici za amortizaciju osnovnih sredstava po formuli:

$$\% \text{ investicijskog održavanja} = \frac{\text{iznos investicijskog održavanja}}{\text{osnovica za amortizaciju}}$$

-
- Ovom se formulom dobiva stopa investicijskog održavanja i s pomoću nje se raspoređuju troškovi investicijskog održavanja na sve mjesece tijekom godine, na isti način kao i amortizacija.
 - Ovi troškovi čine **materijalni trošak** poduzeća pa će oni teretiti cijenu koštanja proizvoda ili usluga, i to kao režijski trošak.
 - Interes je poduzeća da sve ove troškove svede na najmanju moguću mjeru, a da bi to uspjelo poduzeće mora u svojoj organizacijskoj strukturi imati **službu održavanja** koja će nastojati, pored objektivnih i neizbježnih popravaka i održavanja, sve ostale svesti na optimalnu mjeru.

ULAGANJA U OSNOVNA SREDSTVA

- Svako poduzeće nastoji, osim održavanja jednostavne reprodukcije putem amortizacije, povećati svoja osnovna sredstva.
- Ulaganja u nova osnovna sredstva nazivaju se **investicijska ulaganja**.
 - Ulaganja predstavljaju i nabava i povećanje velikog obujma obrtnih sredstava kao i kad svoja novčana sredstva uložimo u neki projekt, posuđujući ih drugom.
- Za poduzeće je interesantno ulaganje u osnovna sredstva kao investicijsko ulaganje. Ta ulaganja moraju biti detaljno obrazložena i argumentirana jer se, u pravilu, radi o upotrebi velikih sredstava.

-
- Dokument u kojem je opisana svrha, ciljevi, motivi i očekivani rezultat od ulaganja naziva se ***investicijskim programom***.
 - Investicijski program bit će opširniji i detaljno razrađen ako su njime predviđena veća ulaganja.
 - Posebno će se detaljno izraditi investicijski program (s analizama, brojnim podacima i proračunima) kada se započinje izgradnja novog i većeg objekta.
 - Obično se investicijski program sastoji iz dva dijela:
 - **tehničko-tehnološkoga** koji i obrađuje tehničko-tehnološku problematiku (karakteristike građevinskih objekata, opreme i druge), i
 - od **ekonomskog dijela**.

-
- Ekonomski dio investicijskoga programa posebno obrađuje:
 - **makrolokaciju**, odnosno smještaj budućeg objekta s aspekta tržišta, sirovina, transporta, radne snage, energetske izvora i sl.,
 - **analizu sirovinske osnove** kojom dokazuje sigurnost u dugoročnoj opskrbi sirovinama u kvaliteti i količini,
 - **analizu plasmana proizvoda ili usluga**, vodeći računa o sigurnom plasmanu i na duži rok ispitujući apsorpcijsku snagu potrošača, kako domaćih tako i stranih,
 - **izbor tehnološkoga procesa**, vodeći računa o svim dostignućima suvremene tehnike i tehnologije i po mogućnosti o uvođenju najsuvremenije automatizacije,

- **analizu kadrova** s obzirom na mogućnost zapošljavanja kvalificiranih radnika koji će biti sposobni upravljati izabranom tehnologijom,
- **potrebna ulaganja** (financijska sredstva) u nabavu novih osnovnih i obrtnih sredstava i način pribavljanja ovih sredstava,
- **veličinu ostvarenih financijskih rezultata** koja će osigurati kako proširenu reprodukciju tako i otplatu duga koji je uzet da bi se novi objekt izgradio, i
- **račun akumulativnosti** kao temeljni motiv za svaku gospodarsku djelatnost.

- Tako izrađeni investicijski program čini osnovicu za investicijsku odluku o novom ulaganju u osnovna i obrtna sredstva.

KAPACITET SREDSTAVA RADA

- Kapacitet poduzeća zavisi o obujmu sredstava za rad kojima poduzeće raspolaže.
- Kapacitet - sposobnost poduzeća ili nekog njegovog dijela (industrijskog pogona, hotela, kuhinje, restorana i slično) da u jedinici vremena proizvede određenu količinu proizvoda ili usluga.
- Kapacitet se utvrđuje za pojedina sredstva rada, zatim za odjele, pogone, ugostiteljske objekte ili za cijelo poduzeće.

- Kapacitet poduzeća ili pojedinih njegovih dijelova izražava se u različitim veličinama i u različitim jedinicama mjere.

- ☐ kapacitet industrijskog pogona iskazuje brojem proizvedenih proizvoda,
- ☐ kapacitet kuhinje iskazuje brojem obroka hrane koji se u njoj mogu spremiti,
- ☐ kapacitet restorana brojem sjedalica za prijem gostiju,
- ☐ a kapacitet hotela iskazuje se brojem ležajeva za goste i tako redom.

- Jednako se tako kapacitet pojedinih sredstava rada izražava se na sličan način.

- ☐ Tako npr. stroj za pranje može tijekom jednog dana oprati 300 kilograma rublja, ili, jedno kuhalo omogućuje tijekom dana pripremu 250 obroka kuhanih jela itd.

-
- Kapacitet označava mogućnost proizvodnje ili pružanja usluga pa je vrlo značajno voditi računa o iskoristivosti kapaciteta.
 - Osim tehničkih uvjeta za iskorištenje mogućega kapaciteta od presudnog je značaja i **dobra organizacija poslovanja**, što opet znači da poduzeće mora voditi brigu i o **kvalificiranosti radnika**, o **pravovremenoj nabavci potrebnih** materijala, o **brzini i stručnosti pružanja usluga** itd.
 - S obzirom na veličinu kapaciteta i njihovo korištenje razlikuju se:
 - tehnički (teorijski) kapacitet,
 - radni (realni) kapacitet, i
 - najpovoljniji (optimalni) kapacitet.

- **Tehnički kapacitet** predstavlja najveću proizvodnu sposobnost određenog sredstva za rad ili pojedinog organizacijskog dijela poduzeća ili cijeloga poduzeća.
- Tehnički kapacitet bi bilo moguće koristiti samo u slučajevima rada bez zastoja, bez kvarova, a da bi sredstva rada mogla raditi pod tim uvjetima trebalo bi poduzeće i svi njegovi dijelovi raditi neprekidno i pod punim opterećenjem.
 - Međutim, to nije moguće i mora se voditi računa o brojnim čimbenicima koji onemogućuju tehničku iskoristivost kapaciteta. (određeni zastoji, kada se radi o sredstvima rada (čišćenje, popravci, remont i sl.), zatim na poteškoće u opskrbi određenih materijala, mogućnost nestanka pogonskih sredstava (električne energije, goriva i sl.), mogućnost nedolaska gostiju (kad je riječ o hotelima) i napokon, postoji potreba za odmorom radnika.

-
- **Radni (realni kapacitet)** - kada se svi čimbenici umanjenja tehničkih kapaciteta uzmu u obzir, a oni se smatraju neiskoristivim dijelom kapaciteta.
 - Samo na temelju ovakvoga kapaciteta moguće je planirati proizvodnju, usluge i organizaciju poduzeća.
 - To znači da će se od tehničkih kapaciteta odbijati normalni zastoji u poslovanju poduzeća, kao što je npr. popravci, "mrtva" sezona, vremenska iznenađenja koja utječu na dolazak gostiju i slično, pa će se tako dobiti realni kapacitet koji može i do četrdeset postotaka oscilirati na niže od tehničkoga kapaciteta.
 - Kod utvrđivanja realnoga kapaciteta značajnu ulogu ima iskustvo i neki opći pokazatelji poslovanja.

- **Optimalno korišćenje kapaciteta** je onaj opseg proizvodnje i usluga u kojemu poduzeće ostvaruje najpovoljnije rezultate poslovanja, a tada su troškovi elemenata proizvodnje (materijala, sredstava i predmeta rada te radne snage) najniži po jedinici proizvoda ili usluge.
- **Stupanj iskoristivosti kapaciteta** izračunava se tako da se ostvarena proizvodnja stavi u odnos prema kapacitetu, i to s pomoću sljedeće formule:

$$\text{stupanj iskorišćenja kapaciteta} = \frac{\text{ostvarena proizvodnja}}{\text{kapacitet}}$$

RASHODOVANJE OSNOVNIH SREDSTAVA

- Čest je slučaj da poduzeće raspolaže osnovnim sredstvima, ali ih ne koristi iz različitih razloga.
 - Poduzeće sredstva koja ne koristi nastoji rashodovati kako bi smanjilo troškove ili ih nastoji prodati kako bi ostvarili nekakav prihod.
- Rashodovanje osnovnih sredstava podrazumijeva njihovo **brisanje iz knjigovodstvene evidencije**.
- Kada osnovna sredstva fizički dotraju ili tehnološki zastare tada se pristupa rashodovanju.

-
- Bilo bi idealno kada bi se rashodovala osnovna sredstva upravo u trenu kad se i amortiziraju, odnosno kada je njihova ukupna nabavna vrijednost nadoknađena obračunom amortizacije.
 - Ali, vrlo se rijetko usklađuju te okolnosti te je poduzeće prinuđeno rashodovati i ona sredstva koja još imaju neku **preostalu neotpisanu vrijednost**.
 - Ta preostala neotpisana vrijednost nadoknađuje se na različite načine, najčešće prodajom osnovnog sredstva, naplatom osiguranja ili na teret izvanrednih rashoda ako ni na koji drugi način poduzeće ne uspije nadoknaditi neotpisanu vrijednost osnovnoga sredstva.

Obrtna sredstva

- **Obrtna sredstva** - imovina kojom raspolaže poduzeće, a koja **traje manje od jedne godine** i u **produktivnom procesu mijenja svoj oblik** te se poslije završenog ciklusa ponovno pojavljuje u prvobitnom obliku, prelazi iz jedne poslovne faze u drugu, iz jednog pojavnog oblika u drugi.

- Poduzeća nabavljaju brojne materijale koji se troše radi proizvodnje proizvoda ili usluga.
 - Ovi se materijali u procesu obavljanja proizvodnje odjednom utroše, a prodajom naplaćuje se i vrijednost utrošenih materijala.
 - Tako dobivena novčana sredstva služe za ponovnu nabavu materijala koji se, kao što je vidljivo, obrnu u kraćem vremenskom razdoblju i ostvare više kružnih kretanja tijekom jedne godine pa se iz toga razloga i nazivaju obrtnim sredstvima.

- Za obrtna sredstva karakteristično je da su to materijalne vrijednosti koje se troše u proizvodnji, tako da se njihova supstanca i vrijednost jednokratnom uporabom potpuno prenosi na novi proizvod i pri tome se mijenja njihov prvobitni oblik.

- Najvažnija podjela obrtnih sredstava je podjela prema njihovim:
 - pojavnim oblicima,
 - ekonomskom sadržaju,
 - fazama ciklusa obrtaja, i
 - sustavu njihova pribavljanja.

-
- Prema pojavnim oblicima, obrtna se sredstva dijele na:
 - zalihe sirovina i materijala,
 - zalihe nedovršene proizvodnje,
 - zalihe poluproizvoda,
 - zalihe gotovih proizvoda,
 - potraživanja,
 - financijska sredstva, i
 - novčana sredstva.
-

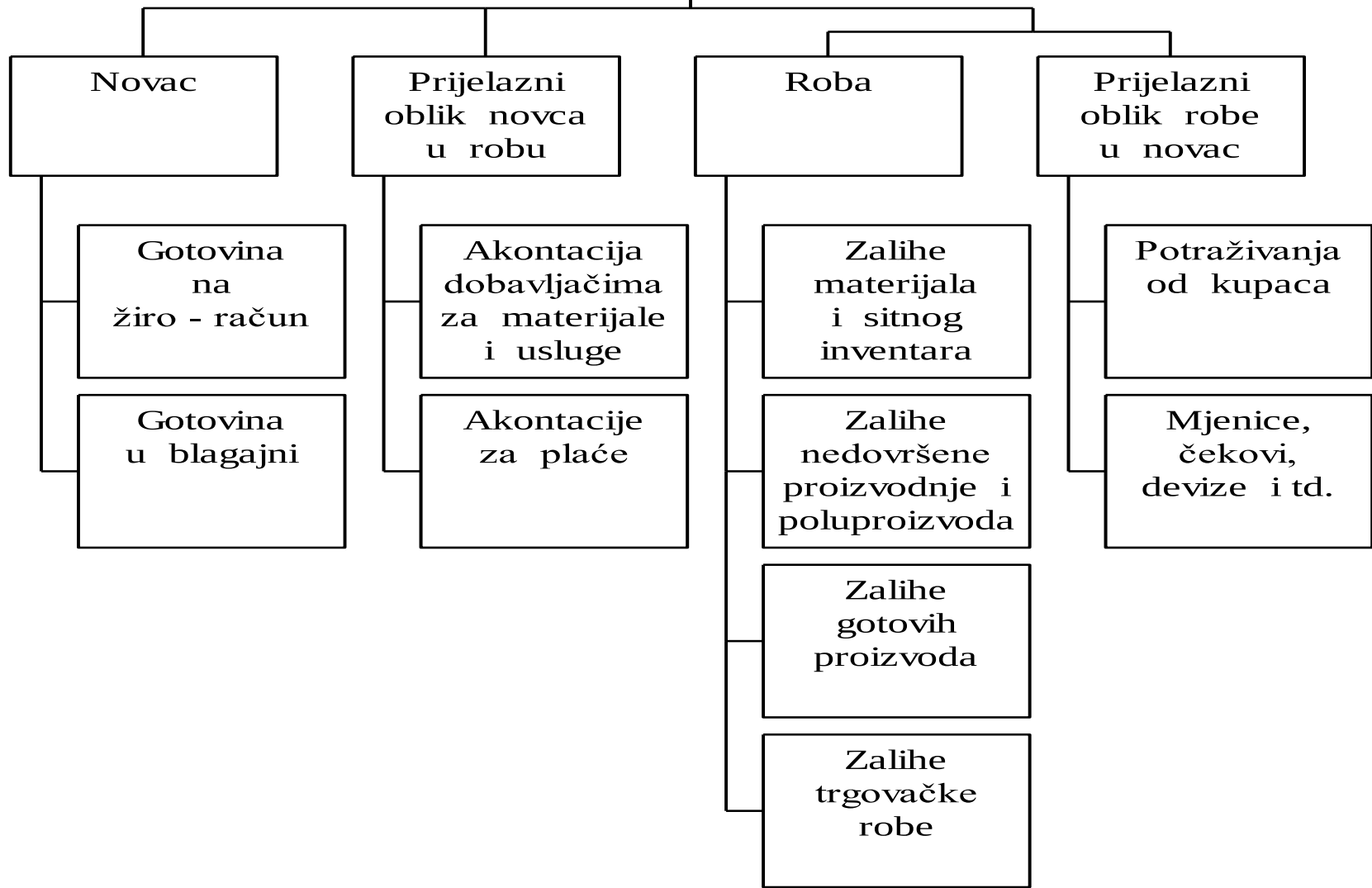
- **Potraživanja** obuhvaćaju potraživanja od kupaca, po plaćenim avansima ili akontacijama, potraživanja od zaposlenih, potraživanja od države ili drugih institucija, potraživanja po financijskim ulaganjima i druga potraživanja.
- **Financijska imovina** je ona imovina koja dospijeva najdulje do jedne godine dana, a obuhvaća zajmove, depozite, vrijednosne papire i ostala kratkoročna financijska ulaganja.
- **Novčana sredstva** kao obrtna sredstva jesu sredstva na žiro-računu i drugim računima u bankama te novac u blagajni poduzeća.

- Obrtna sredstva prema svojem **ekonomskom sadržaju** dijele se na:
 - obrtna sredstva u robnom obliku, i
 - obrtna sredstva u novčanom obliku.

 - Prema **fazama ciklusa obrtaja** dijele se na:
 - obrtna sredstva u fazi proizvodnje, i
 - obrtna sredstva u fazi prometa.

 - A prema **sustavu pribavljanja** obrtna se sredstva dijele na:
 - stalna obrtna sredstva, i
 - nestalna ili izvanredna obrtna sredstva.
-

OBRTNA SREDSTVA

ČIMBENICI O KOJIMA OVISI VISINA OBRTNIH SREDSTAVA

- Sva poduzeća nemaju jednaku potrebu za obrtnim sredstvima. Visina ukupnih obrtnih sredstava ovisi o sljedećim čimbenicima:
 - ❑ o obujmu, vrijednosti i asortimanu proizvodnje i usluga,
 - ❑ o tehnološkom procesu proizvodnje i pružanja usluga,
 - ❑ o uvjetima opskrbe sirovinama i materijalima,
 - ❑ o uvjetima naplate prodanih proizvoda ili usluga, i
 - ❑ o uvjetima podmirivanja obveza prema drugima (doprinosi, plaće radnika) i drugim.

- **Temeljni cilj je pratiti i ubrzati koeficijent obrtaja obrtnih sredstava u svim fazama ciklusa reprodukcije.**
- Potrebe za ukupnim obrtnim sredstvima mogu se izračunati s pomoću sljedeće formule:

$$\text{Upobs} = \frac{V_{up}}{K_o} \quad \text{ili} \quad \text{Upobs} = \frac{V_{up} \times V_{to}}{360}$$

- Upobs = ukupno potrebna obrtna sredstva
- V_{up} = vrijednost ukupnoga planiranog godišnjeg prometa
- K_o = koeficijent obrtaja
- V_{to} = vrijeme trajanja obrtaja

- Primjer: poduzeće je ostvarilo promet od 1,000.000 novčanih jedinica godišnje i uz koeficijent obrtaja od 5.

$$\text{Upobs} = \frac{1,000.000}{5} = 200.000$$

- Ako je koeficijent obrtaja 5 tada jedan proizvodni ciklus traje 72 dana po formuli:

$$\frac{360 \text{ dana}}{5} = 72 \text{ dana}$$

- Ili po drugoj formuli:

$$\text{Upobs} = \frac{1,000.000 \times 72}{360} = 200.000$$

- Dakle, ukupno potrebna obrtna sredstva u tom poduzeću bit će 200 000 novčanih jedinica.

- Za utvrđivanje potreba za obrtnim sredstvima uzima se, pored koeficijenta i vremena obrtaja, i vrijednost planiranoga prometa. Tako dana formula čini jednostavnim izračunavanje ukupno potrebnih obrtnih sredstava.
 - **Samo takvo izračunavanje** potrebnih obrtnih sredstava za cijelo poduzeće **ne daje pravu sliku** objektivno potrebnih sredstava, i to zbog toga što su potrebe za obrtnim sredstvima po pojedinim fazama kružnoga kretanja sredstava posve različite jer je i koeficijent obrtaja pojedinih dijelova obrtnih sredstava različit.
- Zato treba po istoj formuli

$$Upobs = \frac{V_{up}}{Ko} \quad \text{ili} \quad Upobs = \frac{V_{up} \times V_{to}}{360}$$

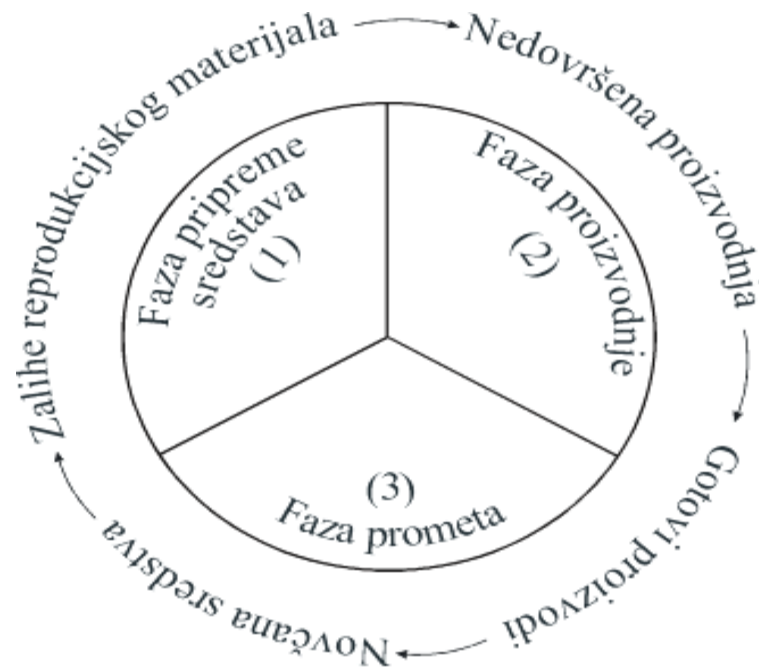
izračunati ukupno potrebna sredstva za pojedine grupe sredstava (iz kružnoga kretanja) i njihovim zbrajanjem izračunati ukupnu masu potrebnih obrtnih sredstava za cjelokupni reproduksijski ciklus i za cijelo poduzeće.

OBRTANJE OBRTNIH SREDSTAVA

- Obrtanje obrtnih sredstava započinje nabavom potrebnih materijala (sirovina ili poluproizvoda u industriji, namirnica, pića u ugostiteljstvu itd.) i to je pretpostavka za početak proizvodnje.
- Poduzeće mora najprije posjedovati vrijednost u obliku novca pa se kruženje obrtnih sredstava može prikazati i ovako:

- U svakom obrtnom ciklusu obrtna sredstva u poduzeću prolaze kroz tri faze: **fazu nabave**, **fazu proizvodnje** i **fazu realizacije**.

- Da bi se reprodukcija obrtnih sredstava uspješno obavila, što znači zadovoljila sve naznačene uvjete uspješno obavljenog ciklusa reprodukcije, važno je i **maksimalno uskladiti trajanje pojedinih faza kružnoga toka sredstava.**
 - To je važno zbog toga jer se postiže veći ekonomski efekt što se brže odvija svaka faza za sebe i sve zajedno, budući se angažirana sredstva kraće zadržavaju u svakoj pojedinoj i svim fazama ukupno i brže se ostvaruje temeljni smisao reprodukcije da se na kraju ostvare veća sredstva od uloženih, a to znači odgovarajuća zarada.
- Znači, što je **brže kretanje obrtnih sredstava**, uz ostale povoljne elemente poslovanja, moguće je ostvariti veću **rentabilnost poslovanja**, pa se zbog toga nastoji ubrzati obrtaj obrtnih sredstava.

- Brzina kruženja obrtnih sredstava izražava se brojem obrtaja u jedinici vremena (obično u godini).
- Obrtna sredstva u jednoj godini načine više od jednog kruga, a često i po nekoliko krugova. Ova brzina kruženja obrtnih sredstava izražava se **koeficijentom obrtaja** koji se može izračunati formulom:

$$K_o = \frac{U_p}{P_{os}}$$

gdje je:

- K_o = koeficijent obrtaja,
- U_p = ukupan promet (ili prihod) poduzeća u jednoj godini,
- P_{os} = prosječno raspoloživa obrtna sredstva poduzeća u jednoj godini.

- Primjer: neko poduzeće je ostvarilo godišnji promet od 1,000.000 novčanih jedinica, a da prosječno koristi 200000 novčanih jedinica obrtnih sredstava, tada je koeficijent obrtaja toga poduzeća 5 jer to proizlazi iz ranije prikazane formule:

$$Ko = \frac{1,000.000}{200\ 000} = 5$$

- Moguće je izračunati prosječno trajanje obrtaja (kroz prosječne dane vezivanja), koje označuje vrijeme potrebno da bi se ostvario kružni tok i to s pomoću ove formule:

$$\text{Broj dana vezivanja} = \frac{360 (365)}{\text{koeficijent obrtaja (5)}} = 72$$

ili

$$K_0 = \frac{360 (365)}{72} = 5$$

- Kod nekih poduzeća koeficijent obrtaja znatno veći nego kod drugih.

Pojam i značaj troškova

Troškovi i ekonomičnost

- Temeljni je zadatak poduzeća proizvesti proizvode ili obaviti određene usluge radi zadovoljenja općih i pojedinačnih potreba.
 - Međutim, stupanj zadovoljenja općih i pojedinačnih potreba ne ovisi samo o količini proizvoda ili usluga, već i o troškovima.
 - Ako su robe ili usluge **skupe**, onda su one **nepristupačne potrošaču**, dok će jeftinija roba i usluge omogućiti potpunije zadovoljenje općih i pojedinačnih potreba, a to će omogućiti poduzeću da ostvari zadovoljavajući dohodak.
 - Zbog toga **troškovi predstavljaju ključno pitanje u poslovanju ukupnoga gospodarstva i svakog poduzeća pojedinačno.**
- Zato je interes svakog poduzeća da svoje zadatke, bilo u proizvodnji proizvoda ili obavljanju usluga, obavi sa **što manje troškova**, što predstavlja zajednički interes i potrošača i društva u cjelini.

-
-
- ❑ Poduzeće obavljajući svoje poslove sa što manje troškova posluje **ekonomično**.
 - ❑ Trošenje elemenata radnoga procesa neophodnost je samoga procesa rada, ali ono u isto vrijeme, može biti veće ili manje od potrebnoga.
 - ❑ Princip ekonomičnosti sastoji se u težnji poduzeća da se poslovi obavljaju sa što manje troškova pojedinih elemenata radnoga procesa.
 - ❑ **Cjelokupni se razvitak proizvodnih snaga, zapravo temelji na porastu proizvodnje i na sniženju troškova u procesu rada.** Gospodarski sustav koji ne osigurava takav razvitak zaostaje za općim razvitkom.

POJAM TROŠKOVA

- *Teorija troškova* proučava troškove poslovanja ali proučava i njihov utjecaj na ukupni uspjeh poslovanja poduzeća.
- Teorija troškova proučava samu narav troškova, vrste troškova, raspoređivanje na nosioce, ovisnost troškova o stupnjevima iskorištenosti kapaciteta, kao i odnose između troškova i cijena.
- Troškovi se dobiju tako da se utrošci pomnože s cijenama elemenata radnog procesa, stoga troškovi čine tzv. vrijednosni izraz utroška.
- U praksi postoje slučajevi postojanja utroška radnog procesa, a da se isti ne izražavaju vrijednosno.

POJAM TROŠKOVA

- Za obavljanje svake gospodarske djelatnosti potrebno je trošenje tri temeljna elementa radnoga procesa: **rada, predmeta rada i sredstava za rad**. Trošenje ovih elemenata može se iskazati u **naturalnim ili novčanim pokazateljima**.
- Ako se troškovi iskazuju u naturalnim pokazateljima onda se to trošenje naziva **utrošak**.
 - Utrošci predstavljaju **fizički izraz trošenja** pojedinih elemenata, a mogu se iskazati kao **sati rada strojeva, kao količina utrošenih materijala i slično**.
- Nasuprot utrscima, troškovi predstavljaju novčani izraz utroška pojedinih elemenata radnoga procesa.

-
-
- ❑ Do količine troškova može se doći na način da se na utroške materijalnih elemenata proizvodnje primijene odgovarajuće cijene, a na troškove radne snage odgovarajući iznos za plaće → **troškovi u užem smislu.**
 - ❑ Za poduzeće nije važno samo koliko je utrošeno rada, materijala i sredstva za proizvodnju proizvoda i usluga, već koliko pojedini proizvod ili usluga koštaju.

-
- Uz pojam troškova često se upotrebljavaju i drugi pojmovi koji su im bliski, ali nikada nisu identični. To su:
 - Utrošci
 - Izdatak
 - Isplata
 - Rashod
 - Gubitak

 - *Utrošci* su prirodni izraz utrošenih elemenata radnog procesa, kao što su sati rada radnika, sati korištenja strojeva, kWh električne energije te pojedinih sirovina za proizvodnju nekog proizvoda (hmelja, ječma, voda za proizvodnju piva).

-
- *Izdatak je smanjenje novčanih sredstava iz blagajne ili s računa u banci, iz čega proizlazi da izdatak nije identičan pojmu troška, jer troškovi i izdaci mogu, ali i ne moraju biti međusobno vremenski povezani niti se međusobno poklapati.*

- Tako npr.:

- Trošak **prethodi izdatku** (troši se el. energija i plin, plaćen će biti kasnije)
- Trošak **slijedi nakon izdatka** (prvo nastaje izdatak za nabavku materijala, a trošak tek prilikom potrošnje tog materijala u procesu proizvodnje)

-
- *Rashodi su* utrošci i izdaci koji nisu uzrokovani ostvarivanjem poslovnog učinka (kazne, penali, naknade, štete, otpis nenaplaćenih potraživanja, manjkovi, izdaci u neposlovne svrhe).
 - Rashodi su prema tome, troškovi sadržani u pojedinim proizvodima i uslugama, nabavna vrijednost prodane robe i materijala, izdaci vezani za financiranje i drugi izdaci koji nisu uzrokovani ostvarivanjem poslovnog učinka.

 - *Gubitak* može biti gubitak predmeta rada i gubitak kao negativni poslovni rezultat.
 - Gubitak predmeta rada nastaje u toku proizvodnog procesa ili uskladištenja i transporta.
 - Do utvrđene granice se gubici tretiraju kao trošak, a iznad te granice kao rashod.

 - *Gubitak kao poslovni rezultat* je razlika između prihoda i rashoda (kada je rashod veći od prihoda).

Razlikovanje troškova i rashoda

- S aspekta kalkulacije troškovi predstavljaju puno širi pojam i obuhvaćaju osim utrošaka pojedinih elemenata radnoga procesa i razne druge rashode i izdatke koji su učinjeni u vezi s proizvodnjom roba i usluga tijekom poslovanja. Takav zbroj mnogih troškova predstavlja troškove u širem smislu.
- **Rashodi se ne mogu identificirati s troškovima**, kako se to često čini.
 - Sadržajno, rashodi su širi pojam od troškova, a oni mogu biti poslovni i neposlovni.
 - Pojmu **troškova** odgovaraju samo **poslovni rashodi**, odnosno rashodi koji su vezani uz obavljanje gospodarske aktivnosti poduzeća. Ali, ako poduzeće gradi sportske ili zabavne objekte za svoje radnike, onda to jesu rashodi i ti rashodi spadaju u neposlovne rashode i nisu vezani uz poslovne troškove.

-
-
- Troškovi u **užem smislu** omogućuju uvid i kontrolu, praćenje i analizu stvarnih troškova pojedinih elemenata u procesu rada.
 - Troškovi u **širem smislu** omogućuju realnu procjenu da li poduzeće posluje uspješno ili ne.
 - Ako poduzeće ne posluje uspješno, neće biti u stanju ostvarivati, npr. neposlovne rashode u obliku troškova za poboljšanje standarda svojih radnika.

Vrste troškova

- U poduzeću postoje različite vrste troškova pa se mogu klasificirati na razne načine. Razlikuju se četiri temeljne vrste troškova, i to:
 - s obzirom na trošenje pojedinih elemenata procesa rada (**troškova rada, predmeta rada i sredstava rada**),
 - prema obračunu i evidenciji troškova po jedinici proizvoda i usluga (**direktni i indirektni troškovi**),
 - prema ovisnosti troškova o stupnju zaposlenosti kapaciteta (**fiksni i varijabilni troškovi**) i
 - prema mjestu nastanka i nositelja troškova (**troškovi pojedinih dijelova poduzeća**).

PODJELA TROŠKOVA S OBZIROM NA TROŠENJE ELEMENATA PROCESA RADA

- Za poduzeće je najvažnija struktura troškova prema elementima procesa rada.
- Da bi se proizveo novi proizvod ili usluga potrebno je u proces rada unijeti sljedeće elemente: rad, predmete rada i sredstva za rad.
 - Svi se ovi elementi u procesu rada troše, a troškovi izraženi vrijednosno čine troškove proizvodnje.
 - Kako se ovi troškovi pojavljuju u svakom proizvodu, najčešće se još nazivaju i **prirodnim troškovima**. Važno je da poduzeće posluje sa što manjim troškovima jer će samo tako ostvariti veći prihod i niže cijene proizvoda ili usluga.

Troškovi rada

- Svaki se rad sastoji od dva temeljna elementa koji jesu:
 - svjesna djelatnost čovjeka, i
 - trošenje energije.
- **Svjesna djelatnost čovjeka temeljno je obilježje rada.**
 - Prije početka rada čovjek osmišljava plan svojih aktivnosti: on planira, organizira, izvršava i nadzire tu aktivnost.
- Svaki rad zahtijeva od ljudi određene napore, odnosno **trošenje energije** (fizičke i psihičke).
 - Upravo je takvo angažiranje ljudi, njihova sposobnost planiranja i organiziranja i trošenje energije, pretpostavka za izradu proizvoda i obavljanje usluga.

□ Osim navedenoga, svaki rad ima i dva temeljna obilježja:

- svrsishodnost rada, i
- društveni karakter rada.

□ **Rad se može definirati i kao sposobnost čovjeka da proizvodi upotrebne vrijednosti.**

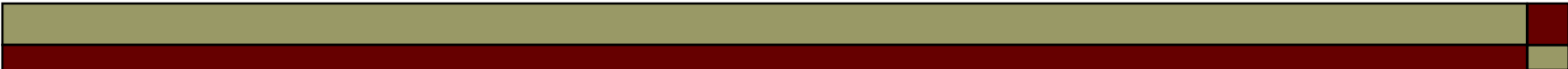
- Pritom čovjek troši energiju koju prenosi u vrijednost novoga proizvoda ili usluge.
- Kada se za tako utrošenu energiju dobije nagrada (u vidu plaće) za izvršeni rad, onda to predstavlja **trošak rada** → *troškovi rada čine vrijednosno izražena ulaganja rada svih zaposlenih.*

-
- Troškovi rada mogu djelovati na ukupne troškove znatnije ukoliko je njihovo sudjelovanje u ukupnim troškovima veće.
 - Veličina se ovih troškova može mijenjati pod utjecajem čimbenika kao što su: visina plaća, proizvodnost rada, kvalifikacijska struktura zaposlenih i slično.
 - Visina plaća - temeljni čimbenik troškova rada.
 - Plaće bi trebale osigurati egzistenciju zaposlenih, ali bi morala odgovarati i općoj proizvodnosti rada u društvu.
 - **Visoke plaće** povećavaju troškove rada ukoliko nisu odraz odgovarajuće proizvodnosti rada. **Niske plaće** destimulativno djeluju na povećanje proizvodnosti rada iako mogu djelovati kao čimbenik sniženja troškova rada.

-
-
- **Proizvodnost rada čini temeljni izvor sniženja troškova i povećanja prihoda poduzeća.**
 - Proizvodnost rada kao čimbenik veličine troškova rada ima snažniji utjecaj u onim poduzećima koja su intenzivnija po radnoj snazi, odnosno koja u strukturi troškova imaju veći udio troškova rada.

TROŠKOVI PREDMETA RADA (TEKUĆE IMOVINE)

- Često se u praksi ne razlikuje pojam troškovi materijala od pojma materijalnih troškova.
- **Troškovi materijala** predstavljaju uži pojam jer materijalni troškovi obuhvaćaju i druge izdatke vezane uz poslovanje poduzeća.
- **Predmete rada** čine samo "materijali za izradu" pa tako i troškovi materijala predstavljaju kalkulativnu stavku u cijeni proizvoda ili usluge kao "materijal za izradu".
- **Svi ostali rashodi i izdaci**, iako predstavljaju materijal, ne predstavljaju predmete rada u užem smislu i spadaju u **kategoriju materijalnih troškova**, a u kalkulaciji se obračunavaju kao ostali troškovi ili kao pogonska ili upravno prodajna režija.

-
-
- **U nekim poduzećima troškovi predmeta rada mogu predstavljati najznačajniju stavku u troškovima.** Zato je u ovim poduzećima iznimno značajna štednja reproduksijskoga materijala, pa se čimbenicima koji utječu na visinu troškova materijala posvećuje posebna pažnja.

 - Čimbenici koji značajnije djeluju na visinu troškova materijala u poduzećima jesu:
 - **cijena materijala,**
 - **kvaliteta materijala, i**
 - **racionalno trošenje materijala.**

-
- Na čimbenike kao što su **cijene i količine materijala**, u smislu njihova utjecaja na troškove, ponajviše utječe **organizacija nabavne službe** u poduzeću.
 - **Istraživanjem i poznavanjem tržišta nabave** moguće je izvršiti izbor najpovoljnijega dobavljača, čime se utječe na cijenu nabavljenog materijala. Cijena će ovisiti o tome da li se materijali nabavljaju od jednog ili više dobavljača, nabavljaju li se u većim ili manjim količinama, da li se materijali nabavljaju od proizvođača direktno ili preko posrednika itd.
 - Cijena materijala ovisit će i o **načinu transporta**. Dobro organizirana nabavna služba ocijenit će koji je način transporta najjeftiniji, a moguć je vlastitim transportnim sredstvima, sredstvima dobavljača ili sredstvima javnoga prometa. Važno je uočiti da troškovi transporta značajno utječu na visinu nabavne cijene materijala.

-
-
- Također, **kvaliteta materijala** može presudno utjecati na troškove proizvodnje, i to na dvostruk način: direktno na troškove materijala i indirektno na ukupne troškove.
 - o kvaliteti materijala ovisiti količina otpadaka i zbog toga što će se od kvalitetnijeg materijala proizvesti i kvalitetniji proizvodi ili usluge.
 - ovisno o kvaliteti materijala za istu količinu proizvoda može utrošiti više ili manje potrebnih materijala.
 - kvaliteta materijala utječe i na proizvodnost rada jer se za pripremu lošijeg materijala uvijek potroši znatno više vremena.

-
- ❑ Racionalnim trošenjem materijala može se znatno uštedjeti, a time i troškovi materijala mogu biti veći ili manji.
 - ❑ Racionalnim trošenjem materijala, pažnjom radnika, kvalitetnim skladištenjem i pažljivim manipuliranjem materijalima, mogu se postići znatne uštede, a to znači smanjenje troškova materijala.
 - ❑ **Stimulacija radnika na optimalnu štednju** materijala ima bitan utjecaj i na sniženje troškova, jer u strukturi troškova, troškovi materijala imaju veliki udio naročito u onima u kojima je udio ljudskoga rada veći nego u drugim gospodarskim djelatnostima.

TROŠKOVI SREDSTAVA ZA RAD (STALNE IMOVINE)

- ❑ **Sredstva za rad predstavljaju najveći dio osnovnih sredstava.** Čine, uz vrijednost zgrada, najveću vrijednost imovine poduzeća. U procesu rada i ova se sredstva troše i utrošeni se dio prenosi na novi proizvod ili uslugu.
- ❑ Dok se predmeti rada u jednom proizvodnom ciklusu u potpunosti utroše i tako svoju cjelokupnu vrijednost prenesu na novi proizvod ili uslugu, troškovi sredstava za rad uvjetovani su prirodom te imovine. Ona imaju pojedinačno znatno veću cijenu od predmeta rada, duži vijek trajanja (više od jedne godine dana) i ne mijenja svoj oblik u procesu rada.

-
-
- Na visinu troškova sredstava rada utječu brojni čimbenici. Najvažniji jesu:
 - cijena i uvjeti nabave sredstava,
 - visina amortizacije,
 - tekuće i investicijsko održavanje,
 - premije osiguranja itd.

 - Odgovarajućom politikom nabave sredstava za rad može se utjecati na uvjete nabave, posebno na cijene, a time i na visinu troškova sredstava za rad.

-
- Kako se u procesu rada sredstva rada troše potrebno je voditi brigu o njihovoj zamjeni i zato se iz prihoda poduzeća izdvajaju sredstva s tom namjenom, a to su sredstva amortizacije. **Prema tome, amortizacija osnovnih sredstava je čimbenik visine troškova ovih sredstava.**

 - Trošeći se u procesu rada sredstva za rad se, češće ili rjeđe, kvare, ali i bez kvarova postoji odgovarajući trošak za neophodno održavanje sredstava rada. Ako se sredstva rada intenzivnije koriste brže stare, veće su mogućnosti kvarova i veći utrošak za stalno održavanje kako bi stalno bila u funkciji. **Zbog toga je tekuće i investicijsko održavanje samo po sebi trošak, ali taj trošak omogućuje funkcioniranje i duži vijek trajanja sredstava za rad.**

-
-
- ❑ Svako poduzeće dužno je **osigurati** svoju imovinu pa tako i sredstva za rad.
 - ❑ Trošak osiguranja predstavlja ugovornu obvezu poduzeća, a svrha osiguranja je zamjena sredstava u slučajevima uništenja, oštećenja ili zbog djelovanja nepredvidivih nepogoda kao što su požar, poplava i slično.

Mjesta i nosioci troška

- ❑ Troškovi su uzrokovani nekom obavljenim poslovnim procesom, stoga je potrebno znati gdje troškovi nastaju i zbog čega.
- ❑ Mjesto troškova označava prostorno i funkcionalno zaokružene dijelove poduzeća u kojem ili u svezi s kojim nastaju troškovi.
- ❑ To su sektori, odjeli i radionice, skladišta, prodavaonice i dr. dijelovi poduzeća.
- ❑ Evidentiranjem troškova po mjestima troškova stvara se mogućnost za praćenje i analizu ekonomičnosti, za utvrđivanje odgovornosti za uspjehe i neuspjehe, te za obračun troškova po nosiocima.
- ❑ *Nosioci troškova su* učinci zbog kojih nastaju troškovi, svako mjesto troška ima svog nosioca, svoj učinak koji može biti proizvod ili usluga.
- ❑ Učinci mogu biti interni (nisu namijenjeni prodaji) i eksterni (namijenjeni prodaji)

-
- Neposredni troškovi su daljnji troškovi koji terete nosioca troška od samog početka proizvodnje kao i u toku proizvodnje na način da je poznato na koga se odnose pa se kao takvi evidentiraju u dokumentaciji (u prvom redu u radnom nalogu). Tu spadaju:
 - Neposredni troškovi materijala
 - Neposredne bruto plaće
 - Neposredna amortizacija
 - Neposredni troškovi usluga
 - Ostali neposredni troškovi
 - Opći i zajednički troškovi ne mogu se neposredno utvrditi po nosiocima troškova, već se prvo obuhvaćaju po mjestu troška, a polije toga na temelju pogodne osnovice raspoređuje na nosioce.

-
- Kako bi se opći troškovi što pravilnije rasporedili na nosioce troškova, uobičajeno je njihovo razvrstavanje na dvije osnovne skupine.
 - **Opće troškove stvaranja učinka** (troškovi pogonske režije)
 - **Opći troškovi uprave i prometa** (troškovi upravno-prometne režije)
 - Opći troškovi stvaranja učinka su troškovi koji nastaju na mjestima troškova u samom procesu stvaranja učinka (u procesu proizvodnje) i to materijalni troškovi održavanja, osiguranja stalnih rezervi, troškovi rasvjete, grijanja, čišćenja, bruto-plaće i naknade radnika i sl.
 - Opći troškovi uprave i prometa zajednički su troškovi koji nastaju na mjestima troškova izvan procesa proizvodnje.
 - To su bruto plaće i naknade menadžera, stručnih i drugih radnika pri upravi, nabavi, prodaji i sl.
 - Tu spadaju i troškovi uredskog i drugog materijala, istraživanje tržišta, reprezentacija, troškovi platnog prometa, poštanske i telefonske usluge i dr.

-
- Za utvrđivanje pripadajućeg dijela općih troškova može se uzeti sljedeći odnos:
 - koeficijent prijenosa koji se dobije kao odnos između iznosa općih troškova i visine troškova odobrene osnovice i
 - struktura troškova po odabranoj osnovici (po nosiocima troška)
 - Zbrajanjem troška obuhvaćenih po nosiocu troškova, dolazi se do ukupnih troškova (cijene koštanja)
 - Ako se ti troškovi podjele s količinom učinka dobiva se trošak po jedinici učinka (prosječni trošak, prosječna cijena koštanja).

OVISNOST TROŠKOVA O PROMJENAMA ISKORIŠTENOSTI KAPACITETA

Dinamika troškova

- **Promjene se promatraju u nizu uzastopnih vremenskih razdoblja, a dinamika troškova ovisi o:**
 - a) Promjenama **obujma poslovanja**
 - b) Promjenama **utroška o po jedinici učinka**
 - c) Promjenama **strukture poslovanja**
 - d) Promjenama **cijena elemenata radnog procesa**

- Kad se razmatra ovisnost troškova o iskorištenosti kapaciteta, polazi se od stajališta da nema promjena u strukturi poslovanja.
- Svi se troškovi ne mijenjaju jednako kako se mijenja iskorištenost kapaciteta (tj. obujam poslovanja).
- Razlikuju se dvije skupine troškova s obzirom na tu ovisnost i to:
 - **Stalni troškovi** – koji se u ukupnom iznosu ne mijenjaju promjenom iskorištenosti kapaciteta
 - **Promjenjivi troškovi** – koji se u ukupnom iznosu mijenjaju promjenom iskorištenosti kapaciteta

STALNI TROŠKOVI

- *Stalni (fiksni) troškovi* su oni koji se ne mijenjaju s promjenom iskorištenosti kapaciteta, a čine ih troškovi koji ovise o veličini postojećeg kapaciteta i o postojećoj pripravnosti poduzeća za poslovanje. Ti troškovi su:
 - ❑ vremenska amortizacija
 - ❑ troškovi investicijskog održavanja i sredstava za rad
 - ❑ premije osiguranja
 - ❑ garantirane plaće radnika
 - ❑ najamnina, zakupnina i dr.

STALNI TROŠKOVI

- Nepromjenljivi, fiksni, vremenski
- Stalni troškovi u ukupnim troškovima poduzeća imaju tendenciju neprekidnog rasta zbog sve veće mehanizacije i automatizacije proizvodnje i drugih poslova u poduzeću. Oni postoje i kad se kapaciteti ne koriste.
- Razlikuju se:
 - A) **APSOLUTNO STALNI TROŠKOVI**
 - B) **RELATIVNO STALNI TROŠKOVI**

Apsolutno stalni troškovi

- Troškovi postojećeg kapaciteta
- Oni postoje i ne mijenjaju se u ukupnom iznosu bez obzira na to iskorištavaju li se kapaciteti ili ne.
- Ne mijenjaju se kao ukupni, ali kao prosječni stalni trošak obrnuto su razmjerni iskorištenosti kapaciteta (količini učinaka).

- Primjer: Prosječni apsolutno stalni trošak se preračunava s jedne iskorištenosti kapaciteta na drugu:

$$fa_2 = \frac{fa_1(Q_1) \cdot Q_1}{Q_2} \text{ ili } fa_2 = \frac{fa_1(Q_{\%1}) \cdot Q_{\%1}}{Q_{\%2}}$$

- $Q_1, Q_{\%1}$ i fa_1 = poznata iskorištenost kapaciteta i njezin prosječni apsolutno stalni trošak
- $Q_2, Q_{\%2}$ i fa_2 = iskorištenost kapaciteta za koju se traži prosječno apsolutni trošak

- Primjer: Prosječni apsolutno stalni trošak pri iskorištenosti kapaciteta od 90% iznosi 280 kn/1 kg. Koliko iznosi pri iskorištenosti kapaciteta od 80%?

$$fa_2 = \frac{280 \times 90}{80} = 315 \text{ kn / 1 kg}$$

- Smanjenjem stupnja iskorištenosti kapaciteta povećavaju se apsolutno stalni troškovi, i obrnuto.

Relativno stalni troškovi

- To su **dopunski stalni troškovi** koji se povećavaju i kad se povećava pripravnost u okviru postojećeg kapaciteta i kad se proširuju (povećavaju) kapaciteti.
 - svaka gradnja novih kapaciteta i proširenje postojećih izaziva DODATNE stalne troškove, a oni su dodani na ranije apsolutno stalne troškove;
 - mijenjaju se promjenom zone pripravnosti (stalni su u određenoj zoni, ali su relativni u odnosu na druge zone);
 - povećavaju se odjednom, a ne postupno kao promjenljivi troškovi;
 - prosječni relativno stalni troškovi smanjuju se povećanjem iskorištenosti kapaciteta unutar iste zone, a povećavaju smanjenjem iskorištenosti kapaciteta.

- Primjer: Prije rekonstrukcije poduzeće je imalo kapacitet od 10.000 tona proizvoda “A” i apsolutno stalne troškove od 10.000.000. Rekonstrukcijom je udvostručen kapacitet i povećani apsolutno stalni troškovi za 4.000.000.
- Koliko iznose prosječni apsolutno stalni troškovi prije rekonstrukcije za 5.000 i 10.000t, a koliko poslije rekonstrukcije za 5.000,10.000,14.000 i 16.000 tona?

- **Prije rekonstrukcije:**

$$fa_{(5.000)} = \frac{10.000.000}{5.000} = 2.000 \text{ kn/1t}$$
$$fa_{(10.000)} = 1.000 \text{ kn/1 t}$$

- **Poslije rekonstrukcije:**

$$fa_{(5.000)} = \frac{14.000.000}{5.000} = 2.800 \text{ kn/1 t}$$
$$fa_{(10.000)} = 1.400 \text{ kn/1 t} \quad fa_{(14.000)} = 1.000 \text{ kn/1t}$$
$$fa_{(16.000)} = 875 \text{ kn/1t}$$

PROMJENLJIVI TROŠKOVI

- mijenjaju se pri svakoj promjeni iskorištenosti kapaciteta
- mijenjaju se u nekom razmjeru s KOLIČINOM UČINAKA, pa se nazivaju **količinskim troškovima**
- svi promjenljivi troškovi NE MIJENJAJU se na isti način kao što se mijenja količina učinaka (neki ravnomjerno s količinom učinaka, a neki brže ili sporije)
- postoje dvije skupine troškova:
 - a) **proporcionalno promjenljivi troškovi**
 - b) **neproporcionalno promjenljivi troškovi**

Proporcionalno promjenljivi troškovi

- **razmjernost** (proporcionalnost, linearnost) prema promjenama iskorištenja kapaciteta (ako se količina učinaka poveća za 40% i one se povećaju za 40%, a ako se količina učinaka smanji za 20% i oni će se smanjiti za 20%)
- kao **PROSJEČNI troškovi NE MIJENJAJU** se povećanjem ili smanjenjem proizvedene količine učinaka, već su **UVIJEK ISTI**

$$v = \frac{V}{Q} \qquad V = v \times Q$$

Neproporcionalno promjenljivi troškovi

- **Nerazmjerno**, nelinearno promjenljivi troškovi ovise o iskorištenosti kapaciteta, ali ne ravnomjerno
- Ovi troškovi **rastu ili sporije ili brže** od intenziteta iskorištenja kapaciteta
 - Do određene granice iskorištenosti kapaciteta rastu **sporije** od intenziteta iskorištenosti kapaciteta, pa se kao *prosječni smanjuju*.
 - Nakon degresije dolazi do određene proporcionalnosti.
 - Nakon iskorištenosti kapaciteta iznad zone proporcionalnosti nastaje **progresija**, odnosno rastu **brže** od intenziteta iskorištenosti kapaciteta (povećavaju se i kao *prosječni*).

REMANENCIJA TROŠKOVA

- **REMANENCIJA** (otpornost, rezistencija) troškova pojavljuje se pri **smanjivanju** iskorištenosti kapaciteta, a očituju se u tome da se troškovi smanjuju pri smanjenju iskorištenosti, ali ne ***istim intenzitetom*** kao što je to bilo pri povećanju iskorištenosti kapaciteta, već nešto ***sporije***
- **REMANENTNI TROŠKOVI** – su oni koji zaostaju pri smanjivanju iskorištenosti kapaciteta
 - **Računaju se kao razlika između troškova istog stupnja iskorištenosti kapaciteta prije *povećanja* i nakon *smanjivanja*.**

Reagibilnost (elastičnost) troškova

- *Reagibilnost troškova* je osjetljivost troškova na promjene iskorištenja kapaciteta.
- Koeficijent osjetljivosti može se izračunati kao odnos između intenziteta troškova i intenziteta porasta iskorištenosti kapaciteta.
- Koeficijent reagibilnosti troškova izračunava se kao odnos između porasta troškova i porasta količine učinka (proizvoda) izraženih u postotku i to:

Reagibilnost (elastičnost) troškova

$$H = \frac{\Delta T\%}{\Delta Q\%}$$

Gdje je :

H = koeficijent reagibilnosti troškova

ΔT = prirast troškova ($T_2 - T_1$)

ΔQ = prirast količine učinka ($Q_2 - Q_1$)

$\Delta T\%$ = prirast troškova u postotku

$\Delta Q\%$ = prirast količine učinka u postotku

Reagibilnost (elastičnost) troškova

- Koeficijent reagibilnosti može biti iznad ili ispod ili pak 0.
- Primjer:
 - Kad je koeficijent reagibilnosti 1, znači da je intenzitet porasta troškova jednak intenzitetu porasta količine učinka te se radi o proporcionalnosti troška između iskorištenosti kapaciteta.
 - Kad je koeficijent reagibilnosti veći od 1, znači da je intenzitet porasta troškova brži od intenziteta porasta količine i učinka te govorimo o progresivnosti troškova između izračunatih stupnjeva iskorištenosti kapaciteta.
 - Kad je koeficijent manji od 1, znači da je intenzitet porasta troškova sporiji od intenziteta porasta količine učinka te govorimo o regresivnosti troškova između tih stupnjeva iskorištenosti količine kapaciteta.
 - Kad je koeficijent reagibilnosti 0, znači da nije došlo do porasta troškova, radi se dakle samo o ostalim troškovima unutar tih stupnjeva iskorištenosti kapaciteta.

METODE IZNALAŽENJA I ODVAJANJA STALNIH I PROMJENLJIVIH TROŠKOVA

- 1. KNJIGOVODSTVENA METODA**
- 2. METODA INTERPOLACIJE I
EKSTRAPOLACIJE**
- 3. SCHMALENBACHOVA METODA**
- 4. METODA KOEFICIJENTA REAGIBILNOSTI**
- 5. METODA LINIJE REGRESIJE**

KNJIGOVODSTVENA METODA

- Knjigovodstvena (direktna) metoda (metoda procjene) temelji se na **knjigovodstvenim podacima** o prirodnim vrstama troškova
- Svrstavaju se ih po **grupama**: apsolutno stalni, relativno stalni, proporcionalno i neproporcionalno promjenjive troškove ili u dvije grupe: stalni i promjenljivi
- Zbraja se svaku grupu troškova posebno
- Prednost metode je u njezinoj **jednostavnosti** i lakom grupiranju troškova u vrste
- Nedostatak metode je što traži **dosta vremena** jer sve mora biti dokumentirano, kasnije se može dobiti

PRIMJER:

- Poznata je visina prirodnih vrsta troškova poduzeća za proizvodnju od 24 tone proizvoda. Troškovi u visini od 55.576 kn razvrstani su:
 - apsolutno stalni troškovi 20.080 kn
 - proporcionalno promjenljivi 24.000 kn
 - neproporcionalno promjenljivi 11.496 kn
- Izračunajte troškove i prosječni trošak za proizvodnju od 30 tona, ako je koeficijent reagibilnosti neproporcionalno promjenjivih troškova 1,136 između kapaciteta 24 tone i 30 tona proizvoda?

- Prosječni trošak za 24 tone:

$$t_1 = \frac{F_a}{Q} + \frac{V_p}{Q} + \frac{V_n}{Q} = \frac{20080}{24} + \frac{24000}{24} + \frac{11.496}{24} =$$

$$t_1 = 837 + 1000 + 479 = 2316 \text{ kn /1 toni}$$

- Ukupni troškovi i prosječni trošak za 30 t:

$$T_2 = F_a + (v_p) (Q_2) + (v_n) (Q_1 + Q_d \times S_r)$$

$$T_2 = 20.080 + 1000 \times 30 + 479 \times (24 + 6 \times 1,136)$$

$$T_2 = 20.080 + 30.000 + 14.763 = 64.843 \text{ kn}$$

$$t_2 = \frac{20.080}{30} + \frac{30.000}{30} + \frac{14.763}{30} = 669 + 1000 + 492 = 2161 \text{ kn/1t}$$

METODA INTERPOLACIJE I EKSTRAPOLACIJE

- to je LINEARNA **matematička metoda** koja polazi od troškova **dva poznata stupnja** iskorištenosti kapaciteta
- metodom **INTERPOLACIJE** dolazi se do troškova za stupnjeve iskorištenosti kapaciteta između danih stupnjeva iskorištenosti kapaciteta
- metodom **EKSTRAPOLACIJE** dolazi se do troškova i izvan tih stupnjeva (polazi se sa stajališta da su troškovi unutar užeg intervala stupnjeva iskorištenosti kapaciteta
- LINEARNI - imaju samo apsolutno stalne i proporcionalno promjenljive troškove)
- procjena će biti točnija što je **interval uži**, odnosno bit će preciznije što je koeficijent reagibilnosti neproporcionalno promjenjivih troškova **bliže 1**

PRIMJER:

- Pri iskorištenosti kapaciteta od 70% proizvedeno je 140 komada proizvoda A uz troškove od 4.000 kn, a pri iskorištenosti kapaciteta od 80% 160 komada uz troškove od 4.400 kn.
- Potrebno je izračunati troškove:
 - a) za iskorištenost kapaciteta od 75 i 78%
 - b) Za proizvodnju od 155 i 170 komada
(prvo treba izračunati prosječni dopunski trošak za jedinicu iskorištenosti kapaciteta odnosno za jedinicu učinka, a potom troškove)

- a) Za iskorištenost kapaciteta 75% i 78%
- Prosječni dopunski trošak za jedinicu iskorištenosti kapaciteta:

$$t_{d\%} = \frac{T_d}{Q_{d\%}} = \frac{4.400 - 4.000}{80 - 70} = \frac{400}{10} = 40 \text{ kn za 1\%}$$

$$T_{(75\%)} = T_{(70\%)} + t_{d\%} \times Q_{d\%} = \\ 4.000 + 40 \times 5 = 4.200 \text{ kn}$$

$$T_{(75\%)} = T_{(80\%)} - t_{d\%} \times Q_{d\%} = \\ 4.400 - 40 \times 5 = 4.200 \text{ kn}$$

$$T_{(78\%)} = T_{(70\%)} + t_{d\%} \times Q_{d\%} = \\ 4.000 + 40 \times 8 = 4.320 \text{ kn}$$

$$T_{(78\%)} = T_{(80\%)} - t_{d\%} \times Q_{d\%} = \\ 4.400 - 40 \times 2 = 4.320 \text{ kn}$$

b) Dopunski trošak za jedinicu učinka

$$td = \frac{T_d}{Q_d} = \frac{4.400 - 4.000}{160 - 140} = \frac{400}{20} = 20 \text{ kn za 1 kom}$$

$$T_{(155)} = T_{(140)} + td \times Q_d = 4.000 + 20 \times 15 = 4.300 \text{ kn}$$

$$T_{(155)} = T_{(160)} - td \times Q_d = 4.400 - 20 \times 5 = 4.300 \text{ kn}$$

$$T_{(170)} = T_{(140)} + td \times Q_d = 4.000 + 20 \times 30 = 4.600 \text{ kn}$$

$$T_{(170)} = T_{(160)} + td \times Q_d = 4.400 + 20 \times 10 = 4.600 \text{ kn}$$

- **STALNI TROŠKOVI:** mogu se izračunati iz bilo koje veličine:

$$Fa = T - td(\%) \times Q(\%) \text{ ili } Fa = T - td \times Q_d$$

$$Fa = 4.000 - 40 \times 70 = 1.200 \text{ kn}$$

$$Fa = 4.400 - 20 \times 160 = 1.200 \text{ kn}$$

SCMALENBACHOVA METODA

- matematička metoda, metoda **graničnog troška**
- linearna matematička metoda koja polazi od troškova dvaju poznatih stupnjeva iskorištenosti kapaciteta
- polazi od istih pretpostavki, daje iste procjene kao i metoda interpolacije i ekstrapolacije
- razlikuje se od metode interpolacije i ekstrapolacije samo u tome što se najprije **iznalaze stalni troškovi**, a **potom ukupni troškovi**

Primjer - isti kao i kod metode interpolacije i ekstrapolacije

- Prosječni dopunski trošak za jedinicu postotka iskorištenosti kapaciteta:

$$td(\%) = \frac{Td}{Qd(\%)} = \frac{4.400 - 4.000}{80 - 70} = 40 \text{ kn za 1\%}$$

- Stalni (apsolutni) troškovi iznose:

$$Fa = T - td(\%) \times Q \% =$$

$$4.000 - 40 \times 70 = 1.200 \text{ Kn}$$

$$Fa = 4.400 - 40 \times 80 = 1.200 \text{ Kn}$$

- Troškovi za 75% i 78%:

$$T_{(75\%)} = Fa + td(\%) \times Q(\%) =$$

$$1.200 + 40 \times 75 = 4.200 \text{ kn}$$

$$T_{(78\%)} = 1.200 + 40 \times 78 = 4.320 \text{ kn}$$

- Prosječni dopunski trošak za jedinicu učinka:

$$td = \frac{Td}{Qd} = \frac{4.400 - 4.000}{160 - 140} = 20 \text{ kn/1 kom}$$

- Stalni troškovi iznose:

$$Fa = T - td \times Q$$

$$Fa_1 = 4.000 - 20 \times 140 = 1.200 \text{ kn}$$

$$Fa_2 = 4.400 - 20 \times 160 = 1.200 \text{ kn}$$

- Troškovi za tražene stupnjeve iskorištenosti kapaciteta:

$$T = Fa + td \times Q$$

$$T_{(155)} = 1.200 + 20 \times 155 = 4.300 \text{ kn}$$

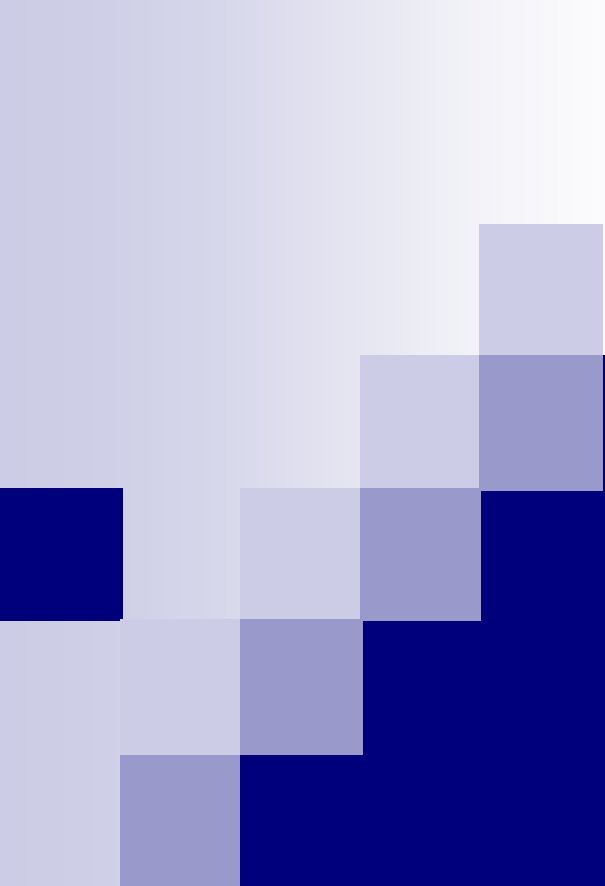
$$T_{(160)} = 1.200 + 20 \times 160 = 4.600 \text{ kn}$$

METODA KOEFICIJENTA REAGIBILNOSTI

- Temelji se na poznatim podacima o prirodnim vrstama troškova jednog stupnja iskorištenja kapaciteta i njihovih koeficijenata reagibilnosti
- Temelje se i na pretpostavci da su svi neproporcionalno promjenjivi troškovi degresivni
- Koeficijenti reagibilnosti po ovoj metodi iznose:
 - 0 za stalne troškove
 - više od 0 a manje od 1 za neproporcionalno promjenljive troškove
 - 1 za proporcionalne troškove
- Pomoću koeficijenta **odvaja se** proporcionalna od stalne komponente i čitav postupak se svodi na linearnu matematičku metodu

METODA LINIJE REGRESIJE

- Metoda linije regresije (metoda najmanjih kvadrata) je također linearna matematička metoda.
- Polazi od troškova za **više** stupnjeva iskorištenosti kapaciteta.
- Linija regresije izračunava se s pomoću metode najmanjih kvadrata.
- Kad su izračunati parametri linije regresije, vrlo je jednostavno izračunavanje visine troškova za svaki stupanj iskorištenosti kapaciteta.

PRORAČUN TROŠKOVA ZA RAZLIČITE STUPNJEVE ISKORIŠTENOSTI KAPACITETA

- Troškovi te količine učinaka proračunavaju se na osnovi poznatih troškova iskorištenosti kapaciteta

1. ODNOS IZMEĐU PROJEČNOG PROMJENJLJIVOG,
PROSJEČNOG DOPUNSKOG I GRANIČNOG TROŠKA

Prosječni promjenljivi trošak (v) je **prosječni** promjenjivi trošak **svih** učinaka određenog stupnja iskorištenosti kapaciteta.

$$v = \frac{V}{Q}$$

- Prosječni dopunski trošak (td) je **prosječni trošak dopunske** količine učinka.

$$td = \frac{Td}{Qd}$$

$$Td = T_2 - T_1$$

$$Qd = Q_2 - Q_1$$

- u pravilu sadržava samo promjenljive troškove, a rijetko i dio stalnih (relativnih) troškova
- **Granični trošak** (tg) je trošak proizvedene posljednje jedinice učinka i uglavnom sadržava samo promjenljive troškove.
 - dobiju se kao razlika između dva stupnja iskorištenosti kapaciteta, a oni se razlikuju samo za jednu jedinicu učinka ($Q_2 - Q_1 = 1$)

1. Kad su svi promjenljivi troškovi PROPORCIONALNI tada su sva tri troška uvijek isti ($v = td = tg$)
2. Kad postoje NEPROPORCIONALNO promjenljivi troškovi, tada sva tri troška neće biti ISTI:
 - a) zona degresivnosti promje.troškova $tg < td < v$
 - b) zona proporcionalnosti promje.troškova $tg = td = v$
 - c) zona progresivnosti promje.troškova $tg > td > v$
3. Kad je poznat prosječni promjenljivi trošak za Q_1 i koeficijent reagibilnosti (S_r) promjenljivi troškovi između Q_1 i Q_2 , prosječni dopunski trošak se izračuna:

$$td = v_1 \times S_r$$

Primjer:

- Promjenjivi troškovi za $Q_1 = 200$ kom su 6.000 kn. Izračunajte td za Q_2 , ako je $S_r(200, 250)$ 0,95?

$$v_1 = \frac{6000 \text{ kn}}{200 \text{ kom}} = 30 \text{ kn/1 kom}$$

$$td = 30 \times 0,95 = 28,50 \text{ kn/1kom}$$

$$V_2 = v_1 \times Q_1 + td \times (Q_2 - Q_1) = \\ 30 \times 200 + 28,50 \times 50 = 7.425 \text{ kn (za 250 komada)}$$

PRORAČUN TROŠKOVA KAD SU PROMJENLJIVI TROŠKOVI PROPORCIONALNI

- prosječni trošak dobije se dijeljenjem troškova (T) s količinom učinaka (Q).

$$t = (F + V) : Q \qquad t = \frac{F}{Q} + \frac{V}{Q}$$

- ako su SVI promjenljivi troškovi PROPORCIONALNI
prosječni promjenljivi trošak (vp) je isti bez obzira na količinu učinaka

$$t_p = \frac{F}{Q} + v_p \quad (\text{tada su } t_p = t_d)$$

- Primjer: Stalni troškovi iznose 40.000 kn. Svi promjenljivi troškovi su proporcionalni i iznose po jedinici učinka 400 kn. Izračunajte prosječne troškove za proizvodnju 500, 2000 i 4000 tona?

PRORAČUN TROŠKOVA KAD SU PROMJENLJIVI TROŠKOVI NEPROPORCIONALNI

- kada su promjenljivi troškovi NEPROPORCIONALNI (V_n) uzimaju se poznati koeficijenti reagibilnosti (S_r)

$$T_2 = F + v_{n1} (Q_1 + S_r Q_d)$$

$$t_2 = \frac{F}{Q_2} + v_{n1} \frac{Q_1 + S_r Q_d}{Q_2}$$

- ako su promjenljivi troškovi razvrstani na PROPORCIONALNE(v_p) i NEPROPORCIONALNE(v_n)

1. UKUPNI troškovi $T_2 = F + v_p Q_2 + v_{n1} (Q_1 + S_r Q_d)$

2. PROSJEČNI TROŠAK $\frac{F}{Q_2} + v_p + v_{n1} \frac{Q_1 + S_r Q_d}{Q_2}$

$$t_2 = \frac{F}{Q_2} + v_p + v_{n1} \frac{Q_1 + S_r Q_d}{Q_2}$$

3. PROSJEČNI DOPUNSKI TROŠAK

$$t_d = v_p + v_{n1} S_r$$

PRIMJER 1:

- Troškovi za proizvodnju 60.000 kom proizvoda A iznose: stalni 120.000.000 kn i neproporcionalno promjenljivi 360.000.000 kn.
- Koliko će iznositi troškovi i prosječni trošak za proizvodnju 80.000 kom, te prosječni dopunski trošak za dopunsku količinu pod pretpostavkom da je $Sr=1,05$?

Primjer 2:

- Troškovi proizvodnje 40.000 tona iznose:
 - Stalni 6.000.000 kn
 - Proporcionalno promjenljivi 8.000.000 kn
 - Neproporcionalno promjenljivi 4.000.000 kn
- Koliko će iznositi troškovi i prosječni trošak za proizvodnju 50.000 tona, te prosječni dopunski trošak za dopunsku količinu pod pretpostavkom da su neproporcionalni promjenljivi troškovi u zoni regresije i $S_r = 0,92$?

Primjer 3:

- Proizvodno poduzeće “XY” imalo je pri proizvodnji od 80.000 kom proizvoda “A” prosječne fiksne troškove od 450 kn, prosječne varijabilne troškove od 600 kn. Izračunajte ukupne troškove i prosječne troškove za proizvodnju od 85.000 kom. Pretpostavka je da se promjenljivi troškovi između 80.000 kom i 85.000 kom nalaze u zoni degresije , te je koeficijent reagibilnosti 0,97?

Primjer 4:

- Poduzeće je pri proizvodnji od 60.000 tona imalo prosječne stalne troškove 300 kn i prosječne promjenljive troškove 650 kn. Svi promjenljivi troškovi su neproporcionalni.

Izračunajte prosječne troškove za proizvodnju od 80.000 tona pod pretpostavkom da se promjenljivi troškovi između 60.000 tona i 80.000 tona nalaze u zoni degresije i koeficijent reagibilnosti iznosi 0,95?

TOČKA POKRIĆA TROŠKOVA

- **Točka pokrića troškova** (granica rentabilnosti, mrtva točka rentabilnosti, mrtva točka prometa) – kada su u poslovnoj godini troškovi i prihodi **izravnani** tj.kada je poslovni rezultat jednak nuli ($B=0$).
- Točka pokrića troškova može se izraziti:
 1. U KOLIČINI UČINAKA
 2. U VISINI PRIHODA

TOČKA POKRIĆA TROŠKOVA IZRAŽENA U KOLIČINI UČINAKA

- U točki pokrića troškova $T = C$ (uz uvjet da se cijene ne mijenjaju i da su svi promjenljivi troškovi proporcionalni)

$$T = F + vQ$$

$$C = cQ \quad \text{budući je } T = C \quad \text{imamo } cQ = F + vQ$$

$$\text{točka pokrića troškova} = Q_{pt} \quad F$$

$$cQ_{pt} = F + vQ_{pt} \quad \text{odnosno} \quad Q_{pt} = \frac{F}{c - v}$$

- Za izračun točke pokrića trebamo poznavati: STALNE TROŠKOVE, PRODAJNU CIJENU I PROSJEČNI PROMJENLJIVI TROŠAK. Točka pokrića troškova RAZMJERNA je promjenama visine STALNIH TROŠKOVA, o obrnuto razmjerna RAZLICI ($c - v$).

Primjer/ Poduzeće raspolaže s kapacitetom (Q_{max}) za proizvodnju 40.000 komada proizvoda A. Pri proizvodnji od 30.000 kom. imalo je troškove: stalni 180.000 kn i promjenljivi 330.000 kn. Prodajna cijena je 21 kn/1 kom. Uz koji će postotak iskorištenosti kapaciteta to poduzeće imati prihode taman dostatne za pokriće troškova?

- TOČKA pokrića troškova izražena u POSTOTKU iskorištenosti kapaciteta ($Q_{pt}\%$) dobije se iz odnosa između potrebne količine učinaka i kapaciteta.

$$Q_{pt}\% = \frac{Q_{pt}}{Q_{max}} \times 100$$

- TOČKA POKRIĆA TROŠKOVA nije stalna veličina.
- Mijenja se pri svakoj promjeni prodajnih i nabavnih cijena, promjenama odnosa između promjenljivih i stalnih troškova.
- Kod NEPROPORCIONALNO promjenljivih troškova izračunavanje točke pokrića je otežano zbog činjenice što se ne zna Q_{pt} (a to nam i treba), ne možemo znati S_r , te nam je tada Q_{pt} samo orijentacijska točka za donošenje poslovnih odluka.
- Primjer/ Prema podacima iz prethodnog zadatka troškovi se nalaze u degresiji između iskorištenosti kapaciteta od 18.000 i 30.000 tona, a $S_r = 0,90$. Izračunajte točku pokrića troškova?

TOČKA POKRIĆA TROŠKOVA IZRAŽENA U VISINI PRIHODA

- točka pokrića troškova izražena u količini učinaka (Q_{pt}) može se izračunati samo za **svaku** vrstu učinka posebno, a za poduzeće samo ako proizvodi jedan učinak
- ako poduzeće proizvodi **VIŠE** učinaka, točka pokrića troškova može se izračunati samo u **VISINI PRIHODA**
- točku pokrića troškova izraženu u visini prihoda dobijemo:
 $C_{pt} = c \times Q_{pt}$
- C_{pt} = visina prihoda
- c = prodajna cijena učinka
- Q_{pt} = točka pokrića troškova izražena u količini učinaka

- Na prethodnom primjeru točka pokrića prihoda izražena je u količini učinaka:

$$Cpt = 21 \times 18.000 \text{ kom} = 378.000 \text{ kn}$$

$$Cpt = 21 \times 18.864 \text{ kom} = 396.144 \text{ kn}$$

Kada se radi o **više vrsta učinaka** vrijedi slijedeće:

$$Cpt = \frac{C \times F}{C - V}$$

- Primjer/ Poduzeće je imalo prihod od 600.000 kn, stalne troškove 200.000 kn i promjenljive 300.000 kn. Izračunajte točku pokrića troškova u visini prihoda?

$$Cpt = \frac{600.000 \times 200.000}{600.000 - 300.000} = 400.000 \text{ kn}$$

STOPE SIGURNOSTI

- kada dođe do pogoršanja poslovne situacije zanima nas za koliko se mogu **pogoršati** uvjeti privređivanja, a da prihodi budu upravo toliki da se pokriju troškovi, ili da budu u visini minimalnog dobitka
- Za koliko se može smanjiti proizvodnja učinaka ($B=0$)

$$j_p = \left(\frac{F}{Q(c-v)} - 1 \right) \times 100$$

- Za koliko se može smanjiti prodajna cijena

$$j_c = \left(\frac{F + vQ}{cQ} - 1 \right) \times 100$$

3. Za koliko se mogu povećati troškovi

$$j_t = \left(\frac{cQ}{F + vQ} - 1 \right) \times 100$$

Primjer/ Za narednu godinu planirana je proizvodnja od 40.000 tona, prodajna cijena 20 kn, stalni troškovi 200.000 kn, prosječni promjenljivi trošak 12 kn / toni.

Izračunajte:

- a) za koliko se može smanjiti planirana proizvodnja,
- b) planirana prodajna cijena i povećati planirane troškove, svaki pojedinačno, a da poduzeće ne posluje s gubitkom?
- c) za koliko se može smanjiti planirana proizvodnja uz istovremeno povećanje troškova za 8% i uz smanjenje planirane prodajne cijene od 5%, a da poduzeće ne posluje s gubitkom?

-
- c) za koliko se može smanjiti planirana prodajna cijena uz istovremeno smanjenje planiranja proizvodnje za 6% i uz povećanje troškova od 9%, a da poduzeće ne posluje s gubitkom?
 - d) povećati troškove uz istovremeno smanjenje planirane proizvodnje za 6% i uz smanjenje planirane prodajne cijene za 4%, a da poduzeće ne posluje s gubitkom?

FORMIRANJE I POLITIKA CIJENA

-
- CIJENA – je novčani oblik vrijednosti robe ili usluga
 - CIJENA je jedan od osnovnih konstitutivnih elemenata tržišta (instrument poslovne i tržišne politike poduzeća)
 - Bitne **karakteristike** cijena:
 - Čini proizvod ili uslugu više ili manje privlačnim za potencijalnog kupca
 - Neposredno utječe na povećanje ili smanjenje potražnje
 - Obavlja funkciju regulatora na tržištu
-

-
- Kod vođenja **POLITIKE CIJENA** bitno je voditi računa o:
 - Formiranju prodajne cijene koja je **privlačna** za kupca
 - Koja je **konkurentna** u odnosu na cijene srodnih ponuđača
 - Koja je **dovoljno visoka** da osigura rentabilno poslovanje
 - Odluke o cijenama donositi nakon detaljne analize o **informacijama s različitih područja** (vanjskih i unutarnjih)
 - Formiranje cijene koja će osigurati dovoljan **obujam prometa**, a time i rentabilno poslovanje
-

■ UNUTARNJI ČINITELJI:

- **troškovi** (određuju donju granicu cijene ispod koje se stvaraju gubitci)
 - **uvjeti rada** (direktno utječu na proizvodnost rada)
-

■ VANJSKI ČINITELJI:

- ❑ razvijenost ponude i potražnje
- ❑ stadij u životnom ciklusu proizvoda
- ❑ diferencijacija proizvoda
- ❑ stil kupnje potrošača
- ❑ elastičnost cijene
- ❑ konkurencija

METODE UTVRĐIVANJA CIJENA

1. Metoda troškovi plus
 2. Metoda ponude i potražnje
 3. Metoda izravnanja cijena s najvećim
ponuđačima
-

■ Metoda troškovi plus

- ❑ na ukupne troškove se dodaje iznos dobitka (moguć ili potreban iznos)
 - ❑ ponuđač formira cijenu koja mu pokriva sve troškove i daje određenu dobit
-

- **metoda ponude i potražnje**

- Temelji se na utvrđivanju cijena prema postojećim tržišnim cijenama odgovarajućih proizvoda ili usluga.

- **metoda izravnjanja cijena s najvećim ponuđačima tzv. tržišnim liderima**

- Polazi od toga da se formira cijena na razini one koju formira dominantan proizvođač ili ponuđač takvih usluga na tržištu.
 - Tako dolazi do izjednačavanja cijena usluga na određenim područjima.
-

KALKULACIJA CIJENA

Kalkulacija

- *Kalkulacija* je računski postupak kojim se izračunavaju cijene.
- Kalkulacijom se izračunava cijena koštanja, nabavna i prodajna cijena.
- Osim za utvrđivanje cijena, kalkulacija služi kao temelj za:
 - Donošenje poslovnih odluka
 - Kontrolu troškova
 - Kontrolu ekonomičnosti
 - ocjenu svrsishodnosti troškova
 - povezanost troškova i učinaka
 - ocjenu pravilnosti raspoređivanja troškova
- Kalkulacija predstavlja određeni način razmišljanja kojom se ocjenjuje svrsishodnost troškova, uočava povezanost između troška i učinka, kao i pravilnost raspoređivanja troškova.
- Kalkulacijom treba saznati što sve cijena treba pokriti kako bi se pokrili utrošeni elementi procesa rada.

ZADACI KALKULACIJE

- Kalkulacija ima dva osnovna zadatka:
 - da obuhvati troškove
 - Obuhvaćanje troškova je popisivanje troškova prema određenim stajalištima (vrstama, mjestima)
 - da rasporedi troškove
 - Raspoređivanje troškova je prenošenje obuhvaćenih troškova na učinke (proizvode)

-
- Izračunom kalkulacije cijene želi se saznati pokrivaju li se u cijelosti ili ne utrošeni elementi procesa rada.
 - **SMISAO** obuhvaćanja i raspoređivanja troškova:
 - da se proizvodnja proizvoda ili usluga optereti upravo onim troškovima koje taj učinak stvara.
-

PRAVILA IZRADE KALKULACIJE

- Kalkulacija se mora zasnivati na određenim pravilima (načelima) i to:
 - **Pravilo točnosti** – znači obuhvatiti sve troškove, te ih rasporediti pripadajućoj količini učinka (proizvoda)
 - **Pravilo dokumentiranosti** – znači da za svaki trošak treba postojati pisani dokument ili proračun troška
 - **Pravilo potpunosti** – znači da kalkulacija mora obuhvatiti sve troškove
 - **Pravilo diferenciranja** – znači da troškove treba razvrstati prema vrstama, mjestima i nosiocima troškova

PRAVILA IZRADE KALKULACIJE

- ❑ **Pravilo prilagodljivosti** – znači da se kalkulacija prilagođava tehnološkom procesu, načinu rada i vrstama učinka
- ❑ **Pravilo preglednosti** – omogućava da se iz kalkulacije lako razabire njena struktura i sadržaj
- ❑ **Pravilo ažurnosti** – znači da kalkulacija mora biti napravljena na vrijeme, kako bi se donosile pravovremene i ispravne poslovne odluke
- ❑ **Pravilo ekonomičnosti** – znači da ista ne smije više koštati nego što su efekti o dostupnim nam informacijama

ELEMENTI KALKULACIJE

- Elementi kalkulacije prodajne cijene svrstavaju se sljedećim redoslijedom:

neposredni troškovi materijala
neposredna amortizacija
neposredna bruto plaća
ostali neposredni troškovi stvaranja učinka
opći troškovi stvaranja učinka
opći troškovi uprave i prometa

I) Cijena koštanja (ili početna cijena za formiranje prodajne cijene)
dobit ili gubitak

II) Prodajna cijena bez PDV-a

PDV

III) **Prodajna cijena**

-
- Prodajna cijena utvrđuje se na tržištu, stoga razlika između prodajne cijene bez poreza na promet i cijene koštanja predstavlja dobitak ili gubitak.
 - Ako je prodajna cijena **veća** od cijene koštanja ostvaruje se **dobitak**, a ako je prodajna cijena **manja** od cijene koštanja ostvaruje se **gubitak** u poslovanju.
-

VRSTE I METODE KALKULACIJE

- Postoji više vrsta i metoda kalkulacija i to:
 - S obzirom na vrijeme kad se kalkulacija izrađuje postoji:
 - **Prethodna kalkulacija ili tzv. pretkalkulacija**
 - **Naknadna ili obračunska kalkulacija**
- *Prethodna kalkulacija* se izrađuje prije početka izrade učinka (proizvoda).
 - Temelji se na normativima utroška predmeta rada i sredstava za rad, radnim normama i propisima koji reguliraju doprinose i poreze.
 - Izrađuje se radi utvrđivanja cijena proizvoda (učinka) prije početka izrade, da bi se ustanovilo isplati li se ili ne izrada nekog proizvoda ili usluge. Ona služi kao osnovica za vođenje politike cijena, kao i za kontrolu troškova.

-
- *Naknadna ili obračunska kalkulacija* izrađuje se nakon završetka proizvodnje proizvoda, i ona nam kaže koliko stvarno proizvod košta.
 - Ovo je osnova za utvrđivanje rezultata poslovanja sa ostvarenim dobitkom ili gubitkom
-

-
- ***Međukalkulacija*** je oblik kalkulacije koji se primjenjuje u onim slučajevima kad proizvodnja nekog proizvoda traje duže vrijeme (brodogradnja, građevinarstvo).
 - U tim situacijama se ne čeka završetak proizvodnje, već se nakon završetka određene faze izrađuje tzv. privremena obračunska kalkulacija (u građevinarstvu se nazivaju «situacije»).
-

METODE KALKULACIJE

- Metode kalkulacija se razlikuju i s obzirom na način prenošenja troškova na proizvode i to:
 1. Kalkulacija CIJENE KOŠTANJA
 2. Kalkulacija DOPUNSKOG TROŠKA
 3. Kalkulacija CIJENE PROIZVODNJE

KALKULACIJA CIJENE KOŠTANJA

- *Kalkulacija cijene koštanja* utvrđuje cijenu koštanja ili prosječan trošak proizvoda (učinka). Iste se mogu podijeliti na dvije skupine i to na:
- **DJELIDBENU kalkulaciju** – koja se primjenjuje u onim poduzećima koji proizvode samo jednu vrstu proizvoda pa je uvijek poznat kosilac troška, i na
- **DODATNU kalkulaciju** – koja se primjenjuje u onim poduzećima koja proizvode dva ili više vrsta proizvoda, te je nužno troškove razvrstati na neposredne i opće. Neposredni troškovi neposredno se obuhvaćaju, a opći troškovi se dodaju neposrednim troškovima s pomoću određene osnovice.

DJELIDBENE KALKULACIJE

- **Jednostavna djelidbena** (čista, sumarna) kalkulacija:
 - Može se primjenjivati u poduzećima koja proizvode jednu vrstu istorodnih učinaka (elektranama, plinarama, pivovarama, tvornicama cementa ...)
 - Ukupni troškovi se podjele brojem proizvedenih učinaka
-

DJELIDBENA (diviziona) KALKULACIJA

- Pretpostavka je homogena proizvodnja, velikih serija, ali samo jednog proizvoda
- Ukupni troškovi serije se dijele na ukupne učinke

$$\text{jedinična cijena} = \frac{\text{ukupni troškovi} + \text{razlika}}{\text{količina učinaka/usluga}}$$

$$\text{razlika} = \text{prodajna cijena} - \text{troškovi}$$

-
- **Složena djelidbena kalkulacija** (fazna, diferencirana):
 - koristi se pri proizvodnji jedne vrste istorodnih učinaka
 - troškovi se ne utvrđuju u jednom iznosu već:
 - po fazama procesa proizvodnje
 - po mjestima nastanka učinka
 - po elementima strukture cijene
 - pruža znatno **bolju osnovicu** za:
 - kontrolu troškova
 - ekonomiziranje elemenata radnog procesa
-

Kalkulacija ekvivalentnih brojeva

- Ova se metoda kalkulacije primjenjuje u slučajevima stvaranja nekoliko **međusobno srodnih proizvoda**, koji se proizvode od istog materijala i po istom tehnološkom postupku.
 - Ti se proizvodi međusobno razlikuju samo po dimenziji, obliku i kvaliteti, kao što je npr. slučaj kod proizvodnje obuće, odjeće, konzervi različitih težina, motora različitih snaga itd.
- Suština ove kalkulacije sastoji se u tome da se troškovi pojedinih proizvoda koji stoje u određenom odnosu ustanovljuju uz pomoć odgovarajućeg ekvivalentnog broja, koji apsolutno ili relativno dominira u strukturi proizvodnje.
 - **s brojem 1 označujemo učinak koji dominira u strukturi (bilo apsolutno ili relativno)**
 - troškove raspoređujemo:
 - koeficijentom prijenosa
 - strukturom proizvodnje izražene u ekvivalentu

Kalkulacija vezanih proizvoda

- Primjenjuje se u slučajevima kad uz proizvodnju glavnog proizvoda nastaju i sporedni proizvodi (npr. rafinerija nafte, mlinarstva i sl.).
- Cilj je ove kalkulacije utvrditi **cijenu koštanja glavnog proizvoda** na način da se od ukupnih troškova izdvoji dio koji bi se aproksimativno mogao odnositi na sporedni proizvod.
- Taj se dio utvrđuje po tržišnoj (prodajnoj) vrijednosti sporednog proizvoda i oduzima od ukupnih troškova, pa ostatak čini troškove glavnog proizvoda.

DODATNE KALKULACIJE

- Dodatna kalkulacija se za razliku od djelidbene, primjenjuje pri proizvodnji različitih proizvoda izrađenih od istih ili različitih materijala.
 - Troškovi tih proizvoda ne stoje u određenim stalnim odnosima, jer različiti proizvodi formiraju različite troškove.
 - Iz tih razloga nije moguće računati s ukupnim troškovima, već ih se prethodno mora razvrstati u dvije skupine i to:
 - **Neposredne** (izravne, pojedinačne)
 - **Opće** (posredne, indirektne)

- Za **neposredne troškove** se zna na temelju dokumentacije na koje se konkretno proizvode odnose, s toga se po nosiocima troškova izravno obuhvaćaju.
- Za **opće troškove** zna se pak mjesto troška, ali ne i konkretni proizvod, pa ih nosioci ne mogu izravno obuhvatiti već posredno – s pomoću određene osnovice dodaju se neposrednim troškovima.

Sumarna dodatna kalkulacija

- Postoje dva načina raspoređivanja općih troškova na nosioce i to pomoću:
 - Sumarne dodatne kalkulacije
 - Diferencijalne dodatne kalkulacije
- Postupak obračuna cijena koštanja **sumarnom dodatnom kalkulacijom** polazi od toga da treba utvrditi neposredne troškove za svaki pojedini proizvod.
- Tako se u
 - tzv.prethodnoj kalkulaciji – troškovi utvrđuju na temelju predviđenih veličina (norme, normativi, standardu, nabavne cijene elemenata radnog procesa).
 - obračunskoj kalkulaciji – troškovi se utvrđuju na bazi stvarnih (nastalih) troškova, iz izvorne dokumentacije.
- Utvrđivanje pripadajućeg dijela općih troškova na stvarne proizvode, ostvariti će se nakon što je izvršen izbor odgovarajuće osnovice za koju se ocijeni da je najpogodnija za konkretni slučaj.

Diferencirana dodatna kalkulacija

- ❑ Kod diferencijalne dodatne kalkulacije – opći troškovi raščlanjuju se po skupinama općih troškova i po mjestima nastanka, a za dodavanje tih troškova neposrednim troškovima koristi se nekoliko osnovica.
- ❑ Najčešće se kao osnovica uzimaju oni neposredni troškovi za koje se pretpostavlja da su najviše prouzročili nastanak odgovarajućeg troška.

Mješovite (kombinirane) kalkulacije

- ❑ *Kombinirana kalkulacija* predstavlja primjenu djelidbene i dodatne kalkulacije pri utvrđivanju cijene proizvoda.
- ❑ Takva kalkulacija primjenjuje se onda kad se u poduzeću proizvodi više različitih proizvoda, s tim da se barem jedna vrsta sastoji iz nekoliko istorodnih proizvoda.
 - To je slučaj u željezarijama, tvornicama alkoholnih pića i sl.
- ❑ Kod ove kombinirane kalkulacije bitno je to da se kao prvo neposrednim troškovima proizvoda dodaju opći troškovi, a zatim kalkulacijom ekvivalentnih brojeva utvrdi cijena koštanja istorodnih proizvoda.

KALKULACIJA DOPUNSKOG TROŠKA

- Bit ove kalkulacije je da se postojeća proizvodnja optereti svim troškovima te proizvodnje.
- Dodatna proizvodnja se opterećuje samo troškovima koje ta dodatna proizvodnja uzrokuje.

KALKULACIJA CIJENE PROIZVODNJE

- Direct costing
 - Odstupa od klasičnog načina utvrđivanja cijene koštanja
 - Polazi od činjenice da proizvodnja određene količine utiče samo na dio troškova (promjenljive i relativno stalne)
 - Na troškove kapaciteta (apsolutno stalne troškove) ne utječe

Posebnosti kalkulacije u nekim djelatnostima

- Tako u poljoprivrednim poduzećima pretkalkulacija se izrađuje na sličan način kao i u drugim proizvođačkim poduzećima, a količina proizvoda utvrđuje se na temelju prosječnog prinosa koji se očekuje te godine.
- Obračunska kalkulacija može se izraditi tek nakon završetka proizvodnog ciklusa (nakon berbe) bez obzira koliko dugo trajao taj ciklus.
- Količina proizvoda, cijena koštanja po jedinici proizvoda i visina prihoda ovise u velikoj mjeri o prirodnim uvjetima – rodности te godine.

Posebnosti kalkulacije u nekim djelatnostima

- Građevinska poduzeća grade objekte dobivene na licitaciji, a na osnovi projektne dokumentacije investitora.
- Projektna dokumentacija služi za izradu pretkalkulacije temeljem koje se izrađuje ponuda za sudjelovanje na licitaciji.
- Kako gradnja objekta traje duže vrijeme, nakon završenih utvrđenih faza gradnje izrađuju se tzv. međukalkulacije (ili privremene situacije) za naplatu do tada izvršenih radova.

Posebnosti kalkulacije u nekim djelatnostima

- Trgovačka poduzeća nadoknađuju svoje troškove iz razlike u cijeni.
- Razlika u cijeni može biti u obliku **marže** ili u obliku **rabata**.
- **Marža** (izražena u postotku ili apsolutnom iznosu) dodaje se nabavnoj vrijednosti robe i tako dobije prodajna cijena bez poreza na promet.
- U sistemu **rabata**, maloprodajnu cijenu određuje prodavač koji trgovačkom poduzeću za obavljenу uslugu odobrava odgovarajući rabat.
 - U tom slučaju se rabatna vrijednost dobije oduzimanjem rabata od prodajne cijene iz računa proizvođača.

Poslovni rezultat

Poslovni rezultat

- Poslovni rezultat poduzeća iskazuje se razlikom ukupnih prihoda i ukupnih rashoda obračunatih za određeno kalendarsko razdoblje.
- Da bi se utvrdio u potpunosti poslovni uspjeh (ili neuspjeh) poduzeća, potrebno je osim toga razmotriti i kretanje vrijednosti poduzeća kroz obradu sljedećih elemenata:
 - Obračuna poslovanja poduzeća
 - Bilance stanja poduzeća
 - Utvrditi rezultat poduzeća (račun dobiti ili gubitka)
 - Utvrđivanje vrijednosti poduzeća

Poslovni rezultat

- **Obračun poslovanja poduzeća** za proteklo razdoblje sastavlja se na temelju neprekidnog praćenja poslovnih promjena.
 - Obaveza je poduzeća da sastavi obračun poslovanja za poslovnu godinu, ali i za razdoblje unutar jedne godine.
 - Godišnji obračun služi za kontrolu organima države, a utvrđuju se i obveze u skladu s poslovnim rezultatom prema državi.
 - Po isteku poslovne godine poduzeće sastavlja dva osnovna računovodstvena izvještaja i to:
 - Bilanca stanja aktive i pasive (za 31.12.) tzv. «imovinska bilanca»
 - Bilanca uspjeha tj. godišnji obračun ukupnog prihoda, ukupnih rashoda i ostvarenog rezultata za proteklu godinu tzv. «račun dobiti i gubitka»

Poslovni rezultat

- **Bilancom stanja** utvrđuje se cjelokupna aktiva (sredstva) i cjelokupna pasiva (izvori sredstava) i to na početku (početna) i na kraju (završna) poslovne godine.
- Završna bilanca, po obračunu protekle godine, korigira iznos aktive ili pasive iznosom ostvarenog poslovnog rezultata.
- Razlika početnog i završnog stanja, posljedice su promjena koje su se javile tijekom obračunskog razdoblja, a te promjene mogu biti:
 - **kvantitativne promjene** – (one su uzrok promjene vrijednosti pojedinih stavaka aktive odnosno pasive) ili pak
 - samo **vrijednosne promjene** – tj. povećanje vrijednosti pojedine stavke, a da tome nije prethodila i kvantitativna promjena.

Poslovni rezultat

- U tijeku godine može doći do smanjenja sredstava i to ne samo njihovim korištenjem u poslovanju već mogu nastupiti i u slučajevima izravnog kvantitativnog smanjenja sredstava, što će imati za posljedicu povećanje rashoda poduzeća a time i umanjeni poslovni rezultat.
 - Primjeri kvantitativnog smanjenja jesu:
 - rashodovanje sredstava za rad
 - rashodovanje sitnog inventara
 - manjkovi stalnih sredstava
 - manjkovi obrtnih sredstava
 - otpis nekurentnih zaliha obrtnih sredstava
- Izrada bilance stanja neodvojiva je od izrade bilance uspjeha tj. **računa dobiti i gubitka.**

Poslovni rezultat

- Usklađenom izradom obiju bilanci poduzeće može utvrditi:
 - koji dio utrošene vrijednosti (sredstava) treba biti obračunat kao rashod koji utvrđuje bilanca uspjeha
 - koji dio vrijednosti sredstava prelazi u iduće obračunsko razdoblje kao postojeća aktiva
 - koji dio od nastalih troškova poslovanja ne predstavlja rashod obračunskog razdoblja, jer su ti troškovi izražena vrijednost preostalih zaliha.

Poslovni rezultat

Račun dobiti i gubitka

- Bilancom uspjeha poduzeća – utvrđuje se rezultat poslovanja za pojedino vremensko razdoblje, a obavezno za svaku poslovnu godinu.
- Za tu svrhu poduzeće izrađuje «račun dobiti i gubitka» kojim za obračunsko razdoblje utvrđuje:
 - rashode
 - prihode
 - poslovni rezultat
- U poslovne rashode ubrajaju se:
 - troškovi materijala
 - troškovi amortizacije
 - ukalkulirane bruto plaće
 - ukalkulirana rezerviranja troškova i rizika
 - iznosi vrijednosnog usklađivanja duga, financijske imovine
 - ostali troškovi
- Nabavna vrijednost prodane robe i materijala, također se nadoknađuje iz ukupnog prihoda.

Poslovni rezultat

Rashodi financiranja

- Rashodi financiranja također imaju značaj rashoda. Njih treba nadoknaditi iz ukupnog prihoda.
- Rashodi financiranja su neizbježni jer se gotovo svako poduzeće koristi sredstvima drugih.
- Rashode financiranja čine pretežno kamate na korištene kredite i naknade, ali i revalorizacija kunskih obveza, kao i ugovoreno smanjenje vrijednosti dugoročnih ulaganja.

Poslovni rezultat

Prihodi

- Ukupna vrijednost proizvoda i usluga koje je jedno poduzeće proizvelo u određenom vremenskom periodu naziva se «bruto-proizvod».
- Ta se vrijednost izračunava kao umnožak količine učinka i njihove prodajne cijene, s time da iznos bruto-proizvoda ne predstavlja iznos prihoda poduzeća.
- U prihod poduzeća ne ulazi vrijednost neprodanih proizvoda, koji su ostali na zalihi, ali se uključuje vrijednost prodanih gotovih proizvoda koji su stali iz prethodnog, a prodani su u promatranom razdoblju.
- Osim prihoda od prodaje proizvoda i usluga poduzeće ima i drugih prihoda, jer ukupni prihod čine:
 - Poslovni prihodi
 - Prihodi od financiranja
 - Izvanredni prihodi

Poslovni rezultat

Poslovni prihodi

- **Poslovni prihodi** čine najveći dio prihoda poduzeća, a ostvaruju se prodajom proizvoda i usluga, odnosno trgovačke robe.
- U poslovanju postoje i drugi načini stjecanja prihoda, ti poslovni prihodi obuhvaćaju:
 - prihode od prodaje proizvoda i usluga
 - prihode od prodaje materijala i sitnog inventara
 - prihode od prodaje trgovačke robe
 - prihode od zakupnina
 - prihode od subvencioniranja, dotacija, kompenzacija, regresa
 - ostale poslovne prihode

Poslovni rezultat

Prihodi od financiranja

- Prihode od financiranja može ostvariti poduzeće u slučajevima kad su njihova sredstva korištena po drugima i to:
 - prihodi od kamata (redovnih i zateznih)
 - prihodi od dividendi
 - prihodi od revalorizacije uloga u bankama i od potraživanja
 - prihodi od povezanih i nepovezanih poduzeća
 - prihodi od burzovnih transakcija
 - ostali prihodi od financiranja

Poslovni rezultat

Izvanredni prihodi

- Izvanredni prihodi su neplanirani, neočekivani prihodi.
- To su prihodi koji se odnose na protekle godine, ali i prihodi koji nastaju, ali ne obavljanjem djelatnosti poduzeća.

Poslovni rezultat

- Poslovni rezultat poduzeća je razlika ukupnih prihoda i iznosa ukupnih rashoda.
- Poslovni rezultat poduzeća utvrđuje se računom dobiti i gubitka, koji se sastavlja po isteku obračunskog razdoblja (u pravilu za 1 kalendarsku godinu).
- Sastavljanju računa dobiti i gubitka prethodi sastavljanje bilance stanja (imovinske bilance).
- Poslovni rezultat izražava se uvijek vrijednosno, a pokazuje poboljšanje u sljedećim situacijama:
 - ako se povećaju prihodi, a rashodi ostanu nepromijenjeni
 - ako se rashodi smanjuju i ako prihodi ostaju isti
 - ako se rashodi smanjuju više nego li se smanjuju prihodi
- Važno pravilo gospodarenja je da odnos između rashoda tj. vrijednost ukupnih ulaganja (inputa) u procesu reprodukcije i prihoda (tj. output) bude što povoljniji.
- I povećanje rashoda je opravdano, ako je u funkciji još veće povećanje prihoda.

Raspoređivanje poslovnog rezultata

- Raspoređivanje poslovnog rezultata je završna odluka kojom se zaključuje poslovna godina za koju je sastavljen obračun ukupnog prihoda i utvrđen poslovni rezultat.
- Raspoređivanje dobiti jedna je od najznačajnijih odluka poslovne politike poduzeća.
- Ako je rezultat negativan, nema se što raspoređivati, već se traže sredstva za pokriće gubitka.
- Kod raspoređivanja ostvarenog dobitka na osnovi zakonskih propisa, prednost ima izdvajanje za porez (PDV) i propisanih doprinosa iz dobitka.
- Nakon toga slijedi raspoređivanje na način o kojem odluku donosi samo poduzeće.
- Svaka država u okviru svoje ekonomske politike, zakonskim propisima regulira stope poreza i doprinosa (u RH PDV iznosi 25%) čime posredno utječe na usmjerenost slobodnog kapitala ali i indirektno na daljnji razvitak pojedinih djelatnosti.

USPJEŠNOST POSLOVANJA PODUZEĆA

-
- Uspješnost poslovanja - primjena načela maksimalne racionalnosti.
 - Bit ocjene uspješne – da se određenom količinom ulaganja u reprodukciju ostvari maksimalni poslovni rezultat.
 - Svaki poslovni subjekt ima za cilj i motiv poslovanja - uspješno poslovanje.
 - Ekonomsko vrednovanje - iskazuje se odnosom između rezultata reprodukcije i ulaganja koja su bila nužna za njegovo ostvarenje.
-

- Da bi se osigurala uspješnost poslovanja - potrebno je provoditi i pokazateljima pratiti ostvarenje poslovanja.
- Ekonomski pokazatelji uspješnosti poslovanja:
 1. **PROIZVODNOST RADA**
 2. **EKONOMIČNOST**
 3. **RENTABILNOST**
 4. **AKUMULACIJSKA SPOSOBNOST**
 5. **REPRODUKTIVNA SPOSOBNOST PODUZEĆA**
- Mjerenje ostvarenja ovih elemenata izražava se: odnosom učinaka i količine utrošenih ili uloženih elemenata radnog procesa.

- Kod utvrđivanja uspješnosti potrebno je:

1. Jasno definirati pojedine pokazatelje uspješnosti
 2. Pronaći odgovarajuće metode za pojedine pokazatelje uspješnosti
 3. Izvršiti uspoređivanje ostvarenih pokazatelja uspješnosti u odnosu na plan, vrijeme i prostor
 4. Istražiti pojedine činitelje koji utječu na ostvarenje pojedinih pokazatelja uspješnosti
-

-
- IZDAŠNOST (učinak u odnosu na elemente radnog procesa)
 - ŠTEDLJIVOST (količina utrošenih elemenata radnog procesa u odnosu na učinak)
 - Koeficijenti izdašnosti i štedljivosti su recipročne veličine.
 - Potrebno je pokazatelje uspješnosti međusobno uspoređivati u odnosu na: plan, vrijeme i prostor.
-

-
- Uspoređivanje se može provoditi pomoću:
 1. Razlike (rezultati se međusobno odbijaju)
 2. Indeksa (pokazuje koliko je porasla ili opala uspješnost poslovanja u odnosu na plan, drugo razdoblje ili neki drugi pogon...)
 - U praksi se najčešće služimo indeksima.
-

PROIZVODNOST RADA

- Definira se - kao jedno od mjerila uspješnosti, koje predodčuje **učinkovitost rada** izraženu odnosom između ostvarene količine učinaka i količine ljudskog rada upotrebljenog za njeno ostvarenje.
- Predstavlja efikasnost KORIŠTENJA LJUSKOG RADA.

- U praksi se iskazuje kao:

- Težnja da se poveća broj učinaka po jedinici rada (izdašnost)
- Težnja da se smanji količina rada po jedinici učinka (štedljivost)

- Pozitivni učinci povećanja proizvodnosti:

- Utječe na povećanje osobnih primanja
 - Djeluje protuinflacijski jer smanjuje troškove proizvodnje
 - Smanjuje cijenu koštanja po jedinici proizvoda
-

Mjerenje proizvodnosti rada

- Potrebno je poznavati slijedeće veličine:
 - Količinu učinaka
 - Količinu rada
- Izračunava se na dva načina:
- Da se stavi u odnos količina učinaka i količina rada (izdašnost)

$$p = \frac{\text{količina učinaka (Q)}}{\text{količina rada (s)}} \quad \text{ili} \quad \frac{\text{dohodak}}{\text{plaće radnika}}$$

- Da se stavi u odnos količina rada i ostvareni učinci (štedljivost)

$$P = \frac{\text{količina rada (s)}}{\text{količina učinaka(Q)}} \quad \text{ili} \quad \frac{\text{utrošeni rad}}{\text{količina proizvodnje}}$$

- Recipročnost ($p \times r_p = 1$)
- Pri mjerenju proizvodnosti se pojavljuju problemi:
 - Kako izraziti ostvarenu količinu proizvoda
 - Kako izraziti količinu rada

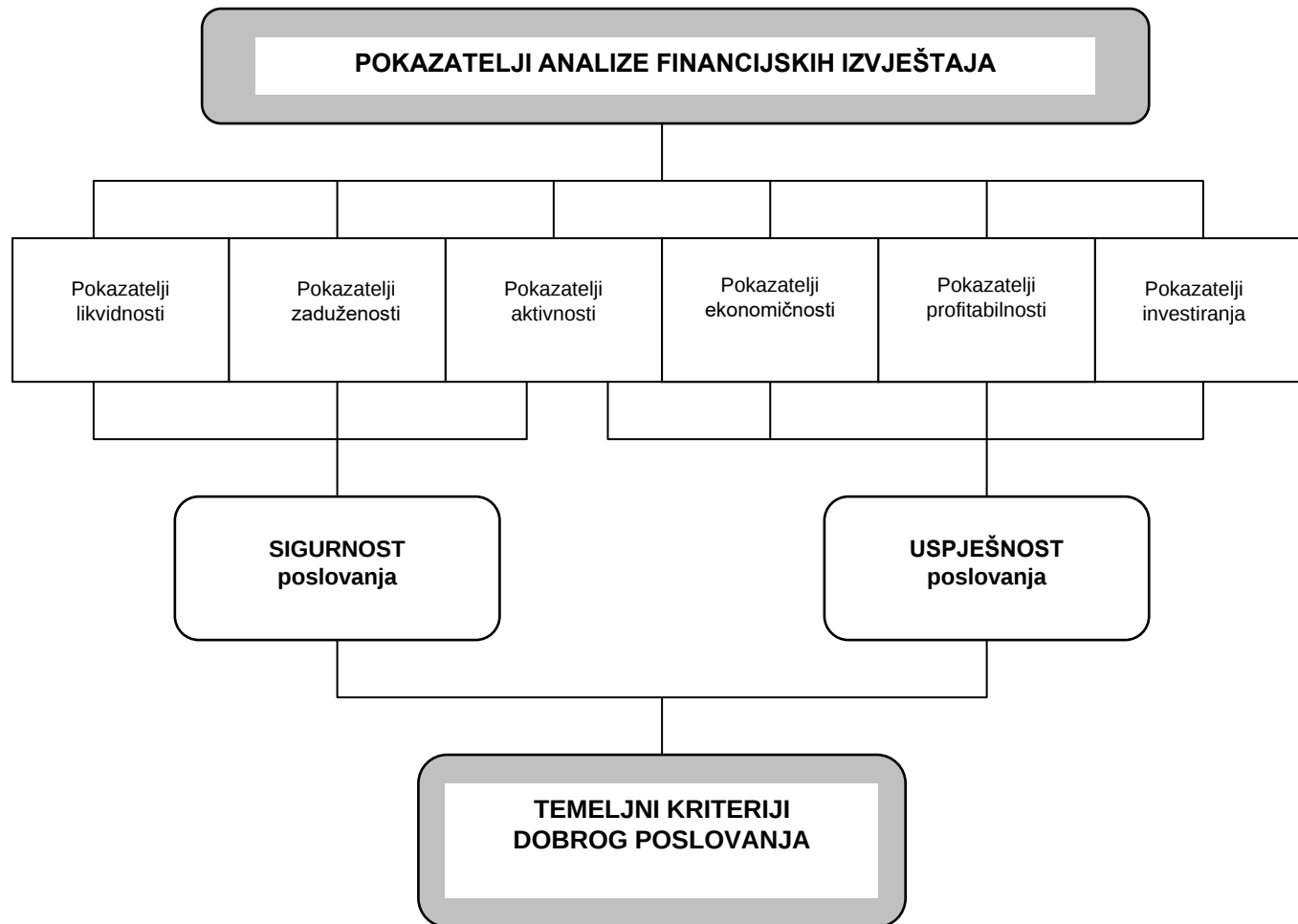
METODE:

1. Čisto naturalna metoda
 2. Naturalno uvjetna metoda
 3. Radna metoda
 4. Vrijednosna metoda
- Drugi podatak potreban za izračun je KOLIČINA RADA.
 - Bitno je definirati dva problema:
 - Koje radnike uključiti u obračun mjerenja proizvodnosti
 - Koju jedinicu rada treba uzeti kao temelj za obračun

ANALIZA POSLOVANJA PODUZEĆA

analiza putem pokazatelja

Analiza putem pokazatelja

Pokazatelji likvidnosti

NAZIV POKAZATELJA (i poželjne veličine)	BROJNIK	NAZIVNIK
Koeficijent trenutne likvidnosti ($\geq 0,5$)	novac	kratkoročne obveze
Koeficijent ubrzane likvidnosti (min. 1)	novac + potraživanja	kratkoročne obveze
Koeficijent tekuće likvidnosti (> 2)	kratkotrajna imovina	kratkoročne obveze
Koeficijent stabilnosti (<1)	dugotrajna imovina	kapital + dugoročne obveze

Pokazatelji zaduženosti

NAZIV POKAZATELJA (i poželjne veličine)	BROJNIK	NAZIVNIK
Koeficijent zaduženosti (< 0,5)	ukupne obveze	ukupna imovina
Koeficijent vlastitog financiranja (> 0,5)	glavnica	ukupna imovina
Koeficijent financiranja (poželjno što manji)	ukupne obveze	glavnica
Pokriće troškova kamata (veći od 3,5 godine)	dobit prije poreza i kamata	kamate
Faktor zaduženosti (poželjno što manji)	ukupne obveze	zadržana dobit + amortizacija
Stupanj pokrića I. (>0,5)	glavnica	dugotrajna imovina
Stupanj pokrića II. (>1)	glavnica + dugoročne obveze	dugotrajna imovina

Pokazatelji aktivnosti

NAZIV POKAZATELJA	BROJNIK	NAZIVNIK
Koeficijent obrta ukupne imovine	ukupni prihod	ukupna imovina
Koeficijent obrta kratkotrajne imovine	ukupni prihod	kratkotrajna imovina
Koeficijent obrta potraživanja	prihodi od prodaje	Potraživanja
Trajanje naplate potraživanja u danima	broj dana u godini (365)	koeficijent obrta potraživanja

Pokazatelji ekonomičnosti

NAZIV POKAZATELJA	BROJNIK	NAZIVNIK	Poželjna veličina
Ekonomičnost ukupnog poslovanja	ukupni prihodi	ukupni rashodi	> 1
Ekonomičnost poslovanja (prodaje)	prihodi od prodaje	rashodi prodaje	> 1
Ekonomičnost financiranja	financijski prihodi	financijski rashodi	> 1
Ekonomičnost izvanrednih aktivnosti	izvanredni prihodi	izvanredni rashodi	> 1

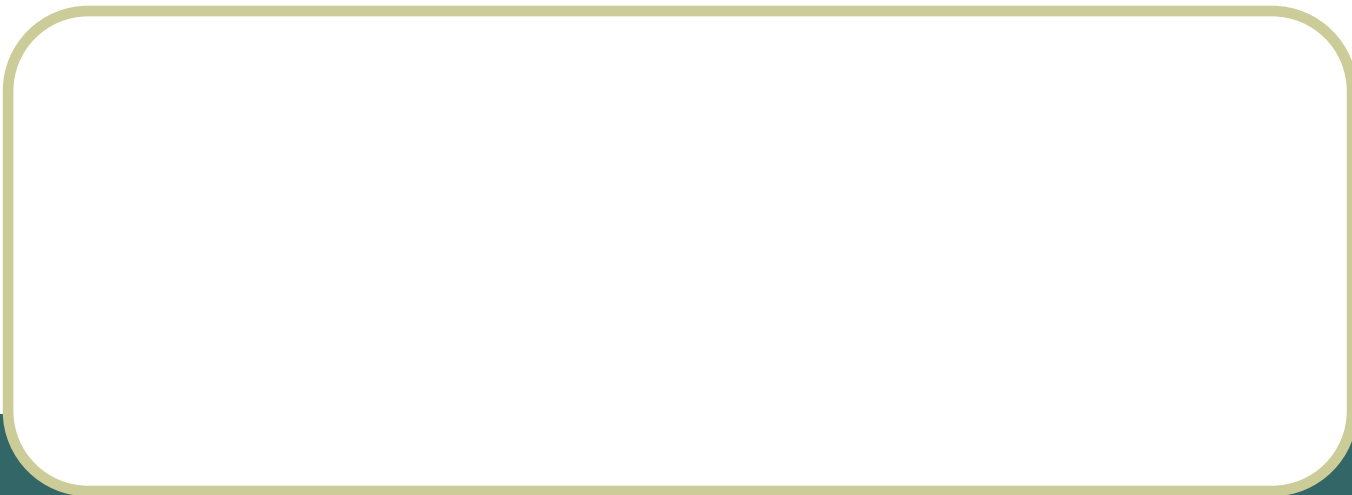
Pokazatelji profitabilnosti

NAZIV POKAZATELJA	BROJNIK	NAZIVNIK
Neto marža profita	neto dobit + kamate	ukupni prihod
Bruto marža profita	dobit prije poreza + kamate	ukupni prihod
Neto rentabilnost imovine	neto dobit + kamate	ukupna imovina
Bruto rentabilnost imovine	dobit prije poreza + kamate	ukupna imovina
Rentabilnost vlastitog kapitala	neto dobit	vlastiti kapital (glavnica)

Pokazatelji investiranja

NAZIV POKAZATELJA	BROJNIK	NAZIVNIK
Dobit po dionici (EPS)	neto dobit	broj dionica
Dividenda po dionici (DPS)	dio neto dobiti za dividende	broj dionica
Odnos isplate dividendi (DPR)	dividenda po dionici (DPS)	dobit po dionici (EPS)
Odnos cijene i dobiti po dionici (P/E)	tržišna cijena dionice (PPS)	dobit po dionici (EPS)
Ukupna rentabilnot dionice	dobit po dionici (EPS)	tržišna cijena dionice (PPS)
Dividendna rentabilnost dionice	dividenda po dionici (DPS)	tržišna cijena dionice (PPS)

EKONOMIČNOST POSLOVANJA

-
- EKONOMIČNOST – stupanj **štedljivosti** u ostvarivanju učinaka
 - **Ekonomičnost** - mjerilo uspješnosti poslovanja koje izražava odnos između **ostvarenih učinaka** i količine **rada**, **predmeta rada**, **sredstava za rad** i tuđih usluga potrebnih za njihovo ostvarenje.

-
- Obuhvaća korištenje ne samo TEKUĆEG RADA već i OPREDMEĆENOG rada (sredstava za rad, predmeta rada i ostalih elemenata radnog procesa).
 - Pokazuje u kojoj se mjeri POSTIŽU POSLOVNI CILJEVI i u kojoj mjeri se ŠTEDE POTREBNI RESURSI za njihovo ostvarenje.

Poduzeće **ekonomično** posluje ako:

- je ostvareni **učinak** rezultat ekonomičnog trošenja sredstava za rad, predmeta rada, tuđih usluga i racionalnog raspolaganja s radnom snagom
- postoji mogućnost za **realizaciju** ostvarene proizvodnje prema utvrđenim prodajnim cijenama

MJERENJE EKONOMIČNOSTI

- predstavlja odnos između ostvarenog učinka i utrošenih elemenata radnog procesa

$$\text{Ekonomičnost (e)} = \frac{\text{ostvareni učinci (Q)}}{\text{utrošeni elementi proizvodnje (T)}}$$

(izdašnost)

$$\text{Ekonomičnost} = \frac{\text{recipročna (re) utrošeni elementi proizvodnje (T)}}{\text{(štedljivost) ostvareni učinci (Q)}}$$

- Ovisno o veličini **koeficijenta**, poslovanje može biti:
 - ekonomično
 - neekonomično
 - na granici ekonomičnosti

- **KOD IZDAŠNOSTI:**

$e > 1$ = poslovanje je ekonomično

$e < 1$ = poslovanje je neekonomično

$e = 1$ = poslovanje je na granici
ekonomičnosti

- **KOD ŠTEDLJIVOSTI:**

$re > 1$ = poslovanje je neekonomično

$re < 1$ = poslovanje je ekonomično

$re = 1$ = poslovanje je na granici ekonomičnosti

-
- **Troškovi** (elementi radnog procesa):
 - ne mogu se **NATURALNO** izraziti jer se odnose na više raznovrsnih elemenata koji se ne mogu zbrajati
 - Ekonomičnost se stoga izražava **VRIJEDNOSNO** (naturalno izraženi utrošci, elementi radnog procesa preračunavaju se u vrijednosni izraz množenjem s odgovarajućim **cijenama**)

$$e = \frac{\text{ostvareni učinci} \times \text{cijene} = \text{vrijednost proizvodnje}}{\text{utrošeni elementi rad. procesa} \times \text{cijene} = \text{troškovi}}$$

$$re = \frac{\text{Utrošeni eleme. rad. procesa} \times \text{cijena} = \text{troškovi}}{\text{ostvareni učinci} \times \text{cijene} = \text{vrijednost proizvodnje.}}$$

-
- **POVEĆANJE** ekonomičnosti može se postići:
 - povećanjem količine učinaka uz nepromijenjene troškove
 - ostvarenjem većih prodajnih cijena proizvoda i usluga (na kratki rok)
 - smanjenjem količine elemenata radnog procesa (smanjenje troškova)
 - nižim nabavnim cijenama elemenata radnog procesa (nabavna funkcija)

-
- **Povećanje** ekonomičnosti se temelji:
 - Na zahtjevu **štedljivosti** sredstava
 - Na zahtjevu **maksimalizacije** prihoda
 - Vrijednost učinaka i troškova mogu se izraziti:
 - 1. **Stvarnim (tekućim) cijenama** - tada ima naglašeno vrijednosno obilježje
 - 2. **Stalnim cijenama** – tada ima obilježje količinskog mjerenja (stalne cijene isključuju utjecaj promjena cijena)

MJERENJE EKONOMIČNOSTI NA TEMELJU STVARNIH CIJENA

- Kad se mjeri ekonomičnost stvarnim (tržnim ili tekućim) cijenama imamo:

$$e = \frac{\text{ostvareni učinci x tekuće cijene (C)}}{\text{utrošeni elementi x tekuće cijene (T)}}$$

-
- Predstavlja odnos između prihoda i troškova
 - Do izražaja dolazi ne samo promjena količine već i promjena cijene
 - Predstavlja sveobuhvatno mjerenje ekonomičnosti (pored unutarnjih faktora rezultat je i djelovanja tržišta)

Primjer: Poduzeće je imalo slijedeće rezultate:

tromjesečje	prihod	troškovi
- U I /2004	15.000,00	12.000,00
- U II /2004	17.500,00	17.500,00
- U III/2004	14.250,00	15.000,00

Izračunajte koeficijente ekonomičnosti?

$$e/I = \frac{15.000,00}{12.000,00} = 1,25 \text{ kn prihoda/1 kn troška}$$

17.500,00

$$e/II = \frac{17.500,00}{17.500,00} = 1,00 \text{ kn prihoda/1kn troška}$$

14.250,00

$$e/III = \frac{14.250,00}{15.000,00} = 0,95 \text{ kn prihoda/1 kn troška}$$

- I tromjesečje $e = 1,25$ $e > 1$
- II tromjesečje $e = 1,00$ $e = 1$
- III tromjesečje $e = 0,95$ $e < 1$

MJERENJE EKONOMIČNOSTI NA TEMELJU STALNIH CIJENA

$$e = \frac{\text{količina učinaka x stalne cijene}}{\text{utrošeni elementi x stalne cijene}}$$

- Nema karakter vrijednosnog već **količinskog** mjerenja ekonomičnosti
- Služi kao **realna informacija** za sagledavanje stupnja unutrašnjih napora poduzeća u ostvarivanju ekonomičnosti
- Pruža podatke o **štedljivom** korištenju elemenata radnog procesa

Primjer: Rezultati poslovanja poduzeća u 2004. su bili slijedeći:

	prihodi	troškovi
● izvještajno razdoblje	18.000,00	15.000,00
● bazno razdoblje 2003.	15.960,00	14.000,00

- Prodajne cijene u izvještajnoj godini bile su za 5% više, a nabavne za 4% niže od cijena u baznom razdoblju.
- Izračunajte koeficijent ekonomičnosti na temelju stvarnih i stalnih cijena?

-
- koeficijent ekonomičnosti na temelju stvarnih cijena:
15.960,00

$$e_0 = \frac{15.960,00}{14.000,00} = 1.14 \text{ kn prihoda/1 kn troška}$$

$$e_1 = \frac{18.000,00}{15.000,00} = 1,20 \text{ kn prihod/1 kn troška}$$

- Na temelju stvarnih cijena ekonomičnost je povećana za 0,06 kn prihoda na 1 kn troška u izvještajnom u odnosu na bazno razdoblje.

- Ekonomičnost na temelju stalnih cijena:

$$e_1 = \frac{18.000 \times \frac{100}{105}}{15.000 \times \frac{100}{96}} = 1,10 \text{ kn prihoda/1 kn troška}$$

- Ekonomičnost u izvještajnom razdoblju je smanjena u odnosu na bazno za 0.04 kn prihoda /1 kn troška (a na temelju stalnih cijena bilo je povećanje za 0,06 kn prihoda/1 kn troška, što je rezultat povoljnijih cijena na tržištu, a ne zasluga rada u poduzeću).

UKUPNA I PARCIJALNA EKONOMIČNOST

- Poduzeće treba uz mjerenje ukupne ekonomičnosti mjeriti i **djelomičnu** (**parcijalnu**) ekonomičnost, npr.
 - Trošenje pojedinih elemenata radnog procesa
 - Pojedine organizacijske jedinice, funkcije pogona
 - Pojedinih učinaka

PRIMJER:

- Poduzeće je u 2004. ostvarilo vrijednost ukupne proizvodnje od 33.000,00 kn, pri čemu je imalo ove troškove:

- Troškovi materijala	12.000,00 kn
- Troškovi amortizacije	2.800,00 kn
- Troškovi bruto-plaće	7.500,00 kn
- Potrebno je izračunati parcijalnu i ukupnu ekonomičnost za poduzeće.

Parcijalna ekonomičnost iznosi:

$$\frac{\text{Vrijednost proizvodnje } 33.000}{\text{Troškovi materijala } 12.000} = \frac{33.000}{12.000} = 2,75 \text{ kn prihoda/na 1 kn troška}$$

$$\frac{\text{Vrijednost proizvodnje } 33.000}{\text{amortizacija } 2.800} = \frac{33.000}{2.800} = 11,79 \text{ kn prihoda/na 1 kn troška}$$

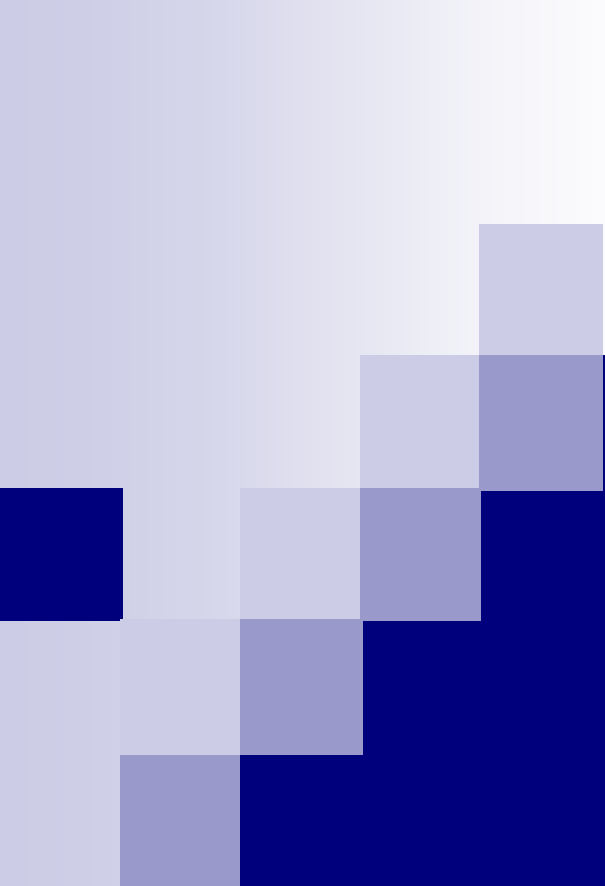
$$\frac{\text{Vrijednost proizvodnje } 33.000}{\text{Bruto – plaće } 7.500} = \frac{33.000}{7.500} = 4,40 \text{ kn prihoda/na 1 kn troška}$$

Globalna ekonomičnost iznosi:

$$\frac{\text{Vrijednost proizvodnje } 33.000}{\text{Troškovi } 22.300} = \frac{33.000}{22.300} = 1,48 \text{ kn prihoda/ na 1 kn troška}$$

USPOREĐIVANJE EKONOMIČNOSTI

- Možemo promatrati kao:
 - Uspoređivanje **ostvarene** i **planirane** ekonomičnosti
 - **Vremensko** uspoređivanje ekonomičnosti poslovanja (dinamika ekonomičnosti)
 - **Prostorno** uspoređivanje ekonomičnosti

Likvidnost i solventnost

Likvidnost

- *Likvidnost* je protočnost sredstva iz početnog (novčanog) oblika u ostale pojavne oblike i to redosljedom kako se odvija poslovni proces.
- Nesmetano cirkuliranje vrijednosti i sredstava bez zastoja, i u planiranom obujmu:
- novčanih sredstava u sredstva u materijalnom obliku (zalihe sirovina, proizvodnja u toku i zalihe gotovih proizvoda) i preko prelaznih oblika ponovno u novac.
- Poslovanje se odvija i sa drugim poduzećima s kojima se stoga uspostavljaju odnosi s toga odnosi zasnivaju po osnovi 2 vrste kretanja sredstava i to:
 1. na prometu stvari, usluga i prava i uopće realnih potrebnih vrijednosti
 2. na plaćanju i naplaćivanju

Solventnost

- *Solventnost* je sposobnost poduzeća da u svakom trenutku podmiri novčanim sredstvima svoje dospjele novčane obveze (na određeni dan).
 - Solventnost je s toga platežna sposobnost.
 - Platežna sposobnost jednog poduzeća može se izraziti kao koeficijent solventnosti i to:

$$L = \frac{\text{raspoloživa novčana sredstva}}{\text{dospjele novčane obveze}}$$

- Koeficijent solventnosti može se izraziti i postotkom solventnosti:
 - postotak solventnosti trebao bi biti svakog dana barem 100%
 - optimalno je kad je $L=1$ (možemo izraziti i u postotku)

-
- Želja svakog poduzeća je da na vrijeme udovoljava svojim obvezama.
 - Jedini način da izbjegnemo rizik poslovanja s prekomjerno zaduženim tvrtkama je **ocjena boniteta** - ali prije poslovne suradnje.
 - Ocjena boniteta mora nam pokazati koje tvrtke:
 - nemaju sposobnosti za plaćanje (insolventne) - BON-2
 - prezadužene - BON-1

Solventnost

- Za podmirenje dospjelih obveza mogu biti upotrebljena slijedeća novčana sredstva:
 - novac u blagajni
 - novac na žiro-računu
 - strane valute
 - vrijednosni papiri (mjenice, čekovi, devize, obveznice i dr.)
- Treba raspolagati primjerenim iznosom novčanih sredstava za rezervu solventnosti, vodeći računa o dospijeću novčanih obveza kako ne bi došlo do **insolventnosti**.

Solventnost

- Situacija na tržištu je bitno drugačija, te dolazi do znatnih **poremećaja** u likvidnosti i solventnosti.
- Zbog izbjegavanja takvih poremećaja, tvrtke nastoje raspolagati primjernim iznosom **rezervnih sredstava**.
- Tvrtke sastavljaju **plan** dospijeća obveza i **plan** priliva novčanih sredstava (dnevni, tjedni, mjesečni, kvartalni ...)
- **Cilj** takvih planova je da unaprijed mogu poduzimati **mjere** (ako im prijeti nelikvidnost ili insolventnost - prijetuća nesolventnost)

Solventnost

- Dakle, poduzeće mora stoga sastaviti plan dospijeća obveza i priliva novčanih sredstava s kojima će moći podmiriti obveze kada dospiju te poduzimati pravovremeno mjere, da ne dođe do poteškoća u poslovanju.
- Uzroci nesolventnosti jesu:
 - obrtna sredstva nisu dovoljna za financiranje pokrenutog poslovanja te nedostaju sredstva za ulaganja u više faze kružnog tijeka
 - ulaganje obrtnih sredstava u osnovna sredstva čime se ista sredstva na duži rok «imobiliziraju»
 - angažiranje obrtnih sredstava u dugoročne financijske plasmane
 - nesolventnost kupaca (dužnika) smanjuje priljev novca
 - poslovanje s gubitkom uzrokuje veće izdatke (odljev) od primitaka (priljev) novca

- Tvrtke (dionička društva, fizičke osobe- trgovac pojedinac, financijske institucije...) moraju kontinuirano ocjenjivati **bonitet** poslovnih partnera.

- **Ocjena boniteta** mora pokazati koje tvrtke:
 - a) nemaju sposobnosti za plaćanje (**insolventne**)
 - b) prezadužene

-
- S takvim tvrtkama treba izbjegavati poslovanje, jer su u zoni “VELIKOG RIZIKA”.
 - Dva su stečajna razloga od kojih je i samo jedan dovoljan za otvaranje stečaja:
 - 1) Nesposobnost plaćanja
 - 2) Prezaduženost
 - **Nesposobnost plaćanja:** ako je dužnik duže od 30 dana neprekidno obustavio svoja plaćanja (nedvojbeno kod blokade računa)
 - Blokade žiro-računa mogu se jednostavno provjeriti na temelju obrasca BON-2.

-
- Prezaduženost: smatra se da je dužnik prezadužen ako njegova imovina ne pokriva postojeće obveze (“gubitak iznad visine kapitala”)
 - Jedini način za izbjegavanje rizika poslovanja s prezaduženim tvrtkama je **ocjena boniteta- prije poslovne suradnje.**
 - Bitno je da se kružni tok kretanja sredstava odvija **što brže** bez poremećaja, jer poremećaji u obrtaju sredstava najčešći su razlog **nedovoljnoj solventnosti.**

- Svaka tvrtka MORA VODITI RAČUNA:

- ☐ O ukupnom iznosu i strukturi sredstava
- ☐ Dinamici njihova kretanja (prema dospeljeću i prema ročnosti)
- ☐ Rokovima dospeljeća obveza
- ☐ Rokovima naplate svojih potraživanja

Nesolventnost

- Nesolventnost ima za posljedicu, da nastupaju izravne i posredne posljedice i štete i to:
 - dobavljači prestaju isporučivati materijale, energiju i usluge ako njihova potraživanja nisu podmirena
 - vjerovnici traže naplatu zateznih kamata, a pokreću i sudske sporove gdje nastaju i povećani troškovi
 - dolazi do blokade žiro-računa i do pljenidbe sredstava i drugih prinudnih mjera
- Sve to ima za posljedicu povećanje obveza i troškova, što neposredno umanjuje rezultat poslovanja, a može dovesti i do gubitka u poslovanju.

POKAZATELJI LIKVIDNOSTI

NAZIV POKAZATELJA	BROJNIK	NAZIVNIK
Koeficijent obrta ukupne imovine	ukupni prihod	ukupna imovina
Koeficijent obrta kratkotrajne imovine	ukupni prihod	kratkotrajna imovina
Koeficijent obrta potraživanja	prihodi od prodaje	Potraživanja
Trajanje naplate potraživanja u danima	broj dana u godini (365)	koeficijent obrta potraživanja

Zadatak

- Poduzeće na dan 30.09.2009. ima:

- u kunama

	obveze	sredstva
do 30 dana	2.000,000	2.000,000
1 - 3 mjeseca	5.800,000	7.000,000
3 -6 mjeseci	12.000,000	10.000,000
6 -12 mjeseci	8.000,000	11.000,000

- Izračunajte:

- ☐ koeficijente solventnosti
- ☐ što znače koeficijenti solventnosti za grupe 1-3 mjeseca, i 3-6 mjeseca te komentirajte rezultate

- Rješenje:

$$L_1 = \frac{2.200,00}{2.200,00} = 1 \quad L=1$$

- Koeficijent 1 pokazuje da tvrtka ima dostatno sredstava za pokriće svojih obveza u roku od 30 dana

$$L_2 = \frac{5.800,00}{7.000,00} = 0,83 \quad L < 1$$

- Koeficijent manji od 1 pokazuje da tvrtka nema dovoljno sredstava za pokriće obveza u roku te joj u periodu od 1-3 mjeseca prijeti insolventnost

$$L_3 = \frac{12.000,00}{10.000,00} = 1,2 \quad L > 1$$

- Koeficijent veći od 1 pokazuje nam da tvrtka ima dovoljno sredstava za pokriće svojih obveza u periodu od 3-6 mj. Odnosno ima čak i više sredstava nego joj je potrebno.

$$L_4 = \frac{8.000,00}{11.000,00} = 0,73 \quad L < 1$$

- Koeficijent manji od 1 pokazuje nam da tvrtka nema dovoljno sredstava za podmirenje obveza u periodu od 6-12 mjeseci.

RENTABILNOST POSLOVANJA

-
- RENTABILNOST je ekonomsko mjerilo uspješnosti poslovanja, koje predodžuje **unosnost uloženog kapitala** u nekom vremenskom razdoblju, a iskazuje se kroz odnos poslovnog rezultata odnosno **profita i uloženog kapitala**.
 - Ako su prihodi veći od rashoda, ostvarena je dobit, odnosno poslovanje je bilo **rentabilno**
 - Ako su prihodi manji od rashoda, ostvaren je gubitak, odnosno poslovanje je bilo **nerentabilno**
-

- Motivacija poduzetnika je **ostvarenje profita.**
- Bankar prilikom odobravanja kredita ponaša se na isti način, odnosno plasira kreditna sredstva na temelju **očekivane rentabilnosti.**
- Veličina rentabilnosti pojedinih grana i poduzeća utječe **na kretanje** kapitala i ulaganje u **unosnije** poslove.

- Da se raspoloživim kapitalom postigne maksimalno moguć poslovni rezultat
- Da se racionalnim ulaganjem kapitala ostvari što veći poslovni rezultat

- MJERENJE RENTABILNOSTI

$$\text{Rentabilnost (r)} = \frac{\text{poslovni rezultat (profit)}}{\text{uloženi kapital}} \times 100$$

-
- KOEFICIJENT- pokazuje koliko se jedinica poslovnog rezultata ostvari na jedinicu uloženog kapitala

 - Pri mjerenju rentabilnosti kao **ULOŽENI KAPITAL**, može se uzeti:
 1. **Vlastiti kapital poduzeća** (za koji ne postoji obveza vraćanja)
 2. **Sredstva poduzeća** tj. prosječna vrijednost uložениh sredstava koja su iskorištena za ostvarivanje poslovnog rezultata
-

-
- Sa stajališta rentabilnosti **vlastitog kapitala**, kao poslovni rezultat može se upotrijebiti:
 - Dobitak (prije oporezivanja)
 - Čisti dobitak (nakon oporezivanja)

 - Sa stajališta rentabilnosti **sredstava poduzeća**, kao poslovni rezultat poduzeća može se upotrijebiti:
 - Dobitak uvećan za kamate dane drugima za korištenje kapitala
 - Ostatak dobitka uvećan za kamate dane drugima za korištenje tuđeg kapitala
-

- Umjesto koeficijenta uzima se **STOPA**, jer u usporedbi s bankarskom stopom jasnije predočuje unosnost kapitala (ako je stopa rentabilnosti manja od bančine stope, kapital nije dobro uložen i obratno).

- Izračuni rentabilnosti:

- a) Za rentabilnost vlastitog kapitala:

$$\text{Rentabilnost (r\%)} = \frac{\text{dobitak (B)}}{\text{prosječni vlastiti kapital(K)}} \times 100$$

$$\text{Rentabilnost (r\%)} = \frac{\text{\u010disti dobitak (B\u010d)}}{\text{prosje\u010dni vlastiti kapital (K)}} \times 100$$

b) Za rentabilnost sredstava poduze\u0107a:

$$ru\% = \frac{\text{dobitak((B)+ kamate dane drugima za kori\u0161.tu\u010de\u0107 kapitala(Tk))}}{\text{prosje\u010dna sredstva (K)}} \times 100$$

$$r_u\% = \frac{\text{čisti dobitak}((B\check{c}) + \text{kamate dane drugima za koriš.tuđeg kapitala}(Tk))}{\text{prosječna sredstva (K)}} \times 100$$

Možemo koristiti i **dopunske** pokazatelje:

$$\frac{\text{dio čistog dobitka za dividende}}{\text{broj dionica}}$$

$$\frac{\text{dividenda po dionici}}{\text{knjigovodstvena cijena dionica}} \times 100$$

tržišna cijena dionice

knjigovodstvena cijena dionice

c) rentabilnost **ukupne imovine** mjerimo:

neto dobitak (dobit)+ kamate
 $r = \frac{\text{neto dobitak (dobit)+ kamate}}{\text{prosječna ukupna imovina}}$

dohodak (dobit)
 $r = \frac{\text{dohodak (dobit)}}{\text{osnovna ili obrtna sredstva}}$

-
- Čimbenici koji utiču na **poboljšanje** rentabilnosti su:
 - a) oni koji utječu na visinu **dohotka** (dobiti)
 - troškovi materijalne reprodukcije
 - tržišne cijene proizvoda i usluga
 - b) oni koji utječu na veličinu **angažiranih** sredstava
 - stupanj korištenja kapaciteta
 - brzina obrtaja obrtnih sredstava
-

AKUMULACIJSKA SPOSOBNOST

- sposobnost ostvarivanja **proširene reprodukcije**, a iskazuje se kao proizvodna sposobnost poduzeća (investicije)

$$\text{akumulativnost} = \frac{\text{zadržani dobitak}}{\text{prosječna ukupna imovina}}$$

REPRODUKTIVNA SPOSOBNOST

- sposobnost **stalnog obnavljanja proizvodnje**, bilo cjelokupnog društva, ili pojedinog poduzeća
- najprije se osigura **naknada utrošenih sredstava**, a zatim da se osiguraju uvjeti za proširenu reprodukciju

$$\text{Repro.sposo.} = \frac{\text{zadržani dobitak} + \text{amortizacija}}{\text{prosječna ukupna imovina}}$$